

A decorative graphic at the top of the page features a blue musical staff with a treble clef and several red and yellow musical notes floating across it. The background is a light beige color with a large, dark teal abstract shape on the right side.

Asztalos Andrea

A zenei képességek és készségek fejlesztése az ének-zene órákon

Asztalos Andrea

A ZENEI KÉPESSÉGEK ÉS
KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE
AZ ÉNEK-ZENE ÓRÁKON

Asztalos Andrea

A ZENEI KÉPESSÉGEK ÉS
KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE
AZ ÉNEK-ZENE ÓRÁKON

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2021

Szerző:

Dr. Asztalos Andrea PhD, egyetemi adjunktus

Lektorálta:

Dr. Dombi Józsefné CSc, főiskolai tanár, professzor emerita
Prof. Dr. Maczelka Noémi DLA, egyetemi tanár

ISBN: 978-615-5946-50-9

Kiadja: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

A kiadást a SZTE JGYPK 2021. évi tudományos pályázata támogatta.

Minden jog fenntartva!

A jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, fénymásolni, szkennelni, adathordozón tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a szerző engedélye nélkül közölni

TARTALOM

Bevezető	9
Néhány információ a könyv szerzőjéről	10
Tanári tevékenységeim	10
1. Az iskolai ének-zene oktatás tantervi keretei Magyarországon	13
1.1 A Nemzeti alaptantervek és az ének-zene kerettantervek	13
1.2 A 2020. évi Nemzeti Alaptanterv	16
2. A Kodály koncepcióról röviden	29
3. Képességek és készségek	32
3.1. A képesség fogalma	32
3.2 A zenei képesség fogalma	34
3.3 A zenei tehetség fogalma	34
4. A zenei képességek rendszerezései és a zenei fejlődés elméletei	36
4.1 A zenei képességek rendszerezései	36
4.2. A zenei fejlődés elméletei	40
5. A zenei képességek fejlődése	42
5.1 Zenei percepciós képességek fejlődése	42
5.2 Zenei reprodukciós képességek fejlődése	44
5.3 Zenei produkciós képességek fejlődése	48
5.4 Zenei recepciós képességek fejlődése	48
6. A zenei ismeretszerzés, képesség- és készségfejlesztés	52
6.1 Dallami készségfejlesztés játékos gyakorlatokkal	53
6.2 Ritmikai és metrikai készségfejlesztés játékos gyakorlatokkal	55
6.3 Formaérzék fejlesztése játékos gyakorlatokkal	58
6.4 Többszólamú készségfejlesztés játékos gyakorlatokkal	58
6.5 Tempó-, dinamika-, hangszínérzék fejlesztése játékos gyakorlatokkal	60
6.6 A zenei olvasás, írás képesség fejlesztése	60

7. A zenei képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban.	69
7.1 A zenei percepciós képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban	70
7.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban.	72
7.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése a 1-2. osztályban	75
7.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban	76
8. A zenei képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban.	79
8.1 A zenei percepciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban.	79
8.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban.	81
8.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban	84
8.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban	85
9. A zenei képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban.	89
9.1 A zenei percepciós képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban	89
9.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése a 5-6. osztályban	91
9.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban	93
9.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban	95
10. A zenei képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban	98
10.1 A zenei percepciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban.	98
10.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban.	99
10.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban	101
10.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban	102
11. A zenei képességek, készségek fejlesztése a 9-10. osztályban	105
12. A gyermekhangképzés és a beéneklés	108
12.1 A gyermekhangképzés sajátosságai	108
12.2 A bemelegítés-beéneklés.	110
13. Zenei emlékezet és a belső hallás fejlesztése	114
13.1 Zenei emlékezet	114
13.2 Belső hallás	116

14. Kreativitás és improvizáció	118
15. Élménypedagógia	125
15.1 Az élménypedagógia fogalma	125
15.2 Az élménypedagógia rövid története	125
15.3 Az élménypedagógia jellemzői és módszerei	128
15.4 Élménypedagógia az ének-zene órákon	129
16. Koncertpedagógia	131
16.1 A koncertpedagógia fogalma	131
16.2 A koncertpedagógia kialakulása	131
16.3 Koncertpedagógia az iskolában	134
16.4 Koncertpedagógiai programok Magyarországon	135
16.5 Koncertpedagógiai programok külföldön	137
17. Edutainment	140
17.1 Az edutainment fogalma, jelentése	140
17.2 Edutainment az oktatásban	140
18. Gamification (játékosítás)	142
18.1 A gamification fogalma, jelentése, működése	142
18.2 Gamification (játékosítás) az oktatásban	143
19. Zenei képesség-, és készségfejlesztés online, digitális eszközökkel	148
Szakirodalomjegyzék	156

BEVEZETŐ

E könyv elsősorban az ének-zene tanárképzésben és tanítóképzésben tanuló hallgatók ének-zene szakmódszertani kurzusainak témáihoz készült, de a gyakorlott ének-zene tanárok is haszonnal forgathatják e kötetet. A könyv első fejezetében a 2020-ban kiadott Nemzeti alaptanterv ének-zene tantárgyra vonatkozó része kerül bemutatásra, majd ezt követően a 2. fejezetben a Kodály koncepció rövid ugyanakkor lényegre törő ismertetésére kerül sor. A következő három fejezetben (3, 4, 5.) a központi téma a zenei képességek és azok fejlődése, melyek kifejtése, részletezése hazai és külföldi szakirodalmak felhasználásával készült. A 6. fejezetben a zenei ismeretszerzés és a zenei készségek eredményes, hatékony fejlesztésére alkalmazható játékos gyakorlatok kerülnek bemutatásra. A 7-11. fejezetben az ének-zene kerettantervekben szereplő zenei képességek, készségek fejlesztési feladatainak négy csoportba (percepció, reprodukció, produkció, recepció) rendezése olvasható korosztályokra bontva. A magyarországi zenei nevelés éneklés-központúsága miatt is fontos téma a gyermekhangképzés és a beéneklés is, amely a 12. fejezetben kap helyet, ugyanakkor részletes kibontása *A gyermekek énekhangképzésének elmélete és gyakorlata* című könyvben olvasható, így itt csak röviden tértem ki erre a témára. A zenei emlékezet, a belső hallás, a kreativitás és az improvizáció fejlesztése szerves része az ének-zene tanítási-tanulási folyamatának, melynek bemutatására a 13-14. fejezetben kerül sor. Ezt követően olyan 21. században egyre fontosabbá váló nevelésfilozófiai, tanítás-tanulás módszertani újdonságokat, eszközöket mutatok be, melyek az ének-zene órákon, az iskolai és az iskolán kívüli zenei nevelés során hatékonyan alkalmazhatóak, ilyen az élménypedagógia, a koncertpedagógia, az edutainment, a gamification, az online, digitális eszközök, programok, alkalmazások.

Bízom benne, hogy minden olvasó talál a számára érdekes, hasznos témákat e könyvben, melyeket saját tanítási gyakorlatába át tud ültetni és hatékonyan képes alkalmazni.

Szeged, 2021. augusztus 12.

*Dr. Asztalos Andrea PhD
a könyv szerzője
egyetemi adjunktus
ének-zene szakmódszertan oktató*

NÉHÁNY INFORMÁCIÓ A KÖNYV SZERZŐJÉRŐL

Iskolai tanulmányaim

A zene, az éneklés iránti önfeledt és azóta is töretlen szeretetem óvodás koromtól indult, ahol imádtam énekelni és hallgatni a szépen éneklő óvónénit. Nem zenész, de zeneszerető családba születtem és a szüleim az óvónő tanácsára ének-zene tagozatos általános iskolába íratlak be, ahol nagyszerű ének-zene tanáromtól – Pecz Eszter nénitől – olyan zenei alapokat kaptam játékos eszközökkel, amelyekre könnyedén építhettek a további tanárain, miközben zeneiskolában nagy örömmel és szorgalommal tanultam zongorázni. Zenei tanulmányaimat Szegeden a Tömörkény István Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola ének-zene tagozatos osztályában folytattam és ezzel párhuzamosan külön jártam egy zenekonzervatóriumi tanárnőhöz, Delleyné Halami Piroska tanárnőhöz, szolfézst és zeneelméletet tanulni.

1995-től 1999-ig főiskolai tanulmányokat folytattam Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán ének-zene, karvezetés szakon, ahol a harmadik évtől kezdve szolfézs szakirányú képzésben is részesültem. Tanulmányaim során nagyszerű tanárain voltak, akiktől sokat tanultam: Bárdi Sándor, Dr. Csanádi László, Dr. Dombi Józsefné, Dr. Erős Istvánné, Jancsovics Antal, Prof. Dr. Maczelka Noémi, Monoki Lajos, Ordasi Péter, Vass Irén. 1999-ben ének-zene tanár karvezetés szakos diplomát szereztem, kiváló minősítéssel. 2009-ben okleveles ének-zene tanár diplomát és mesterfokozatot kaptam a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán.

Egyetemi tanulmányaimat követően posztgraduális képzés keretében gyermek-, és ifjúsági kórusvezetés témában tanulmányokat folytattam Salzburgban a Mozarteum Zeneakadémián.

2015-ben kezdtem meg doktori iskolai tanulmányaimat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskolájának Nevelélmélet programjában, ahol 2017-ben abszolutóriumot szereztem, majd 2020-ban summa cum laude minősítéssel kaptam doktori (PhD) fokozatot.

Tanári tevékenységeim

Zenetanári tevékenységemet már a főiskolai évek alatt elkezdtem, zeneiskolákban (Andante Zeneiskola, Mozart Zeneiskola) szolfézst és zongorát tanítottam, továbbá az iskolai énekkar mellett zongorakísérőként dolgoztam. 2002-től ének-zene tanártárgyat tanítottam általános-, és középiskolában, musical csoportot és énekkarokat

vezettem Budapesten. 2006-tól Budapesten a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola hangképzés tanára lettem, ahol 2012 és 2014 között kamarakórust is vezettem. A mozarteumi tanulmányaim alatt lehetőségem volt karnagyként dolgozni Bécsben a Superar gyermekkarral és a Bécsi Fiúkórossal (Wiener Sängerknaben-nel). 2018. februártól egyetemi tanársegédként, 2020-tól pedig egyetemi adjunktusként oktatok a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Művészeti Intézet Ének-Zene Tanszékén, ahol ének-zene szak módszertant, szolfézst, zeneelméletet, gyermekhangképzés elmélete és gyakorlata kurzust és művésztközvetítői tárgyakat tanítok. A gyermekhangképzés elmélete és gyakorlata című egyetemi kurzus megalkotója, tantervének és tananyagának kidolgozója vagyok. Tanítványaim rendszeresen készítettem / készítem fel különböző zenei versenyekre, ahol a diákok eredményesen szerepeltek, többször részesültek első helyezésként szólóénekes-, és kamaraénekes kategóriában.

Gyermekhangképzés és ének-zene szak módszertan kurzusokat tartottam angol, illetve magyar nyelven ERASMUS+ oktatói mobilitás keretében 2018-ban Kolozsváron a BBTE-n és 2019-ben Innsbruckban PH Tiroiban, továbbá Makovecz ösztöndíjasként a 2019/2020-as tanévben Kolozsváron a BBTE-n.

Tudományos tevékenységeim

Kutatási területeim: a gyerekek éneklési képességének fejlesztése, vizsgálata; a gyermekhangképzési hibák feltárása és azok javítási lehetőségeinek kidolgozása; az ének-zene tanárok nézeteinek vizsgálata; zenei képesség-, és készségfejlesztés az iskolában, továbbá kórusénekléssel és a bemelegítéssel, beénekléssel kapcsolatos témák.

2012 óta folyamatosan jelennek meg tudományos publikációim a Parlando Zene-pedagógia Folyóiratban, az Educatio folyóiratban, a Bulletin of the International Kodály Society-ben, International Journal of Research in Choral Singing c. folyóiratban, továbbá magyar és külföldi zenepedagógiai tanulmánykötetekben.

Rendszeresen részt veszek hazai és külföldi nemzetközi konferenciákon előadóként. Angol nyelven tartottam tudományos előadásokat gyermekhangképzés és zenei képességfejlesztés témákban az alábbi külföldi nemzetközi konferenciákon: 50th Voice Foundation Virtual Symposium: Care of Professional Voice (Philadelphia, USA, 2021), 49th Voice Foundation Symposium: Care of Professional Voice (Philadelphia, USA, 2020), 10th International Congress of Voice Teachers (Stockholm, Svédország, 2017), 23rd International Kodály Symposium (University of Alberta, Camrose, Kanada), International Conference on Music Perception and Cognition – ICMPC15/ESCOM10 (Karl-Franzens-Universität, Graz, 2018), Symposium on Research in Choral Singing (Northwestern University, Evanston, USA), EAS Conference (Jelgava, Lettország,

2018; Malmö, Svédország, 2019). Magyar nyelven tartottam tudományos előadásokat az alábbi konferenciákon: HuCER (2017, 2018, 2019), ONK (2018), 2. Művészetpedagógiai Konferencia (ELTE, BTK, Budapest, 2018), Nemzetközi Zenei Konferencia (2017, 2018, 2019, 2020 SZTE Szeged).

Szeged, 2021. augusztus 12.

Dr. Asztalos Andrea PhD
a könyv szerzője
egyetemi adjunktus
ének-zene szak módszertan oktató

1. AZ ISKOLAI ÉNEK-ZENE OKTATÁS TANTERVI KERETEI MAGYARORSZÁGON

1.1 A Nemzeti alaptantervek és az ének-zene kerettantervek

Új szakmai megoldásra tett kísérletet az 1995-ben elfogadott Nemzeti alaptanterv és az ehhez kapcsolódó kerettantervek. A NAT pedagógiai koncepciójának új vonásai: a tantárgyak helyett műveltségi területek jelentek meg; meghatározott óraszámokat felváltotta a százalékos időarányok megjelölése, melyben az ének-zene órára fordítható időkeret radikálisan csökkent; közös kötelező tartalom helyett közös követelmények fogalmazódtak meg és nem évfolyamokra, hanem nagyobb életkori szakaszokra fogalmazták meg a követelményeket. Ugyanakkor a NAT-nak pozitív hatásai is voltak, hiszen az ismeretcentrikussággal szemben megjelent a képességfejlesztő jelleg; a tantárgyon túli szemlélet, az integráló jelleg és a differenciált fejlesztés lehetősége.

Négy zenei fejlesztési területet határoz meg az 1995-ös tanterv: 1. Az éneklési készség fejlesztése (A zene megszerettetésének egyik eszköze az éneklés ezért szükséges a gyermekkortól fogva ezt a készséget fejleszteni.) 2. a zenei hallás fejlesztése (A zenét érzékeinken keresztül fogjuk fel, amely bevésődik emlékezetünkbe, és a képzeletvilágunk által megelevenedik. Ezért szükséges a jó zenei hallás.) 3. a zenei írás, olvasás, a reprodukációs képesség fejlesztése (a zenei alkotó képesség kifejezése a ritmikai és dallami elemek megismerése, felismerése, használata, megszólaltatása által lehetséges), 4. a zeneértő és -érző képesség fejlesztése (a zeneművek hangulati, formai elemeinek, előadó együtteseinek, vokális és hangszeres zene feldolgozásainak megfigyelése a tudatos zenei képességek kialakítását jelenti).

Az 1997-ben, 2003-ban és 2007-ben kiadott Nemzeti Alaptantervek nagyobb teret biztosítanak az iskolai autonómiának, többéves szakaszokban fogalmazzák meg a tanítási célokat. A kulcskompetenciák között szerepel az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség. Az ének-zene tantervében a harmonikus személyiség, az ízlésformálás és az ítélőképesség kerül a középpontba, mindez a megértés, a befogadás és a reprodukálás által. A deklarált tanterv mellett döntő szerep jut az implementált és a megvalósult tantervnek. A tudástartalmak közvetítésében a tanári nézetek, a tantárgyi attitűd és tudás, valamint a szakmai identitás meghatározó. A hatékony tanári munkát segítheti a tantervi célok precíz leírása taxonómiák, standardok és tartalmi keretek formájában.

A 2003-as alaptantervben (243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet) megfogalmazódik, hogy „az ének-zene a szavak fölött „hangzó nyelv” élményével és az aktív zenei tevékenységekkel hat az érzelmekre, az emberi lélekre. A zenei nevelés középpontjában a

zenei élmény áll, mely az élet minden mozzanatát tartalmassá, gazdagabbá teszi. Cél a zene megszerettetése, a zenei kifejezőeszközök megismertetése révén olyan motivációk kialakítása, melyek lehetővé teszik a tanulók aktív részvételét a zenei kommunikációban. A zenei nevelés sajátos eszközei a zene megértésén, befogadásán és reprodukálásán keresztül lehetőséget teremtenek a harmonikus személyiség kibontakozásához. Kiemelkedően fontos a zenei ízlésformálás, a zenei ítélőképesség fejlesztése, mert ez teszi lehetővé az értékes műalkotások felismerését és elfogadását, a kritikai képesség kialakulását. A zeneirodalom alkotásainak megismerésén keresztül más művészeti ágakkal és műveltségi területekkel is kapcsolat teremődik. A nemzeti kultúránk részét képező magyar népzene és műzene megismerése igen fontos a nemzeti identitás megőrzésében. Zenei hagyományaink, az európai zenekultúra alkotásainak tanulmányozása és a távoli kontinensek zenei nyelvének megismerése együttesen segíti a tanulókat zenei világlképük kialakításában.” (*Nemzeti alaptanterv*, 2003)

Az ének-zene órai fejlesztési feladatok:

1. Zenei alkotóképesség fejlesztése
  - 1.1 Interpretáció (éneklési készség fejlesztése)
  - 1.2 Improvizáció
2. Megismerő- és befogadó képességek fejlesztése
  - 2.1 Zenehallgatás
  - 2.2 Zenei hallás és kottaismeret

Interpretáció:

A zenének sokféle funkciója létezik, ezek között a megismerő, a szórakoztató, a gyógyító, a preventív szerep éppúgy megtalálható, mint a szocializáló. Ezért az éneklési készség fejlesztésekor nemcsak az életkornak megfelelő éneklés technikai képzésére, az éneklési kultúra kialakítására, az élményekből fakadó aktív zenélési kedv felkeltésére, továbbfejlesztésére kell hangsúlyt fektetni, hanem az értelmi, érzelmi kifejezés gazdagságára, az éneklés vagy éppen a tánc, a hangszerjáték személyiségépítő, teljes embert nevelő, közösségépítő, katartikus élményt magában rejtő funkciójára is, valamint az éneklés egészségfejlesztő funkciójára is (*Nemzeti alaptanterv*, 2003).

Improvizáció:

A zenei alkotás, az improvizáció feltételezi a személyiség nyitottságát, fejleszti a zenei fantáziát. Alapját a már megismert ritmikai, dallam-, tempó-, dinamikai és formai elemek képezik. A kreatív játékok a zene belső lényegének megértésén túl segítenek az oldott, örömteli muzsikálásban (*Nemzeti alaptanterv*, 2003).

Zenehallgatás:

A zenehallgatás értelmi és érzelmi erőket mozgósít, és hozzájárul a személyiség belső harmóniájához. A fejlesztés során kialakuló értékrend lehetővé teszi a művészi értékek felismerését, a kritikai gondolkodást és az ízlés formálódását. A zenehallgatásban fontos az összefüggések megragadása, a morális, erkölcsi tartalmak felismerése, a zenei élmény átélése (*Nemzeti alaptanterv, 2003*).

Zenei hallás és kottaismeret:

A zenei hallásfejlesztés célja, hogy aktivizálja az emlékezetet, a zenei képzeletet és a gondolati tevékenységeket. A zenei hallásképzés eredményeként eljuthatunk az önálló zenei gondolkodás kifejlődéséig, amely magában rejt az összehasonlítás, a viszonyítás lehetőségét, a sorszerkezet és a rövid zenei formák felismerését, az absztrakciót, az analízist, a szintetizálást és a fogalomalkotást. A hangzó zene és a kottakép megfeleltetésének kétirányú kapcsolata a zenei műveleti képességek alapja. Ezt a kapcsolatot a zenei olvasás-írás elemi ismerete, a belső hallás fejlesztése teremti meg. A zenei élményből kiinduló elvonatkoztatás a ritmikai és a dallamelemek megismerését, felismerését és csoportos megszólaltatását szolgálja (*Nemzeti alaptanterv, 2003*).

A 2012-es Nemzeti alaptanterv az iskolai ének-zenei nevelés fő céljaként az igényes zene megszerettetését, megismerését és élményt adó megértését jelöli meg, mely során a zene az érzelmi intelligencia, az önismeret, az empátia, a figyelemirányítás fejlesztésének eszköze.

A fejlesztési feladatok szerkezete a következő:

1. zenei reprodukció
  - éneklés
  - generatív (önállóan és/vagy csoportosan alkotó), kreatív zenei tevékenység
  - felismerő kottaolvasás
2. zenei befogadás
  - a befogadói kompetenciák fejlesztése
  - zenehallgatás (*Nemzeti alaptanterv, 2012.*)

Az ének-zene oktatás célja a közös, együttes élmény megteremtése, amely során a befogadás és az önkifejezés, valamint az egymásra figyelés is megvalósul. Az éneklés alapvető eszköze a zenei nevelésnek és az aktív, társas zenélés jóval több élményt képes nyújtani a résztvevőknek, mint önmagában a zenehallgatás. Zenei élményekhez, tevékenységekhez kapcsolódóan dolgozhatók fel eredményesen a zenetörténeti ismeretek és a zeneelméleti elemek. A zenei írás-olvasás a megfelelő befogadói attitűd kialakításának, a zene megértésének és megszerettetésének eszköze, elsősorban a relatív

szolmizáció segítségével és a felismerő kottaolvasás módszerének alkalmazásával. A tanterv különösen fontos eleme a zene és a mozgás élményt erősítő összekapcsolása.

A Nemzeti alaptantervhez készült kerettantervek az alábbiakat foglalják magukban. A zenei nevelés általános és legfőbb célja az érzelmi, értelmi nevelés, az igényes zene megismertetése, megszerettetése. A közös éneklés, muzsikálás élményének megteremtésén túl fontos a befogadás és az önkifejezés. A zenei jelrendszerek megismerése és alkalmazása a zene megértését, befogadását segíti.

Az alsó tagozatos évfolyamok feladata, hogy a zene megszerettetéséhez és a zene-művek élményt nyújtó megismeréséhez vezető út kialakítását segítsék. Ebből következően a fő feladatok közé tartozik a mozgással, tánccal, játékkal egybekötött csoportos éneklés, a közös muzsikálás, az éneklési kultúra megalapozása, a helyes testtartás és légzés, a jó fizikai állóképesség kialakítása, illetve erősítése, a zenei emlékezet, a belső hallás fejlesztése, a zenei ismeretek elsajátítása, melyek megteremti a játékos alkotás, a zenei improvizáció feltételét. A testhangszerek, ritmushangszerek/hangszerek használata fejleszti a hangszínhallást, figyelemre, koncentrációra nevel. A zenehallgatás az auditív befogadás fejlesztésének eszköze, és a gyermeki élményvilág fontos része. A gyermekek csoport előtti éneklése, hangszeres előadása módot ad az egyéni készségek kibontakoztatására, a helyes önértékelés kialakítására és a kiemelkedő adottságú gyermekek fejlesztésére.

Az általános iskola felső tagozatos évfolyamainak feladata a zenei alapműveltség megszilárdítása. Főbb feladatok közé tartoznak a befogadói kompetenciák, és a felismerő kottaolvasás fejlesztése és az elméleti anyag bővítése. Általánosságban véve: a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott fejlesztési követelmények alapján minden órának része az éneklés, megfelelő egyensúlyban a zenei írás és kottaolvasás, a zenei generatív készségek fejlesztése és fenntartása, valamint a zenehallgatás kapcsán nyert zenei ismeretek, kompetenciák, az esztétikai fogékonyság bővítése.

1.2 A 2020. évi Nemzeti Alaptanterv

Ebben a fejezetben a 2020-as Nemzeti Alaptanterv azon szövegrészeit idézem, amely a művészeti oktatáson belül az ének-zene oktatásra vonatkoznak (*Nemzeti alaptanterv*, 2020, 406-412.).

A nevelés a teljes emberre irányul, aki test-szellem és lélek egysége, tehát a köznevelés célja nem választható el az élet céljától. A művészet alapvető emberi szükséglet, a művészi alkotás pedig az ember legősibb kifejezési módja. A művészet köznevelésben betöltött szerepe nem önmagáért való, feladata egyensúlyt teremteni az értelmi-érzelmi intelligencia fejlesztésében. A tanuló belső világának érzelmi gazdagsága pozitívan hat a gondolkodás, a kreativitás, az emlékezőtehetség képességeire. A művészetoktatás

a Nat nélkülözhetetlen része, a transzfer hatás következtében tartalmi alkotóeleme lehet minden tantárgy eredményes tanításának. A művészeti nevelés önálló tantárgyként az ének-zene, illetve a vizuális kultúra oktatásában valósul meg. A művészeti neveléshez kapcsolódó eredményes készségfejlesztés tanári vezetéssel, a tanár és a tanuló együttműködését igénylő, élményt jelentő, aktív alkotó tevékenységen keresztül valósítható meg az iskolában. A tanórai keretek között, mindenki számára elérhető művészeti nevelés célja olyan képességek fejlesztése, melyek elősegíthetik a harmonikus társadalmi együttélést, azaz a művészeti tantárgyak a művészet eszközeit a személyiség egészének fejlesztése érdekében használják fel. A művészeti tanóra egyrészt keretet biztosít a művészet különböző területeinek megismerésén keresztül az érdeklődés felkeltésére, az esztétikai alapfogalmak elsajátítására, ízlésformálásra, másrészt a mérlegelő gondolkodás és a minőségi alkotómunka iránti igény kialakítására

Az ének-zene tantárgy oktatása, a magyar ének-zene oktatás Kodály Zoltán zene-pedagógiai és nemzetnevelési elveire épül. A köznevelésben részt vevő minden tanuló számára elérhető fejlesztő tevékenység elsősorban az énekhangra támaszkodik. Általa és a zeneoktatás fontos részeként szereplő, a relatív szolmizáció eszközével tanítandó zenei írás-olvasás elsajátításának célja, hogy kialakuljon az értékközpontú zenei anyanyelv értő szeretete.

A tanulók zenei ismereteinek alapja kezdetben a népzene, a magyar népdalkincs közvetítése és megtanulása, majd erre épül a magas művészettel való foglalkozás. Az ének-zene oktatásban kiemelt szerepet kap az éneklés, kóruséneklés. A tanórákhoz közvetlenül kapcsolódóan védett idő biztosítása szükséges az eredményes iskolai kórusműködés érdekében. A kodályi filozófia lényege a közösségekben éneklés, hiszen azok az ismeretek, melyeket a tanulók az énekórán megtanultak, művészi alkotómunkában nyernek jutalmat. A kórusban a karvezető irányításával a különböző képességű tanulók együtteséből új, közösségi érték jön létre, melyet egyénileg nem tudnának létrehozni. A tanulók megtanulnak alkalmazkodni, felelősséget vállalni, egy célért odaadóan dolgozni, igényességet, fegyelmet, egymásra való figyelmet tanulnak.

Ének-zene

A) ALAPELVEK, CÉLOK

A zenei nevelés Magyarországon a Kodály Zoltán által megalkotott filozófiát követve, tevékenység-központú módszer alapján valósul meg. A magyar zenekultúra évszázados hagyománya, hatalmas dallamkincse bőséges anyagot kínál a zenei oktatás minden szintjéhez. Zenei anyanyelvünk általános műveltségünk megalapozásának és nemzeti azonosság tudatunknak fontos tényezője.

„Mielőtt más népeket akarunk megérteni, magunkat kell megértenünk. Semmi sem alkalmasabb erre, mint a népdal. Erre az alapra épülhet olyan zenei műveltség, mely nemzeti, de lelket tár minden nép nagy alkotásainak. Értékmérőt is kap a népdallal, aki e századok csiszolta tökéletességhez méri, amit hall: nem tévesztik meg többé hamis bálványok...” (Kodály Zoltán)

Az ének-zenei nevelés a tanuló identitástudatának kialakítása és személyiségfejlődése szempontjából kiemelkedő fontosságú. Fontos szerepet tölt be nemzeti örökségünk és identitásunk ápolása a magyar népzene, a magyar tájegységek, azok szokásainak, életének, nevezetességeinek, táncainak megismerésével, mely a családszeretet, a hűség, és a haza iránti elkötelezettség érzését is erősíti. A zenei nevelés akkor lesz eredményes, ha kialakul a tanuló zenei anyanyelve, mely által hazájához, nemzetéhez értelmileg és érzelmileg egyaránt kötődik.

Ebben a pedagógus munkájának érdemi szerepe van, melynek hatása életre szóló, túlmutat az iskola falain. Az ének-zenei nevelés speciálisan olyan készségeket, képességeket, kompetenciákat is fejleszt, melyek hatással vannak egyéb, nem zenei képességekre is (transzferhatás). Az aktív zenei tevékenységek, mint a közös éneklés, zenélés, alkotás és zenés tematikus projektekből való részvétel, segítik az adott művészeti élmény elmélyülését. Teret adnak az önkifejezés, kreativitás kibontakozásának, és az empátia kialakításának. A zenetörténeti, zeneelméleti és kulturális műveltség a zenei élményekhez, tevékenységekhez kapcsolódóan az értő befogadást és a mérlegelő gondolkodást fejlesztik. A tanuló képes lesz a művészi gondolatok és az őt körülvevő hétköznapi világ közötti kapcsolatok meglátására, valamint az eltérő látásmódok megértésére és elfogadására is.

A hatékony zenei nevelés figyelembe veszi a tanuló életkori sajátosságait és kognitív képességeit. Az oktatáspecifikus céljait alsó és felső évfolyamokon, valamint a középfokú nevelésben is ezekre a kritériumokra alapozza. A hallás-és ritmikai készségek az agy fiatalkori plaszticitásának köszönhetően az alapfokú képzés 1–4. évfolyamain fejleszthetők a leghatékonyabban. Erre építhető az 5–8. évfolyamokon, valamint a középfokú oktatásban (9–10. évfolyam) a képzelet, a kreativitás, zenei önkifejezés és az érzelmi intelligencia további fejlesztése.

Az alapszintű zenei írás-olvasás eszköz jellegű. Célja, hogy segítse a tanulót az éneklésben és a zene, mint univerzális jelrendszer megértésében. A relatív szolmizáció elsősorban a tiszta éneklés, az intonáció fejlesztése céljából jelenik meg. A törzshangok neveinek ismerete a zene tágabb megértését, a jelrendszerben való logikus gondolkodást segíti. A zeneelméleti ismereteket a pedagógus a tanulók életkori sajátosságaihoz és képességeihez mérten a tanórák szabadon felhasználható részében mélyítheti.

Kodály Zoltán zenei nevelési elvei lényegének megfelelően, mely az élményszerzés legfontosabb forrásaként a kóruséneklést nevezi meg, a Nat lehetőséget biztosít a tanórán kívüli zenei tevékenységek – mint a koncertpedagógia, az iskolai néptáncoktatás,

népdalkörök, népdalkórusok, kamaragyűttek – iskolai keretek közti és azon túli szerveződése számára, melyhez a köznevelés és a kultúrát közvetítő intézmények, szervezetek együttműködése elvárható és szükséges.

Az ének-zene tanulása elsősorban a készségeket és az ezeket megalapozó képességeket fejleszti. A tanulók nem azonos képességszintről indulnak és nem is azonos eredményességgel végzik tanulmányaikat. Ezért az értékelés alapja az ének-zene tanulása minden életkori szakaszában alapvetően a tanulói aktivitás, lelkesedés, kooperativitás, illetve a tanulási képességek változása, a tanuló önmagához mért fejlődési szintje kell, hogy legyen. Az ének-zenei nevelés az intellektuális és az emocionális fejlesztés egyensúlyára épül. Ennek alapja a Kodály Zoltán zenei nevelési elveire épülő, teljes embert fejlesztő zenepedagógiai gyakorlat, melynek célja a magyar nemzeti értékeket tisztelő és őrző, egyben európai műveltségű, kreatív, önállóan gondolkodó ember nevelése.

Az ének-zene tanításának célja, hogy a tanuló:

1. megszeresse az éneklést, a zenét az e tárgyban megismert művészeti alkotások befogadásán keresztül;
2. keresse, ismerje fel és becsülje meg a művészi értékeket;
3. zenei képességei fejlődjenek az éneklésen, a ritmikai- és hallásfejlesztésen keresztül, valamint sajátítsa el az ezeket támogató zeneelméleti alapismereteket;
4. érzelmi intelligenciája, képzelete és kreativitása fejlődjön, melyek hatással vannak egyéb, nem zenei képességeire is;
5. komplex látásmódja kifejlődjön a zene társadalmi, történelmi és kulturális kontextusában történő megértésével;
6. erősítse nemzeti öntudatát a magyar népzene, a néphagyományok, a hazai tájegységek életének, szokásainak megismerésén keresztül;
7. elősegítse önállóságát és önkifejezését a társas és egyéni alkotóművészeti tevékenységek művelésén és a véleményformálás fejlesztésén keresztül;
8. megerősítse empátiáját a zenei tevékenységekben való közös együttműködéssel, egymás zenei produkciójának, véleményének, ízlésének tisztelettel való befogadásával (Nat, 2020).

A tantárgy tanításának specifikus jellemzői az 1–4. évfolyamon

- Az ének-zene tanításának fő célja az alsó tagozaton az éneklés megszerettetése, a pozitív zenei élmények és gyakorlati tapasztalatok megszerzése, a zenei anyag örömteli, játékos formában történő feldolgozása énekléssel és mozgással, dramatizált előadással, a zene keltette gondolatok, érzelmek szóbeli és képi kifejezésével.
- A ritmikai és hallásfejlesztés segítik a koordinációs képességek intenzív fejlődését. A relatív szolmizáció elsősorban az intonáció és a felismerő kottaolvasás fejlesztését támogatja. A zenei ismeretek hozzájárulnak a megtapasztalt élmények

tudatosításához. A tantárgy tartalmában és módszertanában a közösségi jelleg jelen van az aktív órai tevékenységekben, gyermekjátékokban és a kóruséneklésben.

- A tanítási órák keretében az éneklési és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódva a tanuló különböző mozgásos játékokban vesz részt. Kiemelt szerepet kapnak a magyar gyermekjátékdalok és táncok, melyek elősegítik a nemzeti kultúra megismerését és megszeretését.
- További cél, hogy a tanuló a környezetében fellelhető hétköznapi tárgyakat, természetben talált anyagokat, használati eszközöket, valamint az emberi testet hangszerként is használja, amivel kibontakoztathatja zenei kreativitását.
- A tanuló képzeletének és komplex látásmódjának folyamatos fejlesztése céljából biztosítani kell számára a széles körű zenei tapasztalatszerzés lehetőségét.
- Az első négy évfolyamon elsősorban alapképességek és készségek fejlesztése zajlik, ezért a témakörök nem alkotnak zárt egységet, és nem időrendben követik egymást. Az egyes témaköröknél megjelölt minimum óraszámok csak arányai-ban segítik a tájékozódást. A témakörökön belül megjelenő fejlesztési feladatok átfedik egymást, egy-egy fejlesztési feladat több különböző témakörben is megjelenik. Ezáltal a tanórákon belül is érvényesül a komplexitás.

A tantárgy tanításának specifikus jellemzői az 5–8. évfolyamon

- A felső tagozat zenei nevelése az alsó tagozatban elsajátított alapozó ismeretekre épül.
- A különböző évfolyamokon megismert magyar népdalok, más népek dalai, illetve jelentős zeneszerzők műdalai a tanulók élő dalrepertoárját alkotják. A tanórákon továbbra is alapvető jelentőségű a zenei aktivitás, a kifejező éneklés.
- A zenehallgatás során megismert zeneművek széles palettája ugyancsak aktív ismeretként van jelen. A megismert zenetörténeti korszakokhoz tartozó művek kronológiai rendszerezése 7–8. osztályban történik.
- A zene befogadását segíti a zeneművek tágabb történelmi, kulturális és társadalmi kontextusban való értelmezése, ami lehetőséget ad arra is, hogy fejlődjön a tanuló képzelete, kreativitása és kapcsolatot találjanak a műalkotásokban megjelenő élethelyzetek és saját életük között.
- A ritmikai és dallami ismeretek fokozatos bővítése a hallásfejlesztés szolgálatában áll, törekedni kell alkotó módon történő használatukra.
- Amint az alsó tagozatban, a témakörök a felső tagozatban sem alkotnak zárt egységet és nem időrendben követik egymást. Az egyes témaköröknél megjelölt minimum óraszámok csak arányaiban segítik a tájékozódást. A témakörökön belül megjelenő fejlesztési feladatok átfedik egymást, egy-egy fejlesztési feladat több különböző témakörben is megjelenik. Ezáltal a tanórákon belül is érvényesül a komplexitás.

- Az ének-zenei nevelés egyik legfontosabb színtere a kórus. Ennek során a tanulók – egy közösség részeként – pótolhatatlan zenei élményekkel gazdagodnak, és igazi művészi tevékenység részeseivé válhatnak.

A tantárgy tanításának specifikus jellemzői a 9–10. évfolyamon

- A tanulók életében, személyiségük formálódásában, műveltségük megszerzésében jelentős a középiskolás időszak, melyhez a zenei nevelés fontos segítséget nyújt.
- A közös, kifejező éneklés továbbra is élményforrás, hiszen ez vezet el legközvetlenebbül a zene átéléséhez. A tanulók ekkorra komoly dalrepertoárral rendelkeznek, mely magyar népdalokból, más népek dalaiból és műdalokból áll, ismétlése, bővítése állandó feladat.
- A zenei befogadás eredményességét segíti a népdalokban és más zeneművekben feltárt élethelyzetekkel történő érzelmi azonosulás, a gondolatok verbális kifejtése, valamint a zenének a viselkedésre, fejlődésre és agyműködésre gyakorolt hatásaiban való tájékozottság.
- Fontos feladat a zeneművek gondolati tartalmát kifejező eszközök felismertetése, valamint az összefüggések felfedeztetése a zenei stíluskorszakok, történelmi események, képzőművészeti és irodalmi alkotások között.
- A tanuló alapszintű ismereteket alkalmaz a digitális technika zenei felhasználásában.
- A zenei élmények megszerzésének egyik legfontosabb színtere a kórus.

B) FŐ TÉMAKÖRÖK

FŐ TÉMAKÖRÖK AZ 1–4. ÉVFOLYAMON

1. Zeneművek, énekes anyag
2. Zeneművek, zenehallgatás
3. Zenei ismeretek, ritmikai fejlesztés
4. Hallásfejlesztés
5. Zenei írás, olvasás

FŐ TÉMAKÖRÖK AZ 5–8. ÉVFOLYAMON

1. Zeneművek, énekes anyag
2. Zeneművek, zenehallgatás
3. Zenei ismeretek, ritmikai fejlesztés
4. Hallásfejlesztés
5. Zenei írás, olvasás

FŐ TÉMAKÖRÖK A 9–10. ÉVFOLYAMON

1. Zeneművek, énekes anyag
2. Zeneművek, zenehallgatás
3. Komplex készségfejlesztés

C) TANULÁSI EREDMÉNYEK

ÁTFOGÓ CÉLKÉNT KITŰZÖTT, VALAMINT A FEJLESZTÉSI TERÜLETEKHEZ KAPCSOLÓDÓ TANULÁSI EREDMÉNYEK (ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK) AZ 1–4. ÉVFOLYAMON

ZENEI ELŐADÓKÉSZSÉG, ÉNEKLÉS

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. csoportosan vagy önállóan, életkorának és hangi sajátosságainak megfelelő hangmagasságban énekel, törekszik a tiszta intonációra és a daloknak megfelelő tempóra;
2. ismer legalább 180 gyermekdalt, magyar népdalt;
3. a tanult dalok, zenei részletek éneklésekor változatosan tudja használni hangerejét a zenei kifejezésnek megfelelően;
4. hangszerkíséretes dalokat énekel tanára vagy hangszeren játszó osztálytársa kíséretével;
5. a tanult dalokhoz kapcsolódó játékokban, táncokban, dramatizált előadásokban osztálytársaival aktívan részt vesz.

RITMIKAI ÉS HALLÁSFEJLESZTÉS

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. fogalmi szinten megkülönbözteti az egyenletes lüktetést és a ritmust;
2. érzékeli és hangoztatja az egyenletes lüktetést, az ütemhangsúlyt a tanult dalokban, zenei szemelvényekben;
3. felismeri és hangoztatja a negyed, nyolcadpár, fél értékű ritmusokat, a negyed és a fél értékű szünetet, tájékozódik a 2/4-es ütemben, felismeri és használja az ütemvonalat, záróvonalat, az ismétlőjelet;
4. felismeri és hangoztatja az összetett ritmusokat (szinkópa, nyújtott és éles ritmus), az egész értékű kottát, a pontozott fél értékű kottát és az egyedül álló nyolcadot azok szüneteivel, valamint tájékozódik a 4/4-es és 3/4-es ütemben;
5. megkülönbözteti a páros és a páratlan lüktetést;
6. ritmizálva szólaltat meg mondókákat, gyermekverseket;

7. érzékeli a hangok magasságának változásait, különböző hangszíneket, ellentétes dinamikai szinteket, ezeket felismeri az őt körülvevő világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben;
8. a tanár által énekelt dalokat belső hallással követi;
9. megismeri, éneklí és alkalmazza a pentaton hangkészlet hangjait;
10. ismeri a tanult, énekelt zenei anyaghoz köthető szolmizációs hangokat, kézjelről énekel;
11. a dalokat tanári segítséggel szolmizálva éneklí, kézjelekkel mutatja;
12. tanári segítséggel képes leírni és olvasni egyszerű ritmusokat, dallamfordulatokat;
13. érzékeli, hogy ugyanaz a dallamrészlet különböző magasságokban írható, olvasható;
14. reprodukálja a tanult ritmusokat mozgással, testhangszerrel, valamint egyszerű ritmushangszerekkel.

ZENEI BEFOGADÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. a zeneművek befogadásában kreatívan használja képzeletét;
2. adott szempontok alapján figyel meg a hallgatott zeneművet.

ZENEI ALKOTÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. egyszerű ritmussorokat rögtönöz;
2. különböző hangszíneket, hangmagasságokat, ellentétes dinamikai szinteket hallás után megfigyel és reprodukál;
3. rövid dallamsorokat rögtönöz.

KULTURÁLIS MŰVELTSÉG ÉS KULTURÁLIS BEFOGADÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. aktívan részt vesz az iskola vagy a helyi közösség hagyományos ünnepein, tematikus projektjein;
2. megismeri a gyermekdalokhoz kapcsolódó játékokat.

ÖNÁLLÓ TANULÁS FEJLESZTÉSE

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. a tanári instrukciók alapján alakít, finomít zenei előadásmódján;
2. életkori sajátosságának megfelelően képessé válik a zeneművek érzelmi és intellektuális befogadására.

ÁTFOGÓ CÉLKÉNT KITŪZÖTT, VALAMINT A FEJLESZTÉSI TERÜLETEKHEZ KAPCSOLÓDÓ TANULÁSI EREDMÉNYEK (ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK) AZ 5–8. ÉVFOLYAMON

ZENEI ELŐADÓKÉSZSÉG, ÉNEKLÉS

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. csoportosan vagy önállóan, életkorának és hangi sajátosságainak megfelelő hangmagasságban énekel, törekszik a tiszta intonációra, kifejező, a zene stílusának megfelelő előadásra;
2. a zenei karaktereket differenciáltan tudja megszólaltatni a népi vagy klasszikus stílusjegyeknek megfelelően egyszerű többszólamúságban is;
3. 127 új dalt ismer;
4. emlékezetből éneklí a Himnuszt és a Szózatot;
5. változatosan tudja alkalmazni a tempó és dinamikai, előadási utasításokat (tempo giusto, parlando, rubato, piano, mezzoforte, forte);
6. hangszerkíséretes dalokat énekel, tanára vagy hangszeren játszó osztálytársa kíséretével;
7. a tanult dalokhoz kapcsolódó dramatizált előadásokban osztálytársaival aktívan részt vesz.

RITMIKAI ÉS HALLÁSFEJLESZTÉS

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. ismeri és alkalmazza az alapritmusok relációit (egész-, fél-, negyedérték, nyolcadpár, fél- és negyedszünet) és az összetett ritmusokat (szinkópa, kis- és nagy nyújtott, kis- és nagy éles, triola, tizenhatodos ritmusok), grafikai jelüket és értéküket;
2. különböző ritmusképleteket eltérő tempókban is reprodukál;
3. érzékeli a tanult dalokban a váltakozó ütemek lüktetését;
4. hallás útján megfigyeli a tanult zeneművekben a dūr és moll hangzását, melyeket zenei karakterekhez, hangulatokhoz kapcsol;
5. ismeri és jártasságot szerez a hétfokú skála szolmizációs hangjainak írásában és olvasásában;
6. ismeri az előjegyzésekhez kapcsolódó abszolút hangneveket;
7. felismerő kottaolvasással követi és értelmezi a módosított hangok szerepét a dalokban;
8. érti a hangköz és hármashangzat fogalmát és fogalmi szinten a hangközök harmóniaalkotó szerepét;
9. fogalmi szinten ismeri a tiszta, kis- és nagy hangközöket (T1–T8), és a fél és egész hangos építkezés logikáját;
10. megnevezi és beazonosítja a kottakép alapvető elemeit, például tempójelzés;

11. ütemmutató, violin- és basszuskulcsok;
12. felismerő kottaolvasással együttesen követi a ritmikai és dallami elemeket;
13. ismeretlen kotta esetében is vizuálisan nyomon tudja követni a hallott ritmikai és dallami folyamatokat;
14. érti és azonosítja a különböző formarészek zenén belüli szerepét;
15. felismeri a homofon és polifon szerkesztést.

ZENEI BEFOGADÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. életkori sajátosságainak megfelelően megadott szempontok segítségével értelmezi a különböző műfajú és stílusú zenéket, követi a lineáris és vertikális zenei folyamatokat;
2. azonosítani tudja a zenetörténeti stílusok főbb jellemzőit, a hozzájuk tartozó műfajokat, jellegzetes hangszereket, hangszer-összeállításokat, ismeri történelmi, kulturális és társadalmi hátterüket, mely segíti zeneértésüket;
3. megfigyeli, összehasonlítja a zenét és a cselekményt, azonosítja a témát és a szereplőket, hangulatot, műfajt, korszakot;
4. azonosítja a tanult zenéket, megnevezi azok alkotóit és keletkezésüknek ismert körülményeit;
5. követni tudja a zenei elemek összetartozását, egymást kiegészítő vagy egymástól eltérő struktúráját, a zenei kifejezésben betöltött funkcióját;
6. megfigyeli az egyes hangszerek hangszínének a hangszerjáték és az előadásmód különbözőségeiből adódó karakterét;
7. kérdéseket vet fel a zenemű üzenetére és kifejezőeszközeire vonatkozóan, többféle szempontot érvényesítve alkot véleményt;
8. néhány mondattal összefoglalja a zenemű mondanivalóját (például miért íródott, kinek szól, milyen gondolatokat, érzelmeket fejez ki);
9. megtalálja a kapcsolatot a zeneművek által közvetített élethelyzetek és a saját élethelyzete között.

ZENEI ALKOTÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. a tanult ritmikai és dallami elemeket alkalmazva egyszerű ritmussorokat, dallamokat kiegészít és improvizál;
2. a zeneművektől inspirálódva produktívan használja képzeletét, megfogalmazza a zene keltette érzéseit, gondolatait, véleményét;
3. a zeneművek befogadásának előkészítése során részt vesz olyan közös kreatív zenélési formákban, melyek segítenek a remekművek közelébe jutni, felhasználja énekhangját, az akusztikus környezet hangjait, ütőhangszereket, egyszerűbb dallamhangszereket.

KULTURÁLIS MŰVELTSÉG ÉS KULTURÁLIS BEFOGADÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. a zeneműveket műfajok és zenei korszakok szerint értelmezi, ismeri történelmi, kulturális és társadalmi hátterüket;
2. ismer néhány magyar és más kultúrára jellemző hangszert;
3. hangzás és látvány alapján felismeri a legelterjedtebb népi hangszereket és hangszeregyütteseket;
4. megkülönbözteti a giusto, parlando és rubato előadásmódú népdalokat;
5. megkülönbözteti a műzenét, népzenei és a népdalfeldolgozásokat;
6. a tanult népdalokat tájegységekhez, azok ma is élő hagyományaihoz, jellegzetes népművészeti motívumaihoz, ételeihez köti;
7. aktívan részt vesz az iskola vagy a helyi közösség hagyományos ünnepein és tematikus projektjeiben.

ÖNÁLLÓ TANULÁS FEJLESZTÉSE

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. képessé válik a zeneművek érzelmi és intellektuális befogadására;
2. megfigyeli és felismeri az összefüggéseket zene és szövege, zenei eszközök és zenei mondanivaló között;
3. a tanári instrukciók alapján alakít, finomít zenei előadásmódjában;
4. ismer és használ internetes zenei adatbázisokat, gyűjteményeket;
5. önálló beszámolókat készít internetes és egyéb zenei adatbázisok, gyűjtemények felhasználásával.

ÁTFOGÓ CÉLKÉNT KITŰZÖTT, VALAMINT A FEJLESZTÉSI TERÜLETEKHEZ KAPCSOLÓDÓ TANULÁSI EREDMÉNYEK (ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK) A 9–10. ÉVFOLYAMON

ZENEI ELŐADÓKÉSZSÉG

ÉNEKLÉS

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. csoportosan vagy önállóan, életkorának és hangjajátosságainak megfelelő hangmagasságban énekel, törekszik a tiszta intonációra;
2. a tanult dalokat stílusosan, kifejezően adja elő;
3. emlékezetből és kottakép segítségével énekel régi és új rétegű magyar népdalokat, más népek dalait, műdalokat, kánonokat;
4. 43 új dalt ismer;
5. hangszerkíséretes dalokat énekel, tanára vagy hangszeren játszó osztálytársa kíséretével, a műdalok előadásában alkalmazkodni tud a hangszerkísérethez;

6. a tanult dalokhoz kapcsolódó dramatizált előadásokban osztálytársaival aktívan részt vesz.

RITMIKAI ÉS HALLÁSFEJLESZTÉS

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. felismerő kottaolvasással követi a ritmikai és dallami elemeket;
2. megnevezi és beazonosítja a kottakép alapvető elemeit, például tempójelzés, ütemmutató, violin- és basszuskulcsok;
3. ismeretlen kotta esetében is vizuálisan nyomon tudja követni a hallott ritmikai és dallami folyamatokat;
4. fogalmi szinten ismeri a hangközök harmóniaalkotó szerepét;
5. érti és azonosítja a különböző formarészek zenén belüli szerepét.

ZENEI BEFOGADÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. különbséget tud tenni korszakok, műfajok között;
2. kezdetben tanári segítséggel, majd önállóan felismeri adott zeneműben a stílus és korszak hatását;
3. a zeneműveket tanári segítséggel történelmi, földrajzi és társadalmi kontextusba helyezi;
4. kérdéseket vet fel a zenemű üzenetére és kifejezőeszközeire vonatkozóan;
5. kezdetben tanári segítséggel, majd önállóan azonosítja a zenében megjelenő társadalmi, erkölcsi, vallási, és kulturális mintákat;
6. megfigyeli a különböző zenei interpretációk közötti különbségeket, s azokat véleményezi;
7. a dalok és a zeneművek befogadásához, azok előadásához felhasználja eddigi ritmikai, dallami, harmóniai ismereteit;
8. a zeneműveket összekapcsolja élethelyzetekkel, melyeket saját élete és környezete jelenségeire, problémáira tud vonatkoztatni.

ZENEI ALKOTÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. társítani tudja a zeneművekben megfogalmazott gondolatokat hangszerelési, szerkesztési megoldásokkal, kompozíciós technikákkal, formai megoldásokkal;
2. alapszintű ismereteket alkalmaz a digitális technika zenei felhasználásában;
3. az elsajátított zenei anyagot élményszerűen alkalmazza tematikus projektekben;
4. részt vesz kreatív zenélési formákban.

KULTURÁLIS MŰVELTSÉG ÉS KULTURÁLIS BEFOGADÓKÉSZSÉG

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. ismer magyar és más kultúrákra jellemző zenei sajátosságokat, s ezeket újonnan hallott zeneművekben is felfedezi;
2. értelmezi a népdalok szövegét, mondanivalóját, megtalálja bennük önmagát;
3. a tanult népdalokat tájegységekhez, azok ma is élő hagyományaihoz, jellegzetes népművészeti motívumaihoz, ételeihez köti;
4. konkrét művek példáin keresztül tanári segítséggel elkülöníti és egymással kapcsolatba hozza az irodalomhoz és különböző művészeti ágakhoz (film, képzőművészet, tánc) tartozó alkotások jellemző vonásait a nyelvi, vizuális, mozgási és multimédiás művészetekben és a zenében;
5. konkrét, a tanár által választott műalkotásokon keresztül összehasonlítja a különböző művészeti ágak kifejezőeszközeit, például hogyan fejez ki azonos érzelmet, mondanivalót a zene és más művészetek;
6. ismeri a főbb fővárosi zenei intézményeket (például Zeneakadémia, Magyar Állami Operaház, MŰPA), főbb vidéki zenei centrumokat (például Kodály Központ – Pécs, Kodály Intézet – Kecskemét), továbbá lakóhelye művelődési intézményeit;
7. fogalmi szinten tájékozott a zenének a viselkedésre, fejlődésre és agyműködésre gyakorolt hatásaiban;
8. aktívan részt vesz az iskola vagy a helyi közösség hagyományos ünnepein, tematikus projektjein;
9. a zeneműveket zenetörténeti kontextusba tudja helyezni, kapcsolatot talál történelmi, irodalmi, kultúrtörténeti vonatkozásokkal, azonosítja a műfaji jellemzőket

ÖNÁLLÓ TANULÁS FEJLESZTÉSE

A nevelési-oktatási szakasz végére a tanuló:

1. a hallott zeneműveket érzelmi és intellektuális módon közelíti meg, érti és értékeli a művészeti alkotásokat;
2. órai tapasztalatai és saját ismeretanyaga alapján önálló véleményt alkot a zenemű
3. mondanivalójáról, és azt az adott zeneműből vett példákkal illusztrálja;
4. értelmezi és önállóan véleményezi a zenéhez társított szöveg és a zene kapcsolatát;
5. a tanult dalok üzenetét, saját életének, környezetének jelenségeire tudja vonatkoztatni;
6. önálló kutatást végez feladatai megoldásához nyomtatott és digitális forrásokban;
7. zenei ízlése az értékek mentén fejlődik.

2. A KODÁLY KONCEPCIÓRÓL RÖVIDEN

A magyarországi zenei nevelés a Kodály koncepcióra épül, melynek bemutatásával számos szakirodalom foglalkozik részletesen, így ebben a könyvben csupán a főbb vonásait mutatom be.

Kodály Zoltán a 20. század második évtizedében került először kapcsolatba gyermekkel, melynek hatására érdeklődése a gyermekkari repertoár és az iskolai énektanítás felé fordult (Szőnyi, 1984). Kodály koncepciója a zeneszerző írásban és szóban adott útmutatásait, nevelési eszméit, valamint az általa írt gyakorlatokat, zenepedagógiai műveket értjük (Bodnár és mtsai, 2015). A kodályi elvek fő vonása egyrészt, hogy minden gyermekre, minden zenét tanulóra egyaránt vonatkozik, függetlenül attól hol él az országban, illetve, hogy vannak-e veleszületett zenei adottságai, másrészt pedig elengedhetetlen, hogy mindenütt ugyanaz legyen a tananyag és az alkalmazott tanítási módszereknek főbb vonásaiban megegyezőnek kell lenniük (Szőnyi, 1984; Bodnár és mtsai., 2015).

A koncepció kialakítását több tényező is befolyásolta. Kodály a francia nevelési rendszerrel párizsi tanulmányai során ismerkedett meg. Az angol útjai során pedig érdeklődéssel tanulmányozta az angol zeneoktatást és kóruskultúrát (Szőnyi, 1984)

A Kodály koncepció fontos alkotóelemei:

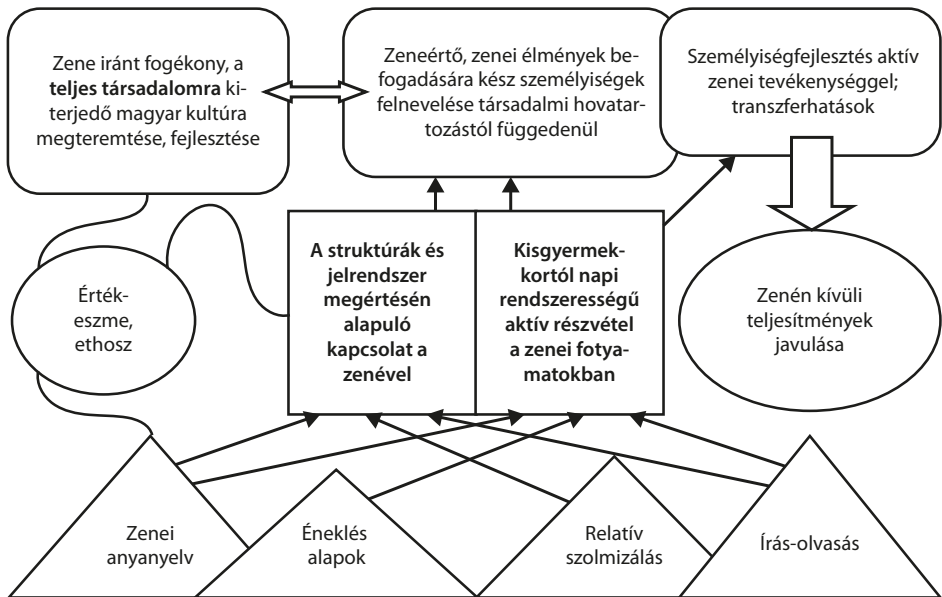
1. A gyermek zenei anyanyelve a magyar népzene legyen, ha ezt elsajátította, akkor forduljon idegen zenei anyaghoz. „Az általános iskola célja egységes magyar alapműveltséget adni minden társadalmi rétegnek. Ennek egyik leghasznosabb eszköze lehet a népdal tanítása minden iskolában, ha kellő alapossággal és hozzáértéssel történik.” (Kodály, 1947a, 201.)
2. Mindenki számára legkönnyebben hozzáférhető hangszerrel, az emberi hanggal, énekléssel jussunk el a zenei nagyságokhoz, így nem egyes kiváltságosokat, hanem tömegeket lehet a zenéhez vezetni. „...a mélyebb zenei műveltségnek kizárólag az ének az alapja. Az emberi hang viszont mindenkié. Ingyenes és mégis a legszebb hangszer lehet, ha magunk is úgy akarjuk. Ezt a hangszert fejleszteni az ifúságnak elsőrendű kötelessége, mert általa elérkezik a magasabb zenei világ kapujához.” (Kodály, 1941, 91.)
3. Csak a legértékeseb anyagot szabad tanítani, remekműveken keresztül vezessünk remekművekhez.
4. A napi éneklés, a napi testnevelés mellett, a gyermek testét, lelkét egyformán fejleszti. „...az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, féltékenységből kigyógyít. Koncentrált, testi-lelki diszpozíció javít, munkára kedvet csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemre-fegyelemre szoktat. Hogy egész embert mozgat, nemcsak egy-egy

- részét. Megszeretteti az iskolát. Fejleszti a közösségi érzést. Kifejleszti a csírájában minden emberben meglevő zeneérzékét, ezzel megadja a zenei műveltség alapját, amivel aztán szebbé, gazdagabbá teszi egész életét.” (Kodály, 1956, 304.)
5. Nagyon fontos a karéneklés, a közös erőfeszítésből származó eredmény öröme fegyelmezett, nemes embereket nevel.
  6. A döntő zenei élményeket a gyermek kisgyermekkorban szerzi meg, 16 éves koron felül már kevésbé fogékony, ezért a rossz zene elleni védőoltást a szenge gyermekkorban kell megadni. „Ha a legfogékonyabb korban, a hatodik és tizenhatodik év közt egyszer sem járja át a gyermeket a nagy zene éltető árama: akkor később már alig fog rajta. Sokszor egyetlen élmény egész életre megnyitja a fiatal lelket a zenének. Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: ezt megszerezni az iskola kötelessége.” (Kodály, 1929, 39.)
  7. A relatív szolmizáció alkalmazása lehetővé teszi a gyors kottaolvasás kialakítását.
  8. A kiinduló alap a pentatónia legyen. „...az ötfokúság nemcsak egy szegmentuma a népdalkincsnek, hanem kellős közepe: magja, centruma a magyar zenei szemléletnek.” (Kodály, 1947b, 208-209.)
  9. Előbb énekelni tanuljon meg a gyermek, azután vegyen hangszert a kezébe.
  10. A zenei írás-olvasás elsajátítása. „...az írás-olvasás alapos elsajátítása nélkül a zene továbbra is megfoghatatlan, misztikus valami marad. A „zenei valóság” csak biztos írás-olvasás révén lehet tudatos.” (Kodály, 1961, 330.)
  11. A jó zenész jellemzői: kiművelt hallás, kiművelt értelem, kiművelt szív, kiművelt kéz. Mind a négynek egyensúlyban kell lennie. „...a jó zenész kellékeit négy pontban foglalhatjuk össze: 1. kiművelt hallás, 2. kiművelt értelem, 3. kiművelt szív, 4. kiművelt kéz.” (Kodály, 1953, 283.)

„Az iskolában majd akkor lesz jó zenetanítás, ha előbb jó tanárokat nevelünk.” „...nagyon kevés az olyan tanár, aki a hallást és az általános zenei műveltséget fejleszteni.” (Kodály, 1946, 198.)

Zeneoktatásunk több gyökérből, másoktól átvett módszeres eljárásokból táplálkozik, melyről elsőként Ádám Jenő: Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján című könyvében írt. Az angol Curwentől (angol zenetanár) a szolmizációs nevek és a kézjelek használatát, illetve a hangszertől függetleníthető hallási beidegzések kialakításának eljárásait; a svájci Webertől a dó helyének változtatását; a francia Chevétől a számjelek használatát és a ritmusok egyszerűsített elnevezését; a német Hundoeggertől a szolmizációs betűjelekről való éneklést, a relatív szolmizációt, a dó helyének változtatását; az osztrák Dalcroze-tól a zeneoktatásban alkalmazható ritmikus mozgást, (pl. az ütemezést, tapsolást, kopogást, egyenletes járás egyidejű tapsolással, a dal ritmusának hangoztatása) vettük át (Szőnyi, 1984).

Ittész (2004) négy alapvetel kiemelve határozta meg Kodály elgondolásának lényegét: 1. minden gyermek részesüljön zenei nevelésben; 2. a zenei nevelés alapja az énekhang, az éneklés legyen; 3. a zenével való találkozás az értékközpontúság elvén történjen, s ehhez a zenei anyanyelv jelentse a garanciát; 4. a zeneértővé nevelés feltétele a zenei írás-olvasás elsajátítása, amihez (s a megfelelő hangzás-elképzelések, érzetek kialakulásához) a relatív szolmizáció használata szükséges (*Ittész, 2004, idézi Gönczy, 2009*). *Gönczy László (2009)* az alábbiak szerint vázolta fel a Kodály koncepció fontosabb elemeit. (1. ábra)

1. ábra: A Kodály-koncepció fontosabb elemeinek hierarchikus vázlata (*Gönczy, 2009, 172.*)

3. KÉPESSÉGEK ÉS KÉSZSÉGEK

3.1. A képesség fogalma

Nagy József (2003) szerint a képességfejlesztés eredményesebb megvalósulásához feltétlenül tudnia kell a pedagógusnak mi a képesség és melyek a fejlesztendő képességek. A pedagógusok és a kutatók, fejlesztők egy része köznyelvi értelemben használja a képesség fogalmát, mely szerint a képesség „valamely teljesítményre, tevékenységre való testi-lelki adottság, alkalmasság. Hajlam, tehetség, erő.” (Juhász és mtsai., 2006). Nagy József szerinte a fenti definícióval az a probléma, hogy ennek alapján vagy mindenféle teljesítményhez, tevékenységhez tartozik megfelelő képesség, vagy más megközelítés szerint a képesség egy általában vett adottság, alkalmasság, tehát egy általános képesség létezik (Sternberg és Gardner, 1982; Spearman, 1973). Ennek értelmében vagy általánosságban beszélünk képességről, vagy a megnevezett képességek zűrzavaros halmazával szembesülhetünk (Nagy, 2003).

A „képesség egyszerűbb képességekből, készségekből, rutinokból és ismeretekből szerveződő átfogó funkcionális pszichikus rendszer, amelynek működése tevékenységben, belső/külső produktumban nyilvánul meg.” (Nagy, 2003, 41.) A legáltalánosabb funkciók szerint léteznek értelmi (kognitív) képességek, szociális képességek, személyes képességek és speciális képességek. A komplex képességek egyszerű képességek halmazai és nincsen saját működésük. Az egyszerű képességek fejlődése által valósulhat meg a komplex képességek fejlődése. Az egyszerű képességek fejleszthetők és fejlesztendők is (Nagy, 2003). „Az egyszerű képességek meghatározott öröklött adottságok alapján elsajátított készségek, rutinok és ismeretek szerveződésai, komponenseiket aktiválva konkrét belső/külső produktumokat létrehozó tevékenységekben nyilvánulnak meg.” (Nagy, 2003, 42.) Az egyszerű képességek fontos alkotóelemei a rutinok, mint pszichikus komponensek. „A kognitív rutinok olyan pszichikus komponensek, amelyek funkciója az információfeldolgozás, szerveződése párhuzamos megosztott hálózat, működése a hálózat tagjainak serkentésével, gátlásával, önmódosítása (tanulása) pedig új kapcsolatok létrejöttével, a meglévő kapcsolatok erejének (súlyainak) változásával valósul meg.” (Nagy, 2002. 82.) A rutinok két csoportra oszthatók, az egységfelismerő és a viszonyító rutinokra. Az öröklött, általános felismerő rutinokon túl a tanulás segítségével válik lehetővé az egyedi elemek felismerése (Nagy, 2002). A fejlődés alulról szerveződő formában megy végbe, mivel az egyszerű képességeken keresztül fejlődnek komplex képességeink (Nagy, 2003).

A készségek általános funkciója az egyén eredményes aktivitásának elősegítése. Nagy József a készségeknek két fő fajtáját különbözteti meg, az információkezelő és a

tárgyi készségeket (Nagy, 2002). Míg az információkezelő készség elsősorban kognitív folyamatokra irányul (a zene esetében például egy zenemű memorizálása, kottairás, zenei percepció), a tárgyi készség eredménye konkrét tárgyakon képeződik le (például hangszerjáték). A készségek további rész-készségekből és rutinokból szerveződnek, s ezek aktiválódásának köszönhetően működnek. A készségek elsajátítási folyamatának két szakasza van. „A rendszerképződés a készség rutinjainak, rész-készségeinek elsajátítása, egységbe építése, a készlet gyarapodása, feltöltése. Az optimalizáció az antropológiai optimum eléréséhez vezető fejlődés.” (Nagy, 2002, 98.) Tehát a készségek tanult kivitelező pszichikus rendszerek, egyszerűbb készségek, rutinok és ismeretek szerveződésai, melyek valamely képesség szolgálatában aktiválódnak. A készségek funkciója szerint kognitív, szociális, személyes és speciális (szakmai jellegű) készségek léteznek. A belső és külső tevékenységek produktumainak létrehozásáért tehát az egyszerű képességek felelnek, amelyek készségek, rutinok és ismeretek szerveződésai. Az eredményes fejlesztőmunka ezen komponensek ismeretében valósítható meg.

Az ismeret jellegű és a képesség jellegű tudás megkülönböztetéséről alkotott álláspontok, elgondolások meglehetősen egységesek. A kognitív pszichológia általánosabb modelljei ugyancsak megkülönböztetik a tudás két fő formáját, az ismeret jellegű komponenseknek a deklaratív, míg a képességjellegű komponenseknek a procedurális tudás felel meg. A specifikus – a neurális reprezentáció szintjével foglalkozó – modellek azonban feltételezik, hogy az ismeretekhez is kapcsolódnak folyamat jellegű (felismerő, kereső stb.) mechanizmusok, melyek elmoszák az ismeretek és a képességek közötti lényegi különbségeket (Csapó, 2003). „A képességek fejlődésével és fejlesztésével kapcsolatban talán a legjelentősebb szemléleti változás az, hogy a képességeket ma már nem a tárgyi tudás ellenpólusának vagy alternatívájának tekintik, hanem a tudás megszerzésében, szervezésében és felhasználásában központi szerepet játszó eszköznek.” (Csapó, 2001a, 270.) Az ismeretekkel ellentétben, a képességek elsajátítása, fejlődése időben hosszú folyamat, többnyire a gyakorlás és a környezettel való interakciók függvénye (Csapó, 2003). Egy-egy készség, képesség kialakulásához hónapokra, évekre, sőt néhány általános képesség fejlődési folyamatát tekintve több évtizedre is szükség van (Csapó, 2003). Ugyanakkor fontos kihangsúlyozni, hogy a képességek működésük és fejlődésük terén szoros kölcsönhatásban állnak a tárgyi tudással és az ismeretekkel.

Összefoglalva a képességek eredményesebb fejlesztésének az a feltétele, hogy tudjuk, melyek az alapképességek, azoknak melyek az alapkészségei, alaprutinjai, továbbá ismerjük valamennyi alapképesség fejlődését jellemző görbét és eloszlását az elsajátítás kezdetét jelentő életkortól a populációban lezajló teljes elsajátítás bekövetkeztéig (Nagy, 2002).

3.2 A zenei képesség fogalma

Létezik a zenei képességeknek tágabb, illetve szűkebb értelmezése is a zenepszichológiában, zenepedagógiában. A szűkebb értelemben vett zenei képességek közé azok a képességek sorolhatók, melyek kizárólag a zenei tartalmakhoz kötődnek, mint például a ritmus, a dallam vagy a hangmagasság felismerésének, illetve reprodukálásának képessége. A tágabb értelemben vett zenei képességek csoportjába ugyanakkor azok a képességek is beletartoznak, amelyek például az interpretációhoz, a befogadáshoz, a zenei alkotáshoz vagy egy-egy hangszer megszólaltatásához szükségesek. A zenei képességek tágabb értelmezése a *Gembris* által megfogalmazott zenei képesség definícióban olvasható: „Zenei képességen sok faktor összessége értendő. Idetartoznak a hangszeres és éneklési képességek, a zenespecifikus kognitív folyamatok, az érzelmi és zenei tapasztalatok, a motiváció, a zenei preferenciák, attitűdök és érdeklődés.” (*Gembris*, 2002, 488.) Ugyanakkor itt meg kell említeni, hogy a mai napig sincs egy általánosan, mindenki által elfogadott zenei képesség fogalom.

A zenei képességek között is megkülönböztethetünk egyszerű és komplex képességeket. Egy-egy zenei tevékenység sikeres megvalósításához több zenei képesség megléte és összehangolt működése szükséges. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a különböző zenei tevékenységekhez más és más képességek együttes működése elengedhetetlen. Minden zenei képességrendszernek van egy közös magja, amelyet *Erős* (1993) zenei alapképességnek nevez. A zenei alapképesség rendszerében az egyszerű képességek és a komplex képességek egyaránt megtalálhatók (*Erős*, 1993).

A tudás megszerzéséhez szükséges képességek fejlesztése a legfontosabb (*Csapó*, 2003). A zenei képességek közül a zenei memória, a zenei tanulás stratégiái, a reprodukcióhoz kapcsolódó képességek azok, amelyek fontos szerepet játszanak a zenei tudás megszerzésében és megtartásában (*Asztalos*, 2016). Mind az aktív zenélés mind pedig a zene befogadása során számos pszichológiai folyamat játszódik le az emberben, melyek közé tartozik többek között az észlelés, a figyelem, a tanulás, emlékezés és az auditív információ gyors feldolgozása (*Koelsch*, 2012).

3.3 A zenei tehetség fogalma

A muzikalitás a legkorábban megjelenő tehetségfajta. *Révész* (1952) szerint ez részben azért van így, mert a zene a többi művészetekhez képest kevésbé függ az általános szellemi fejlődéstől. A legtöbb kiemelkedő muzsikusnál már hatéves kor előtt megmutatkozott a zenei képesség (*Shuter-Dyson*, 1985; *Winner-Martino*, 1993), mindazonáltal a korai tehetség nem feltétele a későbbi kiemelkedő teljesítménynek. A zenei tehetség

legelső jele a gyerekeknél a zene iránti nagy érdeklődés és az érzékenység a hangokra. Nem feltétlenül csak a zenei hangok fontosak számukra, bármiféle zaj, zöreje is mélyebben hat rájuk. A zenei tehetségek gyakran előbb tanulnak meg énekelni, mint beszélni (Révész, 1925). A hiedelmekkel ellentétben azonban számos kiemelkedő zenész nem mutatott semmilyen tehetséget gyerekkorában, hanem hosszas tanulás és gyakorlás után vált kiemelkedővé. Természetesen az sem igaz, hogy kizárólag szorgalommal naggyá válhat valaki. A szorgalom szükséges, de nem elégséges feltétele a sikernek (Sloboda, 1990). A zenei érzék szenzitív periódusa kilencéves kor körül zárul, tehát eddig az életkorig kell a gyerek zenei képességét megalapozni. Így a korai zenei nevelés számít inkább a tehetség előfeltételének, s nem a gyerek tehetségének korai megnyilatkozása. A továbbfejlődésben egyértelműen meghatározó szerepük van a zenei tehetséget körülvevő személyeknek (Gyarmathy, 2002).

Kiemelkedő motoros, percepciós és kognitív képességek együttese alkotja a zenei (muzsikus) tehetséget. Az ujjak finommozgása, a megfelelő mozgásrendezés az előadóművészeknél elengedhetetlen. Egy-egy virtuóz játékos motoros képességeiben is kiemelkedően tehetséges kell, hogy legyen. A percepció szempontjából a zenei képességek elsősorban a zenei halláson alapulnak, de a kinesztetikus észlelés és a kottaolvasás terén a vizuális percepció is fontossá válhat. A zenei tehetségeket a dallamok rövid és hosszú távú emlékezetben tartásának kiváló képessége jellemez

Főleg a struktúrát tudják megjegyezni, ez segíti őket. Kiválóan tudják felismerni a hangokat, akkordokat, de az abszolút hallás nem feltétlenül jellemző minden tehetséges zenészre. A zenei tehetségek könnyedén váltanak egyik reprezentációból a másikba, saját mozgásról a kottára, a játékra, a muzsika szerkezetére. Megfigyelték, hogy tanáruk folyamatosan váltja, hogy melyik reprezentációs szintet kommentálja, és a gyerekek könnyedén képesek követni (Winner és Martino, 1993; Gyarmathy, 2006).

4. A ZENEI KÉPESSÉGEK RENDSZEREZÉSEI ÉS A ZENEI FEJLŐDÉS ELMÉLETEI

Az iskolai oktatás egyik legfontosabb célja a képességek fejlődése és fejlesztése. A fejlődés meghatározott pszichológiai törvényszerűségek szerint megy végbe, amelyek megismerése alapvető jelentőségű a fejlődés optimális kereteinek kialakításához. Az oktatás problémáival foglalkozó kutatók figyelme elsősorban a fejlesztés lehetőségeire és feladataira, a képességek szerkezetére, a fejlesztés tartalmi oldalára irányul (Csapó, 1999; Nagy, 2002).

4.1 A zenei képességek rendszerezései

A 20. század folyamán a zenei képességek rendszerezésének céljából kidolgozott zenei képességmodellekben is megmutatkozik a zenei tevékenység összetettsége (pl. *Seashore*, 1919; *Häcker és Ziehen*, 1922; idézi *Erős*, 1992; *Michel*, 1960, 1974; *Gordon*, 1965; *Erős*, 1993; *Gembris*, 2002; *Turmezeyné, és mtsai*, 2005). A korabeli intelligenciakutatások nagy hatással voltak a zenei képességmodellek létrehozására, így már az első modellek között is találhatunk többtényezős és általánosfaktor modelleket (*Turmezeyné és Balogh*, 2009). A többtényezős modellekben (*Seashore*, 1919; *Vitányi*, 1969) a zenei képességet több, egymástól független részképesség alkotja, míg az általános faktor modellekben (*Révész*, 1946; *Bentley*, 1968) a zenei képességet egy egységes, zárt képességnek tekintik (*Turmezeyné és Balogh*, 2009).

A 20. század első felében létrejött zenei képességmodelleket tartalmuk szerint két csoportba lehet sorolni. Ez alapján az egyik csoportba azok a modellek tartoznak, amelyek a zenei jelenségek paramétereit veszik alapul a zenei képességek rendszerezéséhez, ugyanakkor ezekben a zenei tevékenységtípusok nem tisztáztak (*Seashore*, 1919; *Kries*, 1926). A másik csoportba azok a modellek sorolhatók, melyek a zenei tevékenységtípusokra épülnek, a reprodukcióra és az interpretációra fókuszálnak viszont hátrányuk, hogy a zenei jelenségekre kevésbé reflektálnak (*König*, 1925, idézi: *Tyeplov*, 1963).

A leggyakrabban idézett modell, *Carl Seashore* (1919) által kidolgozott többtényezős zenei képességmodell, melyben 25 zenei képességet öt csoportba osztott., mely csoportok a következők: 1. zenei érzékelés és érzékenység; 2. zenei tevékenység; 3. zenei emlékezet és zenei képzelőerő; 4. zenei értelem; 5. zenei érzelem. *Seashore* a zenei képességeket a hangmagasság, időtartam, hangerő, hangszín megkülönböztetésével és a dallam-, ritmusemlékezettel azonosítja (*Seashore*, 1919, idézi *Turmezeyné*, 2007).

Drake (1957, idézi Turmezeyné, 2007) zenei képességmodelljében hat faktor különböztet meg: 1. dallam-megkülönböztetés; 2. a hallásképzetek közti összefüggések megértése; 3. zenei emlékezet; 3. tájékozódás idő folyamatában; 5. ritmikai pontosság; 6. eltorzított, háttérzajos beszéd értésének képessége.

Paul Michel (1974) zenei képességstruktúrája az alábbi képességcsoportokat különíti el: 1. zenei hallás; 2. zenei emlékezet; 3. motoros képességek; 4. szellemi képességek.

Az általános faktor modellek közül megemlítendő Révész Gézáé (*Révész és Nyíregyházi*; 1916 idézi Dombiné, 1992), mely szerint a muzikalitást egységes, nem elemezhető kategóriának tekintendő. A formaérzékben, a stílusérzékben, a zene jelentésének megértésében, a zene hangulatának és az alkotói szándéknak átélésében nyilvánul meg a muzikalitás (*Révész*, 1946; idézi Turmezeyné és Balogh, 2009).

A többtényezős és az általános faktormodellek között helyezkedik el az Edwin Gordon (1965) által megalkotott zenei képességstruktúra, amelyben a zenei képességek 20 összetevőjét, melyből a hét legfontosabb részképesség a hang-, harmónia, tempó-, metrumelképzelés és a zenei érzékenység három területe.

A zenei képességek többdimenziós jellegét hangsúlyozva egyre több bíráló érte az általános faktormodelleket a 20. század második felében. Többek között Vitányi (1969) is a bírálók között volt, aki az egyén zenei hallásának egyik fő dimenziójába a melodikus, harmonikus, hangszín, dinamikus és ritmikus komponens, a másik fő dimenzióba pedig az észleléshez, emlékezéshez, alkotáshoz és előadáshoz kötődő folyamatokat sorolja.

A többtényezős modelleket tekintve Nagy József vezetésével Erős Istvánné, Fodor Katalin és Pethő István (1993) által kidolgozott zenei alapképesség modell tekinthető a legmeghatározóbbnak Magyarországon. E modell a speciális zenei képességeknek egy közös bázisát kívánja meghatározni, amelyre a további specifikus zenei képességek ráépülnek. Ezt a speciális képességbázist tekinti zenei alapképességnek. E modell a Nagy József által kialakított rendszerhez illeszkedve a zenei alapképességet képességek, készségek, illetve ismeretek (képzetek, fogalmak) rendszereként értelmezi, amelyek az adottságokra, mint öröklött struktúrákra épülve, tanulás eredményeként jönnek létre. A képesség, így a zenei képesség is bármely tartalmon mobilizálható. A képességek két csoportra oszthatók: 1. egyszerű képességek, 2. komplex képességek, amelyek „több egyszerű képesség egymásra épüléséből, vagy ismeretek és készségek szerveződéséből állnak.” (Erős, 1993. 10.) A zenei alapképesség rendszerében mindkét képesség típus megtalálható. „A zenei alapképesség tehát a zenei képességeknek az a központi magja, alapja, amelyben a dallam, a harmónia, a ritmus, a hangszín és a dinamika a zenei kommunikáció funkcióiban (a hallásban, a közlésben, az olvasásban és az írásban) realizálódik.” (Erős, 1993, 22.) A zenei alapképesség Erős és munkatársai által meghatározott modelljének két tengelyén a zenei dimenziók teljes rendszere és a zenei kommunikáció

komponensei helyezkednek el. A zenei kommunikáció négy alaptípusát különítették el: a zenei hallást, a zenei közlést, a zenei olvasást és a zenei írást (Erős, 1993). Az így keletkezett zenei alapképesség modell az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat: A zenei alapképesség modellje (Erős, 1993)

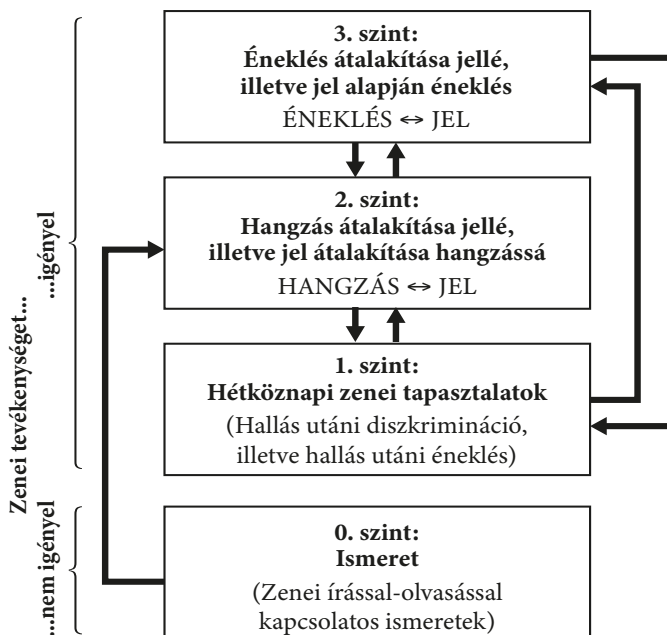
	hallás	közlés	olvasás	írás	előadás	improvizáció	alkotás	
dallam	+	+	+	+	+	+	+	
harmónia	+	+	+	+	+	+	+	
ritmus	+	+	+	+	+	+	+	
hangszín	+	+	-	-	+	+	+	
dinamika	+	+	-	-	+	+	+	
metrum	+	+	-	-	+	+	+	
tempó	+	+	-	-	+	+	+	
forma	+	+	-	-	+	+	+	
	REPRODUKTÍV TEVÉKENYSÉG				PRODUKTÍV TEVÉKENYSÉG			

Nagy József (2002) összefoglalása alapján a zenei alapképesség pillérei a zenei alapképességek, a melódiaérzék, harmóniaérzék, ritmusérzék, hangszínérzék, dinamikaérzék és formaérzék, amelyek mindegyike maga is többféle készségből áll aszerint, hogy melyik zenei dimenzióhoz, vagy művelethez kapcsolódik. Továbbá elkülönülnek még az interpretációt megalapozó összetettebb struktúrák, mint az előadói képesség és az improvizációs képesség. Nagy József XXI. század és nevelés című művében azt is hangsúlyozza, hogy a jövőben várhatóan lényegesen több figyelmet érdemel az ének-zene, a vizuális kultúra és az irodalom, amelyek az esztétikai élményszükséglet kielégítésének lehetőségeit jelentik. Az iskola feladatai közé tartozik a zenei befogadóképesség fejlesztése. Ennek köszönhetően válhat az élet érzelmileg tartalmasabbá, megformáltabbá, gazdagabbá, kiegyensúlyozottabbá. A zenei befogadóképesség fejlődéséhez pedig a zenei képességek fejlesztésén a zenei ismeretek elsajátításán, a zenei esztétikai értékek befogadásán keresztül juthatunk (Nagy, 2002).

A zenei képességeknek egy más módon történő rendszerezése valósul meg Turmezeyné, Máth és Balogh (2005) munkája alapján. E zenei képességmodell egyrészt Erős modelljéhez hasonlóan a zenei képességeket a zenei hang összetevőinek – dallam, ritmus, harmónia, hangerő, hangszín – dimenziói alapján csoportosítja. Értelmezésük szerint azonban az egyes zenei tevékenységekhez szükséges képességek hierarchikusan rétegződnek. Rendszerük kiindulópontja a tapasztalati úton, a formális oktatással megszerezhető tudás, valamint a pusztán intellektuális úton is megközelíthető

tudás elkülönítése. Az így kialakult modellben nulladik szinten helyezik el a konkrét zenei tevékenységet nem igénylő zenei ismereteket. Az első szint a hétköznapi zenei tapasztalatok szintje, a második szint pedig a Kodály által meghatározott „kottakép, hangkép” szintje – hangzás átalakítása jellé, illetve jel átalakítása hangzássá. Egy harmadik szinten különítik el az éneklés átalakítását jellé, illetve a jel alapján történő éneklést – az utószolmizáció és a kotta utáni éneklés képességeit. Az első szint azt a hétköznapi tapasztalati tudást vizsgálja, amely formális oktatás nélkül is fejlődhet, ugyanakkor az iskolai zenei nevelés részét is képezi. A hétköznapi tapasztalatok, vagyis a zenei tapasztalatok szintjét a hallás utáni diszkrimináció, illetve a hallás utáni éneklés segítségével vizsgálják. A második szinten a zenei írás-olvasás kerül vizsgálatra, illetve a harmadik szinten különül el az éneklés átalakítása jellé és a jel alapján történő éneklés (2. ábra).

2. ábra: A zenei tanulás folyamata

2. ábra: A zenei tanulás folyamata (Turmezeyné, 2009, 171.)

4.2. A zenei fejlődés elméletei

A kognitív pszichológia megjelenésének, illetve fejlődésének következtében a zenei képességmodellekről a hangsúly áttevődött a zenei fejlődési elméletekre. A zenei fejlődési modellekre Piaget általános kognitív fejlődésre vonatkozó szakaszelmélete nagy hatással volt (*Inhelder és Piaget, 1967*). A gyermeki gondolkodásról alkotott piaget-i elméletek a zenei fejlődéssel is párhuzamba állíthatók, ugyanakkor megállapítható, hogy az általános kognitív és a zenei fejlődés folyamata között két jelentős különbség van: egyrészt a zenei fejlődés kevésbé kapcsolható a gyermekek életkorához, mivel az egyéni eltérések a zenei gondolkodás fejlődésében sokkal nagyobbak, másrészt pedig a zenében a formális műveleti szakasz – az általános értelmi fejlődéstől eltérően – kizárólag formális zenetanulással érhető el (*Turmezeyné és Balogh, 2009*).

Davidson (1994) kontúrséma-elméletében a daltanulás folyamatát írja le. Az első fázis a dallam kontúrjának, dallamvonalának rögzülése, de itt még nem pontosak a dallamot alkotó hangok közti távolságok éneklése. Majd a kontúrséma (ami itt hangterjedelmet jelent) folyamatosan tágul, melynek során a fejlődés második szakaszában egyre pontosabbá válnak a dalt alkotó hangközlések, -ugrások és ebből következően a hangmagasságok eltalálása is egyre pontosabb, precízebb lesz. Végül, a harmadik fázisban, kialakul a tonalitás emlékezetből való tartása az egész dalon keresztül. Egy és hatéves kor között fokozatosan tágul a gyermekek hangterjedelme, mely először terc, majd kvart, kvint, szext és végül oktáv terjedelművé bővül. Ez az út vezet a szilárd tonalitás eléréséhez, melynek lépcsőfokait a gyerekeknek végig kell járniuk (*Turmezeyné, 2015*). Megállapítható, hogy zenei képzés nélkül a daltanulás első fázisában reked meg a gyermek. Ebből következtethetünk arra is, hogy az iskolában morogva éneklő gyerekek nem részesültek az iskolás kor előtt megfelelő zenei képzésben, talán ritkán, vagy egyáltalán nem énekeltek, így nem tudtak végighaladni a daltanulás folyamatának három fázisán.

Jeanne Bamberger (1991; 2005, idézi *Turmezeyné, 2009*) zenei fejlődési elméletében hangsúlyozta, hogy a gyermeknek a saját hallási, mozgásos tapasztalatai és a zene grafikus reprezentációjának megértése elengedhetetlen a zenei gondolkodás fejlődéséhez. A spontán észlelés és a grafikus reprezentáció között az a különbség, hogy a spontán zenei észlelés egészlegesen történik, míg a grafikus reprezentáció a zenei elemek – dallam, ritmus – elkülönítését igényli. Ezzel a hallás-értelmezés-lejegyzés mentális struktúráját több irányból is be lehet járni. Bamberger elmélete ugyan más kontextusban, de alátámasztja Kodály azon meggyőződését, mely szerint a zenei írás-olvasás elsajátítása nélkülözhetetlen a zene magasabb szintű megértéséhez (*Turmezeyné, 2009*).

Edwin Gordon (1997) amerikai zenepszichológus zenei fejlődési elméletében kihangsúlyozza, hogy a zenei képességek alapja a hallásnak az a módja – melyet

audiációnak nevezett el -, amikor valaki hallja és megéri a zenét akkor is, amikor zenei hangok fizikailag nincsenek jelen (*Turmezeyné, 2015*). Az audiáció magyar megfelelője a belső hallás. Gordon elmélete ezen a ponton is egybevág Kodály elképzeléseivel. Gordon szerint a zenei nyelvet ugyanúgy kell elsajátítani, ahogy a saját anyanyelvünket, tehát a dallami és a ritmikai mintázatokból kialakult szótár bővítésének segítségével megy végbe a zenei fejlődés folyamata. A zeneoktatás feladata ennek a szótárnak a folyamatos bővítése. Az első szinten a gyerekek hallás után énekelnek vissza dallamokat és tapsolnak vissza ritmusokat. Az ezt követő második szinten, a verbális asszociáció fázisában, a dallam- vagy ritmusmotívumot a tanár hangnévvel, illetve ritmusnévvel hangoztatja, amit a diákok ugyanígy- tehát nevekkel együtt – visszhangozzák. Így kialakul a kapcsolat a hangzás és a név között. A következő fázisban, a részleges szintézis során a tanulók a név nélküli hangoztatásnál is felismerik a hangok és ritmusok nevét. Végül az összetett szintézis az ismerős motívumok írását-olvasását jelenti. Ismerős dallam közben nézik a kottát és nem a kotta alapján alakítják ki a hallási elképzelést. Ezt követően kerülhet sor a fogalmi tanulásra, melynek hatására lesznek képesek a tanulók a generalizációra és ezt követően az önálló alkotásra (*Gordon, 1997, idézi Turmezeyné, 2007*). Gordon a hangzás és a lejegyzés látványa közti kapcsolat felől közelít, ellentétben a hazánkban kialakult zenei írás-olvasás tanításának gyakorlatával (*Turmezeyné, 2015*).

5. A ZENEI KÉPESSÉGEK FEJLŐDÉSE

Az ének-zene tantárgy tanítása feltételezi és magától értődőnek tekinti a tanuló és zene kapcsolatát, így a tanuló zenei tevékenységére, illetve a zenei tevékenység különböző formáira épít. A zenei képességek fejlődésének bemutatásához részben a Nemzeti alaptantervben (2012) is használatos képességfelosztást (reprodukciós képességek, befogadó képességek, alkotói képességek) használtam, illetve kiegészítettem a zenei percepció (hallási) képességek csoportjával, melyet a szakirodalom alapvető zenei képességcsoportnak tart, továbbá a 2020-as Nemzeti alaptantervbe is, hallásfejlesztés néven, bekerült.

5.1 Zenei percepció képességek fejlődése

A zenei hangok érzékelése, észlelése szolgál a zenei feldolgozás alapjául. „Az érzékelés során a külvilág fizikai jelei az agy számára feldolgozható jellé alakulnak át, az észlelés során azonban ezekhez az érzékleti mintázatokhoz rendeljük hozzá a környezet ingereit, eseményeit.” (Asztalos, 2016, 12.) A zenei hallásban a zenei hangok tulajdonságainak (a hangmagasságnak, a hangszínnek, a hangerőnek, a ritmusnak) észlelése szerves egységgé válik. Zenei hallásnak „az akusztikai-zenei viszonyok befogadásának, megkülönböztetésének, felismerésének, újra felismerésének és aktivizálásának képességét nevezzük.” (Michel, 1974, 53.) Az információfeldolgozást segítő kognitív sémák az érzékelt jelek gondolkodás, következtetés során és a korábbi információkkal való összekapcsolódásának, majd elraktározódásának eredményeként jönnek létre (Turmezeyné és Balogh, 2009). „A zenei percepció magába foglalja az akusztikus jel analízisét, a hangközviszonyok és a zene szintaktikai és szemantikai feldolgozását, valamint a zene által kiváltott (pre)motoros tevékenységeket.” (Koelsch, 2014, idézi Asztalos, 2016, 12.) A zenei észlelés fejlődésének bemutatásakor Erős (1993) zenei alapképesség modelljében megtalálható képességfelosztást figyelembe véve kitértem a ritmus, a dallam, a harmónia, a hangszín, a dinamika, a metrum, a tempó és a forma észlelésének fejlődésére.

Csecsemőkorban a legfontosabb hangélmény a szülők, főként az anya és a saját hangjának észlelése. Érzékenyen reagálnak a hangszínekre, hangmagasságokra, mely utóbbival együtt a hangmagasság-megkülönböztetés képessége is megjelenik (Gembiris, 2006). Ugyan észlelik a dallamot alkotó hangköz- és hangmagasságbéli különbségeket, de a dallam kontúrja szembetűnőbb a számukra (Dowling, 1985, idézi Turmezeyné, Balogh, 2009). A magasabb frekvenciájú hangokat jobban érzékelik és ebben a

frekvenciatartományban érzékenyebb a hallásuk a felnőttekénél (*Trainor és Zacharias*, 1998, idézi *Turmezeyné*, 2009; *McPherson*, 2006). a magasabb hangon történő éneklés magasabb érzelmi töltést jelent a gyermekek számára (*Trainor és Zacharias*, 1998, idézi *Turmezeyné*, 2009). A tiszta hangközöket (oktáv, kvint, kvárt) és a konszonáns hangzást előnyben részesítik és gyakrabban is reagálnak rá (*McPherson*, 2006). *Winkler* és munkatársai kutatása szerint a zenei ütések érzékelése veleszületett tulajdonság (*Winkler és mtsai*, 2009). Különbséget tudnak tenni egyenletes és szabálytalan ritmusok között, majd öt hónapos kor körül az egyszerűbb ritmusokban bekövetkező változásokat is észlelik (*Gembris*, 2006). Ebben a korban a kisgyerekek felismerik a tempóban bekövetkező változásokat is (*McPherson*, 2006) Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy nagyjából öt éves korig a gyermekek a hangnak csak egy összetevőjére tudnak fókuszálni. Egy éves kor körül képesek különbséget tenni két különböző hangmagasság között, (*Weinberger*, 1998).

Három-négy éves kor között a gyerekek különbséget tudnak tenni gyors és lassú tempó között (*Gembris*, 2006). A hangerő, a hangszín és a hangmagasság hallás utáni megkülönböztetése fejlődik ebben az életkorban (*Hargreaves és Zimmerman*, 1992). A három és öt év közötti gyermekek nagy része képes a ritmusok észlelésére (*Reifinger*, 2006). Öt év körüli gyerekek hallás után és vizuálisan is képesek különbséget tenni két különböző ritmus között (*Miyamoto*, 2007). Öt éves gyerekeknek a hangsúlyozás segít a ritmusok megkülönböztetésében. Ötéves korra megszilárdul az egyenletes lüktetés iránti érzék (*Zenatti*, 1993). Az óvodai ének-zene foglalkozások tananyaga befolyásolja a hangközhallás kialakulását, amely a kisebb intervallumokkal kezdődik, majd hat éves korban, a szukcesszív hangközhallás jelentősen fejlődik (*Erős és mtsai*, 1993). Öt-hat éves korra egyre pontosabbá válik a hangszínek felismerése (*Gembris*, 2006).

Iskolakezdésre, hat-hét éves korra kialakul a szelektív hallás képessége, növekszik a figyelem időtartama (*Sims*, 2005; *Werner*, 2007), és fejlődik a tonalitásérzék (*Kenney*, 1997). A tonalitásérzék kulturális hatások eredményeként alakul ki (*Dowling és Harwood*, 1986). A dúr és moll hangsorok fogalmi megkülönböztetése csak 8-10 éves korra válik biztossá, azonban már hároméves gyerekek is képesek megkülönböztetni a dúrhoz kapcsolódó vidám és a mollhoz kapcsolódó szomorú kifejezést (*Kastner és Crowder*, 1990, idézi *Shuter-Dyson*, 1993).

Hat éves kor előtt a hangmagasság- és dallammegkülönböztetés még nehézséget okoz (*Miyamoto*, 2007). Körülbelül hét éves kortól kezdve a gyerekek egynél több zenei elemre is tudnak figyelni egyidőben (*Davidson és Scripp*, 1988; *Warrener*, 1985). Hét éves kor biztossá válik a tonalitásérzék (*Warrener*, 1985; *Kenney*, 1997). A gyerekek hét éves kortól tudják megfigyelni két akkord közötti azonosságot és különbséget (*Minkenberg*, 1991), tehát a harmónia észlelés fejlődése hét-nyolc éves kor körülre tehető. A harmóniahallás képessége 10-12 éves korban alakul ki (*Merrion*, 1989), míg a tonalitásérzék 10 éves korra szilárdul meg (*Serafine*, 1983). A dinamikahallás

képessége gyorsütemű fejlődést mutat, s már tízéves korban magas szinten teljesítenek a diákok a dinamika-felismerés feladataiban (*Turmezeyné, 2007*).

Az időérzék 11-12 éves korra fejlődik ki teljesen (*Turmezeyné és Balogh, 2009*). Tizenegy éves kor után csak abban az esetben fejlődik a melódiahallás, ha a diákok zenei képzésben részesülnek és aktívan részt vesznek a zenei cselekvésben (*Gembris, 2006*). Az óvodai, iskolai dalanyag jellemző vonásai tükröződnek a hallás szerkezetében (*Erős és mtsai, 1993*). Tíz éveseknél a dallamhallással szemben a hangközhallás nagyobb fejlettségi szintet mutatott *Erős és mtsai (1993)* vizsgálatában, ugyanakkor *Turmezeyné és Balogh (2009)* kutatása ennek ellenkezőjét igazolta, mivel a dallamban lévő hangközváltozások észlelése könnyebb, mint a dallami kontextustól függetlenített hangközők hallás utáni megkülönböztetése.

A konkrét műveleti gondolkodás szakaszában – 11 éves korra – a téri tájékozódás sikeressé válik, melynek hatására a magas-mély, felfelé-lefelé, hosszabb-rövidebb fogalmakat is pontosan tudják alkalmazni a zenére is (*Cooper, 1994, idézi Turmezeyné, 2009*).

A figyelem és a memória feltehetően befolyásolja a zenei hallás fejlődését is.

A zenei hallási képességek fejlettsége hozzájárul az iskolai tanuláshoz nélkülözhetetlen alapképességek, valamint a szociális készségek fejlettségéhez is (*Janurik, 2010*).

5.2 Zenei reprodukciós képességek fejlődése

A zenei reprodukció elsősorban az éneklésben, másodsorban a zene olvasásában (kottaolvasásban) és írásban (a zene lejegyzésében) realizálódik (*Laczó, 2009*). Zenei reprodukción egy dallam, illetve ritmus hallás utáni, emlékezetből történő vagy kottaképről való énekléssel, illetve ritmus esetén tapsolással, történő megszólaltatását értem. A reprodukció során is nagy szerepet játszik a figyelem és a zenei emlékezet, zenei memória. Zenei reprodukció közé tartozik többek között a dallam-, ritmusviszszhang, daléneklés kottaképről vagy emlékezetből, hallás utáni vagy emlékezetből történő dallamírás és a kottaolvasás, lapról olvasás.

A gyermekek már csecsemőkorban emlékeznek egy dallam kisebb frázisának kontúrájára vagy hangjaira, megértik a ritmust és a zenét használják a memória támogatására (*Weinberger, 1998*). Az 1-2 éves kisgyerekek sokat utánoznak, imitálnak, mellyel a memóriájuk fejlődik (*Fivush és Hamond, 1988; Eckerman és Didow, 1989; Eckerman és Stein, 1990*) és a tanulásban is jelentős szerepet játszik az imitálás (*Eckerman és Stein, 1990*). A dallam hosszúsága a legfőbb meghatározója a visszaéneklésnek, a hallás szorosan összefügg a memória fejlettségével (*Erős, 1993*).

A gyermekek már csecsemőkorban imitálják az arc- és testmozgásokat, hangoikat (*Meltzoff és Moore, 1983*) és 4-6 hónapos kor között egy-egy hallott hangmagasságot pontosan el tudnak találni (*Miyamoto, 2007*). Ebben a korban az első hang

megnyilvánulás ereszkedő glisszandó jellegű (Gembris, 2006). A gyermekek hangjukkal való játszással fedezik fel saját hangjuk kifejezőerejét, hatását, lehetőségeit. Tizenkettő-tizennyolc hónapos kor közöttre tehető a beszédhang és az éneklés különválása. Dowling (1985, idézi Motte-Haber, 1996) megfigyelése szerint a gögicselésről és a beszédtről határozottan megkülönböztethető éneklés 18 hónapos kor tájékán fedezhető fel. A második életév folyamán a gyermekek már képesek egyszerű rövid dalfrázisokat elénekelni, de ennek interpretálása még gyakran fordul improvizációba és ismétlődésekbe (Moog, 1976b). A dalnak egy-egy rövid részletét ragadják meg a gyerekek, de az éneklés gyakran átcsúszik improvizálásba. A dal tanulással párhuzamosan visszaszorul az éneklésszerű spontán gögicselés és a hangközök egyre jobban hasonlítanak a diatonikus hangrendszer hangközeire.

Éneklés során a szavak, ritmusok és hangmagasságok közötti koordinációs képesség két és fél éves kor között jelenik meg (Reifinger, 2006). Két-három éves gyerekek nagy része még nem tudja tartani a tonalitást. Az egy-két éves kisgyerekek sokat utánóznak, imitálnak, mellyel a memóriájuk fejlődik (Fivush és Hamond, 1988; Eckerman és Didow, 1989; Eckerman és Stein, 1990) és a tanulásban is jelentős szerepet játszik az imitálás (Eckerman és Stein, 1990). A kisgyermekek már az első évükben ritmikusan mozognak a zenére (Warrener, 1985; Standley, 2003). A ritmikai imitációk korábban megjelennek, mint a hangmagasság vagy kontúr imitáció (Moog, 1968, idézi Turmezeyné és mtsai, 2005). Egy és három év közötti gyerekek elkezdnek spontán részt venni a zenei tevékenységekben (Weinberger, 1998; Philpott, 2001; Trehub és Hannon, 2006) és bátorítani kell őket a tapsolásra, egyszerű hangszeren való játékra, ritmusra történő mozgásra, menetelésre, ugyanakkor az egyenletes mérő majd csak később fog kialakulni (Rainbow, 1977). Ebben az időszakban a kisgyermekek zenei tevékenységét a motoros képességek vezérlik és az aktivitás gyakran a hangzás és a hangszín felfedezésére irányulnak (Swanick és Tillman, 1986; Miyamoto, 2007). Az egyenletes tempó megjelenése az improvizált éneklésnél két éves korra tehető (Oerter, 1971, idézi Turmezeyné, 2009). A gyerekek ebben a korban tapasztalatok útján tanulnak (Conolly, 1972), örömmel játszanak ütőhangszereken, részt vesznek énekes játékokban, mellyel megindul a zenei alapképességek fejlődése, mint például a ritmika és dallami képesség fejlődik (Reifinger, 2006; Gembris, 2006; Kenney, 2008). A gyerekek hamarabb kezdik a ritmust tapsolni, mint egyenletesen menetelni, ugyanis ez utóbbit négy éves kor táján kezdik (Rainbow, 1977; Kenney, 1997). Három éves korig a gyermekek általában csak két különböző – egymással 1:2 arányban álló – hosszúságú hangot használnak (Moog, 1968, idézi: Turmezeyné, Máth és Balogh, 2005) Négyéves korban a gyerekek képesek egy újonnan tanult dal szövegének ritmizálását önállóan kitalálni (Brömse, 1966, idézi Bruhn és Oerter, 1993).

Három és öt éves kor között számos zenei képesség fejlődik tovább, javul a hangmagasság-összehasonlítás – bár a tonalitás tartása még bizonytalan –; a ritmikai

és éneklési képességek is tovább fejlődnek, illetve nő a hangterjedelem (Kim, 2000; Gembris, 2006; Miyamoto, 2007). Ugyanakkor a zenei készségek bemutatása terén következtelenség figyelhető meg (pl. a hangmagasság-összehasonlítás esetében) illetve vannak olyan speciális helyzetek, amelyekben a képességek jobban működnek (pl. vokális előadásban pontosabb a ritmus) (Miyamoto, 2007). Három éves gyermekek a ritmusokat pontosabban reprodukálják vokálisan (Loong és Lineburgh, 2000; Reifinger, 2006). A négy éves gyerekek 40-60%-a tudja tartani az egyenletes mérőt tapsolás közben (Reifinger, 2006). Óvodás korban a gyerekek nonverbális eszközökkel (pl. vizuális módon vagy mozgással) pontosabban végzik a hangmagassággal kapcsolatos feladatokat (Miyamoto, 2007). Három éves kortól egyre jobban sikerül egy dal hallás utáni éneklése, de ennek a korosztálynak még nehézséget okoz, ha egy dal folyamán többször ismétlődő dallamú motívumok után megváltozik a dallam iránya. Ilyenkor hajlamosak az előbbi motívumok dallamával folytatni a dalt (Klanderma, 1979, idézi Motte-Haber, 1996). A három és öt év közötti gyermek nagy része képes a ritmusok reprodukciójára, előadására. A zenére való mozgás segíti a ritmikai képességek fejlődését, ugyanakkor fontos, hogy a ritmustaps és a mozgásos tevékenységek egyszerűek legyenek (Miyamoto, 2007). A motoros képességek öt éves korra kialakulnak. A motoros koordináció lehetővé teszi a finommotoros és a nagymotoros képességek egyre jobb összehangolását, melynek hatására a koreografált mozgások bemutatására is egyre jobban képessé válnak a gyerekek (Huang, 2007; Miyamoto, 2007). Négy éves korban válnak képessé a gyerekek arra, hogy önállóan kitalálják az újonnan tanult dal szövegének ritmizálását (Brömse, 1966, idézi Turmezeyné, 2009). Óvodás korú gyerekek jobban kedvelik a gyorsabb tempókat és pontosabbak is gyors tempóban (Huang, 2007). A harmadik és negyedik féle hanghosszúság a spontán improvizált éneklésben és ritmizálásban jelenik meg először (Moog, 1968, idézi Turmezeyné, 2009). Négy-hat év körüli gyermekek tapsolási képessége javul és öt évesen egyenletes mérő tartása mellett képesek ritmusokat tapsolni, illetve egyszerű osztinátót kopogni (Gembris, 2006; Miyamoto, 2007). Öt éves gyerekek el tudják tapsolni egy tanult dal ritmusát (Miyamoto, 2007), ugyanakkor még nem mindig pontos a hangok és különösképpen a szünetek hosszúsága (Motte-Haber, 2002). A hallott ritmus visszhangszerű megszólaltatása könnyebb, mint másokkal együtt tapsolni. Ebben az életkorban a bonyolult ritmusok eltapsolása is még nehézséget okoz, viszont a ritmustapsolást segíti, ha a ritmushoz szöveg társul (Davidson és Colley, 1987, idézi Turmezeyné, 2009). Amikor az öt éves gyermekek megtanulnak egy új dalt, akkor először a szavakat, majd a ritmust, a dallamvonalat és végül a hangközöket tanulják meg (Kenney, 1997).

Az iskolát kezdő korosztály számára még nehézséget okoz a tempó önálló, egyenletes tartása (Hargreaves, 1986; Young, 1982, idézi Gembris, 2002). Iskolakezdésre, öt-hét éves korra, pontosabbá válik a hangmagasság-összehasonlítás (Kenney, 1997), nő a hangterjedelem és az éneklési képesség is sokat fejlődik (Kim, 2000). Hat-hét éves

gyermekek hangterjedelme megközelítőleg oktáv terjedelmű (*Gembris*, 2006). A gyerekek hat-hét éves korukra képessé válnak egy hallás után tanult dal helyes eléneklésére (*Minkenberg*, 1991; *Davidson*, 1994). A daltanulás során a gyermekek először a szavakat, majd a ritmust, a kontúrt és a hangközöket tanulják meg s (*Updegraf és mtsai*, 1938; *Petzold*, 1966; *Moog*, 1976a, 1976b). Elsős és második tanulók pontosan képesek megszólaltatni, visszatapsolni hosszabb ritmussorokat (*Loong és Lineburgh*, 2000) és háromféle ritmusértéket és szinkópált ritmusokat állandó tempóban képesek visszatapsolni (*Minkenberg*, 1991; *Turmezeyné*, 2007). Ritmuspapsolás közben a ritmusnevek használata fejleszti a ritmikai képességeket (a ritmusreprodukción, ritmussorok megszólaltatását) és a memorizálási képességet (*Reifinger*, 2006). A ritmikai képességek is tovább fejlődnek, melynek során a gyerekek képessé válnak arra, hogy többféle módon is demonstrálni tudják a ritmusokat, pl. tapsolva, kopogva, mozgással, illetve énekelve (*Loong és Lineburgh*, 2000; *Huang*, 2007). A gyerekek öt éves korra képessé válnak arra, hogy a hangzást a szimbólumokkal összepárosítsák (*Miyamoto*, 2007) és hat éves kor körülől kezdhető meg a kottaolvasás tanítása (*Kenney*, 1997). Öt és hét éves kor között két képességterületen megy végbe nagy fejlődés, melyek közül az egyik a koordináció területe a másik pedig a kottaolvasás (*Warrener*, 1985). Nyolc éves korra stabilabbá válik az éneklés közbeni intonáció (*Hargreaves és Zimmerman*, 1992). Tíz éves korig a fiú és lány hangok hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek (*Gackle*, 1991). A lányok pontosabban éneklék a magas hangokat, míg a fiúk a mélyebb hangokat (*Loong és Lineburg*, 2000). A harmadik osztályos gyermekek hangterjedelme két oktávva bővül (*Warrener*, 1985). A gyerekek pontosabban, tisztábban éneklék azokat a dalokat, amelyek kis hangköztávolságokból tevődnek össze (*Mizener*, 2008). *Erős és munkatársainak* (1993) vizsgálataiból fény derült arra, hogy gyakran énekelt gyermekdalok gyakori hangközeit éneklék pontosan a gyerekek. A kisebb intervallumok visszaéneklésében tíz éves korra jelentős fejlődés mutatkozott, mely tendencia ugyan lelassulva, de az általános iskola végéig folytatódik, majd 14-16 éves kor között megtorpan (*Erős*, 1993). A dallam hosszúsága a legfőbb meghatározója a visszaéneklésnek és a hallás szorosan összefügg a memória fejlettségével” (*Erős*, 1993). A ritmikai és az éneklési képességek spontán fejlődési szakasza hét-nyolc éves kor körül lezárul, ami annyit jelent, hogy zenei képzés nélkül nem fejlődik tovább e két zenei képesség ezen a szinten marad felnőtt korban is, vagy csak nagyon kis mértékű fejlődés észlelhető (*Gembris*, 2006; *Reifinger*, 2006). Hét és tizenegy éves kor között fejlődik a gyerekek kreativitása (*Kiehn*, 2003).

Serdülőkorban a zenei képességek fejlődéséhez elengedhetetlen, hogy a diákok aktívan részt vegyenek zenei tevékenységekben (*Gembris*, 2006; *McPherson*, 2006).

5.3 Zenei produkciós képességek fejlődése

Produkciós képességen az alkotás képességét értjük. A zenei alkotási, produkciós képesség az improvizációban, a zeneszerzésben és a művészi előadásban nyilvánulhat meg, mely képességek fejlesztése az iskolai oktatás feladata. Magyarországon a zeneszerzés, komponálás nem jelenik meg a Nemzeti alaptantervben. Érdeemes megemlíteni, hogy az improvizált éneklés már nagyon korán megjelenik a gyerekeknél és két éves korban az improvizált éneklésben jelenik meg először az egyenletes tempó (Oerter, 1971, idézi Turmezeyné, 2009), majd később ugyanígy a spontán improvizált éneklésben és ritmizálásban jelenik meg a harmadik és a negyedik féle hanghosszúság (Moog, 1968, idézi Bruhn, 1993). Az improvizáció és a zeneszerzés hasonló, de mégis különböző tevékenység. Az improvizáció a zene valós idejű létrehozása és előadása, míg a zeneszerzés (komponálás) reflexiós folyamatokat foglal magában anélkül, hogy a zenét azonnal elő kellene adni. A zeneszerzés során a zenei anyag bármikor fejleszthető és átdolgozható, maximális ellenőrzés, kontroll mellett (Biasutti, 2015).

A zenei kreativitás és a vokális kifejezés a serdülőkor elején mutatnak jelentős fejlődést az intellektuális érésnek köszönhetően.

5.4 Zenei recepciós képességek fejlődése

„A befogadás adja értelmét minden zenei tevékenységnek, általa tölti be a zene azt a nagyon mélyen gyökerező emberi igényt, bennünk élő szükségletet, amely a zene élvezetére, az általa megélhető hatásokra és élményekre irányul.” (Körmendy, 2015, 15.)

A zenei befogadásnak hat élményrétegét különböztethetjük meg, melyek a következők: 1. elemi élmény; 2. esztétikai élmény; 3. emocionális élmény; 4. felismerés élménye; 5. előképzettség nélküli élmény; 6. a felismerés magasabb szintje (Körmendy, 2015). Elemi élmények közé tartozik például, amikor a magzat érzékeli és differenciált választ ad a ritmus, hangszín és a dinamika változásaira. Esztétikai élmény a zenében megjelenő szépség, harmónia észlelésére utal. Az emocionális élmények fázisában a hallgató a zene által hordozott hangulatokat, karaktereket éli át. A felismerés élményéhez tartozik, ha a hallgató egy korábban hallott dallamot felismeri az éppen hallgatott zenében. Előképzettség nélkül eddig el lehet jutni, viszont magasabb szintű felismerés csak képzéssel érhető el, mely magába foglalja a zeneműben való tájékozódás, a formai elemek felfogásának képességét és az ezek során átélt élményt is (Körmendy, 2015).

A csecsemők elsősorban az anya hangját, illetve a női hangokat preferálják (Standley, 2003) és jobban kedvelik a kíséret nélküli éneklést (Ilari és Sundara, 2009). Kilenc hónaposan a gyerekek reagálnak az ismerős dalokra (Gooding és Standley, 2011) és

az expresszív éneklésre (McPherson, 2006). A csecsemők többször reagálnak az anya éneklésére, mint a beszédére (Trehub, 2001; Trehub és Hannon, 2006). Egy-két éves korban a kisgyerekek spontán vesznek részt a zenélésben (Weinberger, 1998). A tanulás a kortársak megfigyelése és utánzása révén történik (Merrion, 1989). Mivel a zene a gyermek környezetének természetes része, így a zene sikeresen alkalmazható a gyerekek egymás közötti, illetve a gyermek-szülő interakciókban (Walworth, 2009). Az óvodás korú gyermekek érzékenyen reagálnak a zenében rejlő érzelmi mondanivalóra (Trainor és mtsai, 1997) és reakciók spontán történnek (Philpott, 2001). Az óvodások előnybe részesítik az ismert gyermekdalokat, de nyitottak a zenei stílusok széles skálájára is (Myamoto, 2007). A tonális zene kedvelése egyre növekszik hat éves kortól, ugyanakkor a nem nyugati zene iránti nyitottság öt-hat éves kor körül csökken (Gembris, 2006). A pop zene felé való irányultság nyolc-tíz éves kor között kezdődik és a pop, rock előadók és együttesek zenéit jobban kedvelik, mint a jazz és a klasszikus zenét (Gembris, 2006). Második-harmadik osztályos gyerekeknél kezd csökkenni a különböző zenei stílusokra való nyitottság (Gembris, 2006). Tíz éves kor körül válnak „zenefogyasztókká” a gyerekek (Gembris, 2006). A 7-11 éves korosztály jobban szereti a gyors tempójú zeneszámokat (LeBlanc és mtsai, 1989). Egy-egy zenemű kedveltebbé tehető annak többszöri meghallgatásával (Merrion, 1989).

Serdülőkorban fejlődik a tanulók zenéről alkotott kritikai és elemző gondolkodása, melynek hatására a zenéről való gondolkodásnak és a zene elemzésének is hatása van a diákok további zenei fejlődésére (Swanick és Tillman, 1986). A serdülők zenei fejlődésének a legfontosabb aspektusa, hogy megnő a zenei szociális aspektusaira való fókuszálás (Hargreaves és mtsai, 2003; McPherson, 2006). Ebben a korban örömmel részt vesznek a diákok csoportos zenélésben, főként azért, hogy új emberekkel találkozzanak vagy azért, hogy több időt tölthessenek a barátaikkal (Adderley és mtsai, 2003). A serdülőkorú tanulók erős kötődést, azonosulást mutatnak egy-egy zenei stílus, műfaj irányában, mely a megnövekedett zenehallgatással és a zene funkcionális hatásának bővítésével magyarázható (Gembris, 2006; McPherson, 2006). A környezeti és a társadalmi hatások fontos szerepet játszanak a serdülők zenei fejlődésében (McPherson, 2006).

A zenei nevelés egyik fontos része a zenehallgatási tevékenységre szoktatás. Nagy a különbség a között, hogy valamit hall vagy hallgat az ember. A zenehallgatáshoz bizonyos képességek megléte szükséges, ugyanakkor bizonyított, hogy az is, hogy komoly képesség-, és személyiségfejlesztő hatása van. Az általános iskolában a zenehallgatás célja és feladatai a tanulók tudatos és spontán zenei élményekhez juttatása. A jó megtervezett előkészítés megteremti azt a hangulatot, amely a zenemű befogadásához szükséges. A korábbi zenei ismeretekre támaszkodva az új információk elmélyítésével a gyermekek a teljes művet sajátjuknak érezhetik, mert minden folyamatot pontosan értenek. A tudatos zenehallgatás fejleszti a koncentrációt, a zenei emlékezetet és

gondolkodást, a zenei és akusztikus hallást, a belső képalkotó fantáziát és az esztétikai igényességet (Váradi, 2010). Az iskolai ének-zene órák akkor töltik be igazán feladatukat, ha magukba foglalják a zenehallgatást, mint befogadást, az éneklést és a zenei írás-olvasást, mint reprodukálást és az improvizációt, mint alkotást (Váradi, 2010). A zene elősegíti a kognitív, a z affektív és a pszichomotoros fejlődést, a korai zenei élmények kihatnak az egész életre (Flohr és Persellin, 2011).

A befogadói kompetenciák mindazok a készségek, képességek, ismeretek és motivációk, amelyek hozzásegítik a zenehallgatót a minél teljesebb zenei élmény megéléséhez. Mindezeknek a kompetenciáknak vannak fiziológiai, érzelmi, értelmi vonatkozásaik, ezek által juthat el a befogadó a hallgatott zene emocionális és kognitív felfogásához. A zene teljes értékű befogadásához az adott zenének megfelelő befogadói attitűd szükséges. A megfelelő ismeretek a befogadás folyamatára vonatkoztatva erősíthetik a zenei élményt. A zene értő befogadásához szükséges képességek: a zeneműben való tájékozódást segítő emlékezet; a koncentráció; a zenei fantázia; a zenei folyamatokkal és tartalmakkal való azonosulás; a zenei történések megelőlegezésének képessége. Amikor befogadásról beszélünk, olyan aktív tevékenységről van szó, amely az előbb említett készségeket mozgósítja. A készségek fejlesztése feltételezi a gyerekek kreativitásának, generatív készségeinek mozgósítását is. Gyerekek, fiatalok esetében nemcsak műfajok szerinti tagolásban, hanem az egyes korosztályok befogadói képességeihez illesztve kell feldolgozni, különösen ügyelve a minőségi szempontokra (Körmeny, 2013, 2015).

E könyvben a zenei képességeket négy fő csoportba rendeztem, melyek a következők: zenei percepció (észlelési) képességek, zenei reprodukciós képességek, zenei produkciós (alkotói) képességek, zenei recepció (befogadói) képességek.

2. táblázat: A zenei képességek rendszerezése (saját szerkesztés)

ZENEI KÉPESSÉGEK			
ZENEI PERCEPCIÓS KÉPESSÉGEK	ZENEI REPRODUKCIÓS KÉPESSÉGEK	ZENEI PRODUKCIÓS KÉPESSÉGEK	ZENEI RECEPCIÓS KÉPESSÉGEK
– dallamészlelés – ritmusészlelés – tempóészlelés – dinamikaészlelés – hangszínészlelés – hangköz-, harmóniaészlelés – metrumészlelés – tonalitás észlelése	1. Hallás utáni reprodukció: – ritmushangoztatás hallás után – dallam, dal megszólaltatása hallás után – hangköz, harmónia megszólaltatása hallás után – dallamírás hallás után – ritmusírás hallás után – hallott dallam kottaképének azonosítása – hallott ritmus kottaképének azonosítása 2. Reprodukció emlékezetből: – ritmushangoztatás emlékezetből – dallam-, daléneklés emlékezetből – hangköz, harmónia megszólaltatása emlékezetből – dallamírás emlékezetből – ritmusírás emlékezetből – tanult dal kottaképének felismerése 3. Reprodukció jelrendszerről: – ritmusolvasás – dallamolvasás – hangköz, harmóniaolvasás	– énekes / hangszeres előadás – zenei improvizáció – zeneszerzés, komponálás	– figyelmes, elmélyült zenehallgatás – a zene keltette gondolatok és érzelmek verbális és / vagy vizuális kifejezése – a zenében rejlő gesztusok, karakterek, érzelmek, hangulatok érzékelése, átérése – különbségtétel elmélyült zenehallgatás és a háttérzene között – zenei jelenségek megfigyelése zenehallgatás közben – a zene funkciójának, stílusának, műfajának értelmezése, elfogadása, pozitív értékelése – igényes zene iránti fogékonyság – egész életen át tartó zenei érdeklődés

6. A ZENEI ISMERETSZERZÉS, KÉPESSÉG- ÉS KÉSZSÉGFEJLESZTÉS

Az ének-zene órákon a tanulók zeneműveken keresztül ismerkednek meg fokozatosan a zenei elemekkel. A megismerés az észlelésből, szemlélődésből indulva eljut az elvont gondolkodás szintjéig, majd visszakerül a gyakorlatba, melynek legfontosabb módja az éneklés és a zenehallgatás. A zenei ismereteket hallás után szerzi a gyermek, melyek elsajátításához készségekre van szükség. Az adott zenei jelenség akkor jut az ismeret szintjére, ha hallás után felismeri, és jelekről reprodukálni tudja a tanuló. Ekkor mondható, hogy megtörtént a zenei ismeret elsajátítása. Ugyanakkor a zenei szerkezet és a hangszín jelről történő reprodukálása nem lehet kritérium az általános képzsében (Bodnár és mtsai, 2015).

Az új zenei elemek elsajátítása az alábbi módon, sorrendben történik: (Bodnár és mtsai, 2015)

1. Jól ismert dal énekelteése vagy zenemű bemutatása a célnak megfelelő részlet kiemelésével és megfigyeltetésével.
2. A megtanítandó zenei jelenség kiemelése, függetlenítése a többi zenei elemtől, a megszokott tempótól, dinamikától, viszonyítás a már ismert zenei elemekhez.
3. A kiemelt elem többoldalú megfigyeltetése, szemléltetése.
4. Az új elem megnevezése, jelének megismertetése (dallami elem esetében név, kézjel, betűjel, kottába írás).
5. Visszahelyezése a kiemelt motívumba, majd a teljes dalba, és annak újra énekelteése.
6. Az új elem felismertetése ismert dalokban vagy zeneművekben, műrészletekben. Dallami vagy ritmikai elem esetében az elsődleges bevést az adott elem visszaolvastatása, lejegyzése jelenti.
7. Az új elemek gyakorlati alkalmazása.

Például a kottáról való éneklés első lépése a kottakép észlelése, majd a látottak értelmezése, felfogása. Ezt követi a látottak átkonvertálása belső hangzásképzetté és átvitele a hangadó szervekre. Végső lépésben pedig a kiadott hangok felfogása, ellenőrzése, javítása következik. Ezen résztvevénységek automatizálása elengedhetetlen a nagy egészre való odafigyeléshez, ezért szükséges a részfeladatokat külön gyakoroltatni. A zenei tevékenység automatizált részeit nevezzük zenei készségeknek. Jártasságra a gyakorlás során tesz szert a gyermek. A zenei tevékenységek során fejlődnek a zenei képességek, azok a személyes tulajdonságok, amelyek képessé tesznek az adott zenei tevékenység elvégzésére. A zenei készségek és képességek összefüggése nagyon összetett,

bonyolult és folyamatos zenei tevékenység során fejlődnek. A zenei adottságoktól és a képességektől függ, hogy milyen gyorsan sikerül elsajátítani a különböző képességeket, ismereteket, de a két utóbbi megszerzése hozzájárul a képességek további fejlődéséhez. A zenei készség kialakulása, a tanulók zenei képességeinek adott irányú fejlesztése, a zenei tevékenység automatizált elsajátítását jelenti (*Bodnár és mtsai, 2015*).

A zenei készségfejlesztésben a szerzett ismeretek alkalmazásának és gyakorlásának egyaránt nagy szerepe van. Tehát a készségfejlesztés a tanult ismeretek alkalmazása, gyakorlása, jártasság szintjére emelése. Kezdetben az ismeretszerzés a zenei összetevőkre irányul, melyek gyakorlása során alakul ki a jártasság, amely készségszintre érhet. Ez lehetővé teszi a komplexebb művek megismerését és azokon keresztül egyre összetettebb ismeretek, magasabb szintű készségek fejlődését (*Bodnár és mtsai, 2015*).

A zenei tevékenységek zenei paraméterek szerinti csoportosítását használom e könyvben, melyek a következők: dallami, ritmikai és metrikai, formai (szerkezeti), együtthangzás (többszólamú), tempó-, dinamika- és hangszíngyakorlatok. A következő alfejezetekben különböző játékos gyakorlatok bemutatása következik – Kelemen Judit (2019) és Szirányi Borbála (2021) könyvei alapján –, melyek eredményesen alkalmazhatók zenei képesség- és készségfejlesztésre. Ezekből tetszés szerint válogathatnak a tanárok, saját ötleteik alapján pedig tovább bővíthetik és jó beilleszthetik az ének-zene órai munkába.

6.1 Dallami készségfejlesztés játékos gyakorlatokkal

Dallami reprodukció:

- **Dallamvisszhang:** 1. változat: A tanár énekel egy rövid szöveges dallamot, majd a gyerekek visszaéneklék a hallottakat. 2. változat: A tanár szolmizálva énekel egy dallammotívumot, majd a gyerekek visszhangozzák szolmizálva. 3. változat: A tanár lalázva énekel egy dallammotívumot, majd a gyerekek visszhangozzák szolmizálva.
- **Dallamvonal mutatása:** A dallamhangok térbeli elhelyezkedését mutatják a gyerekek, először még tanári segítséggel.
- **Szolmizációs torna:** A magas és a mély hang képzetének kialakításához hatékonyan használható. Pl. a lá-nál lábujjhegyre állnak, szó-nál a talpukon állnak, a mi-nél törzsüket előre döntik a dó-nál guggolnak a gyerekek.
- **Dallamhunyo:** a ritmushunyo játéknál leírt szabályok érvényesek itt, de a táblán dallammotívumok szerepelnek.
- **Dallambújtatás (rádiózás):** A gyerekek énekelnek egy dallamot, majd a tanár felmutatja a piros táblát akkor magukban, belső hallással, némán folytatják a dallaméneklést. A gyerekek akkor énekelnek újra hangosan, amikor a tanár megint a zöld táblát mutatja.

- **Élő zongora:** A gyermekek személyesítik meg a szolmizációs hangokat, akik egy-egy szolmizációs táblán mutatják az osztály felé a saját hangjukat. A gyerekeknek azt a hangot kell énekelniük, amelyik gyerek fejére (vállára) helyezi a tanár a tenyerét.
- **Szolmizációs varázstábla:** az új hang gyakoroltatásához szerkesztünk egy varázstáblát az addig tanult relációkkal. A gyermekek bármely irányba haladva énekelhetnek, alaposan kigyakorolva a különféle relációit.
- **Hangbújtatás:** az osztály közösen elénekel egy jól ismert dalt, majd a tanító éneklő szolmizálva, egy hangot azonban mindig csak dúdol. Melyik hangot bújtattam el?
- **Repülő kotta:** Egy pálcikára kartonpapírból készített kottafejet ragasztunk, majd ezzel az ötvonalas táblán dallamot mutat a tanár, amit a gyerekek elénekelnek. Ennek egy további változata, hogy a repülőkotta egyik fele zöld, a másik fele piros. Csak azokat a hangokat kell a gyerekeknek énekelni, amiket a tanár a zöld kottafejjel mutat; a pirossal mutatott hangoknál csendben kell maradni, belső hallással követni.
- **Hanglépcső:** A táblára rajzolt lépcsőkre szolmizációs hangsort írunk, majd a tanár ezen mutat hangokat, dallamot, amit a gyerekeknek szolmizálva el kell énekelniük.
- **Hangoszlop:** A táblára függőlegesen egy oszlopra szolmizációs hangsort írunk, majd a tanár ezen mutat hangokat, dallamot, amit a gyerekeknek szolmizálva el kell énekelniük.
- **Élő vonalrendszer:** A gyerekek egyik kezén lévő öt ujj az ötvonalas kottát jelképezi, a másik kézzel pedig a hangokat, dallamot mutatja rajta.

Dallamimprovizáció:

- **Zenés névjegy:** A gyerekek adott hangkészlet használatával megzenésítik a nevüket.
- **Dallambefejezés**
- **Kérdés-felelet**
- **Dallami kérdezz-felelek**
- **Megzenésített ritmus:** Megadott ritmussorhoz dallamvariációk készítése adott hangkészletből.
- **Dallamlánc:** két ütemes dallamot énekel a tanár, majd az első gyermek a második ütemet megismétli és kiegészíti egy újabb ütemmel, a következő gyermek ennek a két ütemnek a második ütemét hangoztatja és egészíti ki egy újabbal stb.
- **Dallamkigyó:** Minden gyerek elismétli az előtte lévő tanuló dallamát és egy ütemmel megtoldja az előtte lévő diáktól hallott dallamot, majd így dagad tovább, bővül a dallam.
- **Dallamkánon-rögtönzés**
- **Szekvencia rögtönzése**
- **Egyszerű mondókaszöveg, rövid gyermekvers megzenésítése.**

6.2 Ritmikai és metrikai készségfejlesztés játékos gyakorlatokkal

Mérőérzék fejlesztése:

- **Karmester játék:** A tanár szembe áll az osztállyal és daléneklés közben az egyenletes löktetésnek megfelelően ismétlődő mozdulatokat végez, amiket a gyerekek utánoznak tükörképpen.
- **Menetelés:** A gyerekek a katonák feszes tartását és jól hallható egyenletes lépését utánozzák miközben menetelésre alkalmas dalt énekelnek. Változat: Daléneklés közben az egyenletes löktetésnek megfelelően különböző alakzatokban járnak a gyerekek.
- **Vonatozás:** A gyerekek egymás vállát megfogva, egymás mögött állnak. Az elején lévő a mozdony, aki irányít, a többiek pedig a vagonok. Negyedmozgású egyenletes lépésekkel mennek a gyerekek miközben énekelnek.
- **Kiszámoló:** mérőütés mellett szótagolva mondják a gyerekek a kiszámolót, mondókát, gyermekverset.
- **Órakettyegés:** Jobbra-balra karmozdulattal a nagyóra ketyegését utánozzák a tanár mintájára a gyerekek (tik-tak, tá-tá)
- **Eszközt átadó játék:** Daléneklés közben a gyerekek az egyenletes löktetésnek megfelelően egy labdát vagy egy kis babzsákot adnak egymásnak körbe.

Metrumérzék fejlesztése:

- **Hangsúlyjáték:** Egy adott gyerektől indul egyenletes tempóban a negyed értékű tapsolás, majd láncszerűen következik a mellette ülő gyerek és így tovább. Az első súlyos taps után 1 súlytalan jön, majd újra egy súlyos és így tovább (2/4). Az első súlyos taps után 2 súlytalan taps következik (3/4). Az első súlyos taps után 3 súlytalan taps következik (4/4). Úgy is lehet ezt játszani, hogy csak a súlyos ütemrész-nél tapsolnak a többenél csendben maradnak a gyerekek.
- **Karmester játék a súlyviszonyok kifejezésével**
- **Labdadobálás körjáték a súlyviszonyok kifejezésével**
- **Metrumot egyéni mozgássorral kifejező játék**
- **Metrum kifejezése páros játékkal**
- **Metrumot kifejező, súlyviszonyos járást alkalmazó gyakorlat:** Daléneklés közben az egyenletes löktetés szerint járunk körbe vagy akár szabadon a térben. A súlyos ütemrészre mindig teli talppal lépünk, míg a súlytalan ütegeknél lábujjhegyen járjuk

Ritmusérzék fejlesztése:

A következő ritmusjátékok bármilyen ritmusértékekből és ritmusképletekből megszerkeszthetők:

- **Ritmusvisszhang:** a tanár tapsol, kopog, ritmushangszeren vagy egy hangszer ugyanazon hangján hangoztat egy ritmusmotívumot, ritmussort, majd a gyerekek a ritmusnevek mondásával megismétlik, visszatapsolják, visszhangozzák.
- **Ritmuslabda:** A tanító által hangoztatott ritmussort annak a gyereknek kell megismételnie, hangoztatnia, akihez a labdát dobja.
- **Névritmizálás:** minden gyerek a saját nevét elmondja ritmizálva, majd ritmusnevekkel.
- **Élő ritmus:** A ritmusokat a tanár által kihívott gyerekek személyesítik meg, melyben minden gyerek egy negyedét ér. A negyedhangot leeresztett kézzel, a páros nyolcadot felemelt kezekkel, a szünetet leguggolva mutatják. A kialakult ritmusalakzatot a többi gyerek eltapsolja a ritmusnevek mondásával.
- **Élő ritmuszongora:** A tanár által kihívott gyerekek egy-egy ritmustáblát kapnak, melyeken ritmusértékek, ritmusképletek vagy ritmusmotívumok szerepelnek, melyeket az osztály többi része felé mutatnak. A tanár tetszés szerint mutat rá egy-egy ritmustáblát tartó gyerekre és a többieknek a táblán lévő ritmust kell hangoztatniuk.
- **Ritmushunyó:** A táblán szerepel 4-6 azonos terjedelmű ritmussor. Először az egész osztály közösen eltapsolja az összes ritmussort a ritmusnevek mondásával együtt. Ezután a gyerekek maguk közül választanak egy hunyót, aki kimegy vagy lehajtja a fejét. Ezalatt az osztály többi része megbeszéli, hogy a táblán szereplő ritmussorok közül melyik ritmussort fogják eltapsolni. Miután a hunyó visszajön, az osztály többi része eltapsolja, ritmusnév mondása nélkül a kiválasztott ritmussort, a hunyónak pedig ki kell találnia melyik ritmussor hangzott el és ki kell azt választania a tábláról. Másik változatban: a tanár hangoztatja egy általa kiválasztott ritmussort és a gyerekek feladata, hogy felismerje melyik – táblán szereplő – ritmussort hangoztatta a tanár.
- **Ritmuspárkereső:** Minden gyerek kap egy ritmuskártyát, melyek közül 2-2 gyereké azonos, de senki sem ismeri a párját. Egy gyermek tapsolja, kopogja a sajátját és az lesz a párja, akinél ugyanaz a ritmussor szerepel. Bizonyításképpen ő is eltapsolja a saját ritmussorát.
- **Ritmustelefon:** A gyermekek egymás háta mögé állnak. A leghátsó ember – tanár vagy gyerek – az előtte álló hátára vagy vállára kopog egy ritmussort, amit ő továbbad az előtte lévőnek, végül a legelső gyermek eltapsolja a hozzá elérkező ritmussort, „telefonüzenetet”.
- **Ritmusházikó:** A házikó tetején jelöljük az ütemmutatót, s minden szobája egy ütem. A szobákba már költöztek lakók (a tanító által megadott ritmusértékek,

ritmusképletek), akik lakótársakat keresnek. A gyermekek minden szobába új lakókat tesznek, végül hangoztatják a teljes ritmussort.

- **Ritmusvarázstábla:** A tanult ritmuselemekből ütemnyi egységek kerülnek a varázstáblába; az így kialakult ritmussor bármely irányban olvasva megszólaltatható.
- **Tükörképkeresés:** A táblán két oszlopban azonos számú ritmusmotívum szerepel. Közös eltapsolás után a baloldali ritmusokhoz a gyermekek megkeresik a jobb oldalon található tükörképet.
- **Rákfordítás:** A ritmussor oda-vissza való folyamatos hangoztatása.
- **Ritmuskígyó 1:** A táblán szereplő ritmusorok folyamatos, egymás utáni hangoztatása, mely így egy kígyóhoz hasonló, hosszú ritmussort eredményez.

Ritmusimprovizáció:

- **Ritmuskirakó:** A tanult ritmusértékekből és ritmusképletekből tetszőlegesen ritmussorok kirakása.
- **Összekevert ütemek:** A táblán szereplő ütemnyi ritmusokból állítanak össze a gyerekek különféle ritmussorokat.
- **Mondókák, gyermekversek ritmizálása:** Ismeretlen mondókák, gyermekversek szövegét ritmizálják a gyerekek.
- **Ritmikai kérdezz-felelek**
- **Ritmusvariáció**
- **Ritmussor befejezése**
- **Ritmuslánc:** két ütemes ritmust tapsolunk, az első gyermek a második ütemet megismétli és kiegészíti egy újabb ütemmel, a következő gyermek ennek a két ütemnek a második ütemét hangoztatja és egészíti ki egy újabbal stb.
- **Ritmuskígyó 2.:** Minden gyerek kitalál egy-egy saját ritmussort azonos terjedelemben, majd egyenletes mérő mellett a gyerekek egymás után hangoztatják ezeket. Kígyószerűen kanyarogva egymás után következnek a gyerekek. Másik verzió: Minden gyerek elismétli az előtte lévő tanuló ritmussorát és egy ütemmel megtoldja az előtte lévő diáktól hallott ritmussort, majd így dagad tovább, bővül a ritmussor.
- **Ritmuskánon-rögtönzés**
- **Hiányzó ütemek pótlása**
- **Ritmuspletyka:** pedagógus ritmust hangoztat, az első gyermek ugyanazt megismétli, de egy helyen változtat. A következő gyermek ezt a változatot ismétli, de ő is változtat egy másik helyen stb.
- **Összezsugorodó dallam:** egy dallam ritmusában a hosszabb értékeket rövidebbre változtatjuk, így az ütemek száma csökken, a dallam megrövidül.
- **Kibővülő dallam:** egy dallam ritmusában a rövidebb értékeket hosszabbra változtatjuk, így az ütemek száma nő, a dallam kibővül.

- **Dalkíséret rögtönzése:** Tanult dalhoz ritmuskíséret rögtönzése.
- **Ritmusszaportítás:** Adott ritmusgyakorlatban a gyerek egyes helyeken kis változtatással rövidebb ritmuselemeket helyettesít be.
- **Ritmusrítktítás:** Adott ritmusgyakorlatban a gyerek egyes helyeken kis változtatással hosszabb ritmuselemeket helyettesít be.
- **Ritmusszerkesztés dallamhoz**

6.3 Formaérvék fejlesztése játékos gyakorlatokkal

- Tanári mintát követő, helyben végzett, nagymozgásos gyakorlat, melyekben a mozdulatok a formaegységek terjedelmét követik.
- Labdaátadó játék a dallamegységek terjedelmének követésével.
- Postás játék.
- „Szivárványt-rajzoló” karívhúzás.
- Hangszert zenei formaegységek szerint átadó játék.
- Formaegységek terjedelmét vagy egymáshoz való viszonyát is kifejező csoportos kreatív énekes-játék.
- Karmester játék a forma kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a zenei egységek terjedelmének kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a forma kifejezésével.

(A játékok részletes leírása a www.aktivzenetanulas.hu weboldalon található.)

6.4 Többszólamú készségfejlesztés játékos gyakorlatokkal

Dallami többszólamúság:

- **Felelgetős éneklés:** gyerekek két szólamban énekelnek, de énekük váltakozik.
- **Orgonapontos éneklés:** Éneklés tartott hang alatt vagy felett.
- **Éneklés dudabasszussal:** Dudabasszus éneklése egy dalhoz.
- **Éneklés dallam-osztinató kísérettel:** Egy rövid ismétlődő dallam éneklése egy dalhoz.
- **Quodlibet:** több dal egyszerre való éneklése, melyet két körben végzett csoportos kreatív énekes-játék segít.
- **Kánon.** 1. változat: A kánonénekléshez egyszerű, csoportban végezhető mozgások társítása. 2. változat: Kánonénekléshez kiegészítő, mozdulat-improvizációra építő egyéni vagy kiscsoportos játék kapcsolódik.

- **Kürtmenet:** A mi-ré-dó és a dó-szó,-mi, motívumok együtthangzása.
- **Tercmenet:** A két szólam tercpárhuzamban mozog.
- **Kétszólamú éneklés**

Ritmikai többszólamúság:

- **Egyenletes lüktetés és dalritmus összekapcsolása:** Egyenletes lüktetést megadó járással együtt a tanult dal ritmusának hangoztatása.
- **Váltott kézzel ritmus hangoztatása.**
- **Felelgetős:** az egyik csoport hangoztat egy ütemnyi vagy motívumnyi ritmust, a másik szólam csendben figyel. Aztán a másik szólam tapsol, az első szólam figyel.
- **Ritmuskánon:** Egy ritmussor többszólamú hangoztatása úgy, hogy a szólamok időeltolódással lépnek be.
- **Rákkánon:** Egy ritmussor többszólamú hangoztatása úgy, hogy a 2. szólam időeltolódással lép be és hátulról előre haladva hangoztatja a ritmussort.
- **Ritmus-quodlibet:** Egymástól független, korábban tanult, jól ismert dalok ritmusának együttes hangoztatása.
- **Két ismert dal ritmusának hangoztatása egyidejűleg.**
- **Kétszólamú ritmusgyakorlatok** (ismeretlen, de tanult dalhoz köthető ritmussorokkal).

Ritmikai és dallami többszólamúság:

- **Éneklés ritmosztinátóval:** Ismétlődő ritmussor hangoztatása a dal éneklésével egyidőben.
- **Bujkáló dallam:** A dallamot a két szólam felváltva énekli szolmizálva, közben hangoztatják a dallam alá / felé írt ritmusokat.
- **Ritmosztinátó:** egy ismétlődő ritmussor megszólaltatása egy tanult dal mellé. 1. változat: Ritmosztinátó testritmussal, egyéni vagy páros gyakorlat. 2. változat: Ritmosztinátóra épülő, csoportosan végzett kreatív énekes-játékok.
- **Osztinátó ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként:** Egy dal énekléséhez egy másik osztinátó ritmusú dal ritmusának hangoztatása
- **Ellenritmus:** az énekléshez oly módon tapsolunk (kopogunk), hogy a dallamnegyed értékeire mindig nyolcadpárt, a nyolcadpárra mindig negyed értékeket hangoztatunk.
- **Dal és annak ritmusa kánonban testritmussal.**
- **Daléneklés közben attól eltérő ritmussor hangoztatása testritmussal.**
- Az énekelt dal és annak ellenritmusára épülő csoportos, párcserés kreatív énekes-játékok.

6.5 Tempó-, dinamika-, hangszínérzék fejlesztése játékos gyakorlatokkal

- Tempóváltozások, dinamikai ellentétpárok, hirtelen hangerőváltás, fokozatos dinamikai erősödés és halkítás reprodukálása az előző alfejezetekben részletezett játékos gyakorlatokkal összekötve.
- Hangszínek és ellentétes dinamikai szintek gyakorlása hangutánzással, felelgetős játékokkal.
- Különböző ritmushangszerek és a testhangszerek használata. A test- és ritmushangszerek dinamikájának (erősebb-halkabb reláció, a hang kicsengése, elhalása), a hangok megszólalási gyakoriságának (egyenletesség, sűrűsödés, ritkulás), a hangszín, a hangzás (pl. gömbszerű kiterjedés) jelekkel (pont, vonal, folt) történő ábrázolása.

6.6 A zenei olvasás, írás képesség fejlesztése

A zenei olvasás és írás azonos képzetkapcsolat ellentétes irányú működésével valósul meg. Zenei olvasáskor a kottaképhez hallási képzetek társulnak, így a jel-hangzás kapcsolat realizálódik. A zenei írás alkalmával az elhangzó zenei információk írásos rögzítéséről (hangjegyekkel, ritmusértékekkel) van szó; tehát a hangzás-jel összefüggés meglétére alapul. A hallási képzetek nem kötődnek közvetlenül a jelrendszerhez, így legalább egy közbülső fogalmi jellegű elem beillesztése szükséges (*Erősné*, 1993; *Asztalos*, 2013).

Zenei olvasás: JEL-NÉV-HANGZÁS képzetkapcsolattal írható le.

Zenei írás: HANGZÁS-NÉV-JEL képzetkapcsolattal fejezhető ki.

A zenei olvasás, írás fajtái: 1. dallamolvasás (melódiaolvasás), -írás; 2. ritmusolvasás, -írás; 3. harmóniaolvasás, -írás.

Melódiaolvasás, és -írás

Zenei olvasás: jel-név-hangzás láncolata, vagyis a kottába leírt dallam olvasása. „A zenei olvasás során a kottakép jeleiben rögzített zenei struktúrák hangképét képzeljük el.” (*Erősné*, 1993,117) A kottakép hangjegyeihez hangnevek illeszkednek a kulcs és az előjegyzés függvényében, s ezek a nevek akusztikus képzeteket elevenítenek fel (kottakép megszólaltatása). Általában a két szélső elem (hangzás-jel) közé kétféle név – szolmi-zációs illetve abc-s név – kerül.

A zenei írás „hangzó zenei anyag jelekkel rögzítése a vonalrendszerben.” (*Erősné*, 1993, 85) Az írás folyamán a hallott magassági viszonyokhoz hangnevek társítása

történik a hangnem vagy a megadott hangnév alapján; majd ezt követően a feladat a hangnevek elhelyezése a vonalrendszerben. Az írás lényeges mozzanata a hallott zenei anyag megnevezésén keresztül ennek lekottázása, vagyis kottakép létrehozatala. A dallamírás a zenei kommunikáció egyik legbonyolultabb tevékenysége.

Ritmusolvasás és -írás

A *ritmusolvasás* is a jel-hangzás képzetkapcsolattal írható le. E két alkotóelem közé ebben az esetben az ütem ékelődik be. Tehát, ritmusolvasás: ritmusjelek-ütem-hangzás kapcsolata. „A ritmusolvasás az írott ritmusjelek ütemekbe rendeződésének a megszólaltatása, felfogása.” (Erősné, 1993, 137)

„A *ritmusírás* a metrikusan értelmezett hangzó ritmusképletek rögzítése ritmusjelekkel.” (Erősné, 1993, 137)

A hallás utáni ritmusírás egyszerűbb tevékenység, mint a dallamírás. „A dallami és ritmikai anyag írásában mutatkozó különbség ellenére a két képességet azonos fejlődési szakasz jellemzi az egyes korcsoportokban.” (Erősné, 1993, 139)

Harmóniaolvasás és -írás

A zenei olvasás nem tehető egyenlővé csak a kottaképről való énekléssel, mivel akkor a harmóniaolvasás képessége értelmezhetlenné válna. Oka abban rejlik, hogy több hang egyidejű éneklése egyetlen személynek megoldhatatlan feladat lenne. Végeredményben minden olyan tevékenység a zenei olvasás körébe tartozik, amely során a kottakép jeleiben benne rejlő zenei tartalmak és a hangzás egyeztetése történik.

Harmóniaolvasási feladat: pl. hallott hangközök, hangzatok összehasonlítása a kottaképpel. *Hangzatírási feladat:* pl. akkord kiegészítés; a hallott hármashangzat összevetése annak kottaképevel és ez alapján a kottából kifejejtett akkordhangok vonalrendszerbe való beírása a feladat; vagy a hallott hangzat teljes kottaképi rögzítése.

„A *hangzatírás* szintetizáló képesség, amely a hallás, a közlés és az olvasás képességeinek tartalmi és szerkezeti összegzése.” (Erősné, 1993, 121)

Kottaolvasási képesség fejlesztésének feladattípusai nehézségi sorrendben:

1. Ritmus nélküli betűkotta éneklése szolmizálva.
2. Ritmus nélküli betűkotta éneklése ábécés nevekkkel.
3. Ritmus nélküli betűkotta éneklése dúdolván, vagy „la” szótaggal.
4. Ritmus nélküli betűkotta megszólaltatása hangszeren.
5. Ritmussal ellátott betűkotta éneklése szolmizálva.
6. Ritmussal ellátott betűkotta megszólaltatása hangszeren.

A betűírás lehetővé teszi, hogy a kottaolvasás zenei részét, beleértve a ritmusolvasást is, gyakorolhassák a tanulók, az ötvonalas kottával járó nehézségeket mellőzve.

Tulajdonképpen a legösszetettebb feladatnak az ötvonalas kotta elolvasása tekinthető, melynek nehézségi fokozatai a következők:

1. Az ötvonalas rendszerbe helyezett ábécés hangok megnevezése a leírás sorrendjében éneklés nélkül:
2. A vonalrendszerben leírt ritmus nélküli dallamok közül az első példa éneklése szolmizálva, majd ábc-s névvel
3. Ritmus nélküli, ötvonalas kottába leírt dallam dúdolása:
4. Ritmus nélküli, ötvonalas kotta megszólaltatása hangszeren:
5. Ötvonalas, ritmus nélküli kottáról való éneklés szöveggel:
6. Ritmussal ellátott, ötvonalas kottából való éneklés szolmizálva:
7. Éneklés ötvonalas kottáról, ábécés névvel:
8. Ritmussal ellátott, ötvonalas kottába leírt dallam dúdolása:
9. Olvasás ötvonalas kottáról, szöveggel:

A kottaolvasás elsősorban biztos intonációt követel meg minden tanulótól. Daléneklés, vagy szolmizációs nevekkkel vagy kézjelről való éneklés során a legfontosabb feladat a hangmagasságok pontos megtalálása. Problémát okoz az intonáció és a ritmus összeillesztése, ezért célszerű a ritmus nélküli dallamolvasás, és az azonos vagy hasonló ritmusok különböző dallamokkal való éneklése. A zenei olvasáshoz is szükséges a zenei emlékezet, a tonalitás érzék, a ritmus- és metrum érzék, a formaérezék, a funkcióérezék fejlesztése és zeneelméleti ismeretek tudása. A lapról éneklési feladatok minél precízebb megoldásához ezeken kívül elengedhetetlen a belső hallás és az ezzel szorosan összefüggő intonációérezék fejlesztése is.

A zeneíráshoz kapcsolódó képességek, ismeretek

A zeneírási feladatokat megalapozó, előkészítő gyakorlatok kiválasztásánál a következő szempontokat célszerű figyelembe venni. Egyrészt nagy jelentősége van a zenei emlékezetet fejlesztő tevékenységek állandó jelenlétére az ének-zene órák menetében, másrészt pedig nélkülözhetetlen: **1. a hangtávolságok felismerése, tonalitásérezék; 2. ritmus- és metrumérezék; 3. formaérezék; 4. funkcióérezék; 5. íráshoz szükséges zeneelméleti ismeretek; 6. írástechnika**

1. Hangtávolságok felismerése, tonalitásérezék

A leírandó dallam memorizálását követően meg kell állapítani a diktandóban szereplő szolmizált, illetve abszolút hangokat annak érdekében, hogy le lehessen kottázni.

„A zeneírás fontos előkészítő gyakorlata a tudatosítással egybekötött visszaénekelés, visszatapsoltatás.” (József és Rácz, 1961,6) A különböző dallamfordulatok hallási begyakorlását nemcsak az erre való külön feladatok mozdítják elő, hanem mindaz, ami az ének-zene órán történik: pl. dallamok éneklése, memorizálása, szolmizálása. Van azonban néhány olyan speciális gyakorlat is, amelynek fő célja a dallamfordulatok beidegzése:

- A *kézjéről való éneklés* jelentősége az, hogy szinte minden más nehézség alól felmenti a növendéket (ritmus, kottaolvasás), figyelmét a helyes intonálásra, hangképzeletre, vagyis a tonalitásérzék fejlesztésére összpontosítja. A tanár kézjelei után énekelhet egy-egy kiválasztott tanuló, vagy néha együtt az egész osztály. A kézjeles ének azonban akkor lesz igazán hasznos, ha a mutatott hangok sorrendje nem ötletszerű, hanem szorosan kapcsolódik a tanult anyag stílusához, és a hangok sorának valami zenei értelme, formája van.
- A *visszhang-énekléssel* (rövid motívumok megismétlése hallás után szolmizációval vagy anélkül) már arról ad képet a növendék, hogy milyen fokon áll a dallamfordulatok hallási elsajátításában. Ezek a példák is legyenek összhangban a többi dallam stílusával, épüljenek értelmes, formás motívumokból. Ritmusuk legyen egyszerű, lehetőleg több motívumon át egyforma, eleinte a népdalokban használatos ütempár-ritmusoknak megfelelő. A visszaéneklésre szánt dallamok kiválasztásának fő kritériuma az egyszerűség. Ezzel egy időben lévő olvasási példáknál jóval, a diktálási gyakorlatoknál pedig valamivel könnyebbek a visszaénekeltetésre szánt feladatok, melyek megszólaltatási módja eleinte a szolmizált ének, majd a hangszertanulással párhuzamosan; az elméleti ismeretek szintjének megfelelően abszolút hangnevekkel is történik a visszaéneklés. Helyes, ha a növendék a hallott motívumot előbb magában, némán elénekli a tanár ütemezésére, s csak azután szólaltatja meg hangosan. Felelete jobb lesz, zenei áttekintőképessége és belső hallása fejlődik.

A kézjel utáni éneklés előkészíti a kottaolvasást. Ugyanígy a visszhang-éneklés a diktálást. A kottairás és kottaolvasás már összetettebb feladatokban gyakorolja a dallamfordulatokat. A felismerendő dallamok nehézségi fokozatai: 3-4-5 hangból álló motívumok; 4 ütemes gyerekdal-szerű motívumok; népdaljellegű dallamok; népdaltörredékek; népdalok; műzenei jellegű dallamok /periódusok/; eredeti műzenei (énekes, hangszeres) témák. (József és Rácz, 1961.)

Az ének-zene tanár feladatai közé tartozik a gyerekek tonalitás érzékének tudatos fejlesztése már az alsóbb osztályokban elkezdve. A tanulókat arra kell szoktatni, hogy „megérezzék a dallamok legtermészetesebb szolmizációját, valódi tonalitását.” (József és Rácz, 1961, 6-7.) Így célszerű, ha már az első években a felismerésre, vagy éneklésre szánt dallamok főleg „dó”-ra illetve „lá”-ra végződnek a dúr és a moll hangzás

érezéltetése érdekében. „Az értelmes zenei nevelés egyik fontos eredménye, ha a tanuló egy darabban nemcsak a magasabb és mélyebb hangok egymásutánját hallja, hanem azt a *tonalitást is érzi*, amelyet ezek a hangok alkotnak. Megtanulja a hangokat a megfelelő hangnemben való funkciójuk, a hangnem főhangjaihoz való kapcsolatuk szerint hallani. Pl. a d-I, kis tercet nemcsak kis tercnek, hanem moll III. fokról I. fokra való ugrásra is érzi”. „A tonális gondolkozásra való nevelés sokrétű probléma.” (József és Rácz, 1961,6)

2. Ritmus- és metrumérzék

A dallamok hallás utáni tudatos elképzeléséhez nélkülözhetetlen a ritmusuk, ütem nemük helyes elképzelése, meghatározása. A ritmusképzés kettős alapelve:

1. elsősorban sztereotip ritmusfordulatok, ritmusképletek szabják meg a ritmusképzés fő vonalát, mely ritmusképletek a stiláris környezettel állnak összefüggésben; a meghatározott környezet jobban rögzíti a jelenséget, s azzal, hogy stílusba helyezi, a ritmus tartalmi értékét is jobban érezteti; továbbá
2. a ritmusok gyakorlásának legjobb módja a zenei anyag pontos megszólaltatásán, feldolgozásán keresztül található meg (Dobszay, 1966). A ritmus ritkán él önálló életet; pontos megszólaltatásához az egész forma hozzátartozik, beleértve a dalt is. Önálló ritmusgyakorlatokra ritkán van szükség; inkább a zenei anyagot kell úgy elrendezni, s a hozzá tartozó gyakorlatokat (pl. memória, diktálás), hogy a ritmusérzék meghatározott irányban fejlődjön általuk. Néha indokolt lehet egy ritmussor összerakása egyszerűen a ritmuselemek egymás után helyezésével, másrészt pedig kiemelt ritmusproblémáknál szükség lehet csak ritmusban lefolyó gyakorlatokra. hogy a figyelem teljesen ezekre koncentrálódhasson.

A dalfelismerés mellett rendszeresen kell gyakoroltatni a ritmus-, és ütemfelismerést is. Ritmust felismertető feladatok nehézségi sorrendben a következők:

1. ritmus-visszhang;
2. az adott ritmus visszatapsolása után egy-egy tanuló ritmusnévvel mondja el a példát;
3. a hallott – tapsolt vagy kopogott – ritmussor visszatapsolásához a ritmusnevek mondása társul (e két cselekedet egy időben végzendő);
4. ritmusfelismerés dallamokból.

A kopogás utáni ritmusfelismerés segíti a dallamok ritmusának felismerését, de nem helyettesíti azt. E gyakorlatoknak mindenféleképpen hozzá kell tartozniuk az új vagy nehéz ritmusprobléma feldolgozásához. A ritmusok tanítása nagyobb egységek,

ritmusképletek rendjében történik, melyek többnyire kétütemesek. Olyan feladatokban, amelyek a ritmust dallammal együtt hangoztatják hasznos teljes formákat alakítani, négy izoritmikus ütempárt egymáshoz kapcsolva. A dallam nélkül gyakorolt ritmusoknál a forma teljességét idézheti föl, ha az egymáshoz kapcsolt négy sorból csak a harmadik ritmusa tér el. A ritmusérzék több annál, hogy a diák jól-rosszul leolvas és megközelítően visszaad egy-egy ritmusképletet. Hasonlóképpen a metrumérzék is több mint a mérőütés gépies hangoztatása. Harmadrészt a forma sem egyenlő formatani kategóriák tudásával. E háromban csak egyszerre fejlődhetnek a tanulók, mert ezek összetartoznak. „Helyes ritmusérzék csak a jó metrumérzéssel együtt igazolódik és fejleszthető, emez viszont csak a teljes formaérzékben.” (*Dobszay, 1966*) Tehát a ritmusérzék fejlődésének lényeges feltétele, hogy ezzel egyidejűleg a metrum érzék is fejlődjön.

A metrum: keret, amelyben bizonyos ritmusképletek elférnek. Ez különbözteti meg más ütemektől, amelyekben más ritmusképletek kaphatnak helyet. A mérőütés hangoztatása hasznos a tanítás egyes fázisaiban. A metrum megelevenítése (halk kopogással vagy ütemezéssel) nemcsak olvasás és írás során szükséges, hanem a diktálásra szánt dallamok meghallgatása folytán is. Lényeges annak felismerése, hogy hogyan illeszkednek a ritmusértékek, ritmusképletek, illetve a ritmuskombinációk a metrumba és ezzel együtt a különböző ütemnemekbe. Az ütemnem megállapítása minden esetben a dallam lüktetéséből; motívumok, ritmusok azonosságából vagy éppen hasonlóságából; végül is dallami, formai és ritmikai elemek megfigyeléséből történjen. A ritmikai elemeket és azok kombinációinak felismerését különféle ütemnemekben kell gyakoroltatni. A felismerő készség fejlődését nagymértékben elősegíti, ha a tanulók maguk is szerkesztenek megadott ritmikai elemekkel, megadott ütemnemben – dallamokat, vagy csak ritmusszólamokat.

3. Formaérzék

A zenei formákkal való ismerkedést a magyar és más népek gyermekdalainak, népdalainak tanulmányozásával érdemes kezdeni; és ezt követően az egyszerűbb, majd összetettebb, szövevényesebb műzenei formákkal folytatni. „A zenét tanuló gyerekeket a zeneírás által is értelmes muzsikálásra, frazeálásra, értelmes zenehallgatásra kell nevelnünk. Ezért igen fontos, hogy megtanítsuk őket az értelmi fokuknak megfelelő; zenei formák hallás után való követésére is.” (*József és Rácz, 1961, 9*) A formaérzék fejleszthető: a dalok helyes bemutatásával; a formálási hibák javításával; diktálási, rögtönzési feladatokkal; a zenei időérzék általános fejlesztésével. A diktálási és rögtönzési gyakorlatoknak azért van nagyobb haszna, mert önállóságot követel a tanulóktól, s ezen túl úgy tudatosítja a formai szerkezetet, hogy mégsem tereli át a foglalkozást

pusztán elméleti, zenén kívüli térre. A formaérzék fejlesztésének egy újabb állomása figyelhető meg, amikor a tanulók megismerkednek a bécsi klasszikus formálásmód sajátosságaival. „Formálás szóval jelöljük azt a módot, ahogyan a zeneszerző a legkisebb egységekből kiindulva a legnagyobbakig a zenemű arányait, időrendjét kialakítja a tagolás, súlyok, egymásra utalások, ismétlődő elemek gazdag eszköztárával.” „A formálásmód átéléséhez kiművelt egyensúlyérzékre van szükség.” (Dobszay, 1969, 13-14.) Részletes feldolgozásra kerül az ütempárok előadása; a felütek problematikája; a klasszikus ritmusképletek, ütemfajták elhelyezkedése az egyensúlykeretben; a periódusérzet, a periódus súlyszerkezetében való gyakorlati eligazodás; a periódus összefogottságát éreztető „kadenciális indítás” gyakorlása; 16 ütemes visszatérő forma. A formaérzék elsősorban a zenei időérzék által fogható meg. Árnyalatnyi várakozások, kizengések, súlyozó agogikák kezelésére próbálja rászoktatni a tanár a gyerekeket.

4. Funkcióérzék

A bécsi klasszicizmus funkciós eszközeinek megismertetése során fontos a funkcióérzék kialakulását elősegíteni, meggyorsítani a zenei hatások tervszerű csoportosításával, a zenei képzeletet megmozdító feladatokkal, s ezen túl összekapcsolni az aktív zenei tevékenység (ének hangszer) kívánalmaival.

A funkcióérzék kialakításának útja:

1. Nagy mennyiségű s igen éles akusztikai-zenei tapasztalatok felhalmozása a tanulóknál. Funkciós jelenségeket tartalmazó zenei alkotásokat kell elegendő mennyiségben, figyelmes légkörben és meglehetősen kidolgozottsággal megtanulni.
2. Megfigyelés közben megfelelő sorrendben kiemelt jelenségekre irányítja a tanár a diák figyelmét, elsősorban a hallást serkentő gyakorlatokkal: pl. énekeld hozzá; ismerd föl; idézd föl belső hallásban.
3. Kiemelt jelenségek aktív gyakorlása, főként diktálás, improvizációs példák formájában.
4. Tudatosítás, mert ezáltal a tapasztalatok szilárdabb körvonalat nyernek, s könnyebben alkalmazhatók. A folyamatot betetőzi:
5. a megismert jelenségek változatos; differenciált használata; minél többféle összefüggésben, alakban, gyakorlatformában.

Sokféle funkciórendszer létezik, s ugyanazt a funkciórendszert is többféleképpen lehet használni. A tanítás akkor lesz legeredményesebb, ha eleinte csak egyféle használati módhoz, stílushoz, stílusréteghez kötődik.

5. Íráshoz szükséges zeneelméleti ismeretek

„Valamely dallam mind hangmagasságbeli, mind pedig hangnemi, ritmikai, formai összefüggéseinek felismeréséhez és írásbeli rögzítéséhez bizonyos zeneelméleti tudás szükséges. A zenediktálásnál alapelv legyen, hogy az íráspélda zeneelméleti szempontból is csak előzetesen begyakorolt elemeket tartalmazzon.” (József és Rácz, 1961, 9) A zeneelméleti ismereteket (pl.: ötvonalas rendszeren való eligazodás, hangsorok, hangközök, hangzatok elmélete) is csak alapos, rendszeres gyakorlással lehet tökéletesen elsajátítani; ugyanúgy, mint a zene dallami, ritmikai, formai elemeit.

Az abszolút rendszer ismerete összetett tudás. „Az abszolút rendszerben akkor jártas valaki, ha egy zenei gondolatot a gondolat felbukkanásával egy időben, külön áttétel nélkül is az abszolút rendszerben elhelyezve képzel el, sőt képes ezt azonnal megvalósítani hangszerén is.” (Dobszay, 1966, 48) Az abszolút rendszer ismerete nem zárt tudásanyag, amelyet fejezetről fejezetre kell megtanulni. Nem sajátítható el véglegesen semennyi idő alatt, de különösen nem rövid idő alatt; és nem vezet ehhez egyenes, módszeres út. Ismerete sok és sokféle tapasztalatot, asszociációt, megfigyelést, gyakorlatot, tudást kíván. Hangszeres, vizuális, akusztikus, gondolati érzetek, készségek, tapasztalatok sűrűjében kell élni ahhoz, hogy elkezdjen valamennyire is biztosabban tájékozódni a tanuló. Innen is, onnan is ki kell egészíteni, meg kell támogatni a tanuló tudását.

6. Írástechnika

Az ének-zene tanárnak meg kell tanítania a jó írástechnikát a tanulóknak, hiszen a diktálás utáni dallamírásban való biztonságérzet kialakulásának ez fontos alkotórésze. A 7-8 éves gyerekek általában nagy betűket, hangjegyeket írnak, ezért sok gyakorlásra van szükség ahhoz, hogy megfelelő nagyságú kottafejeket írjanak s azok pontosan egy meghatározott hangot jelöljenek a vonalrendszeren és a szár a kottafej folytatása legyen. „Kezdetből fogva rá kell szoktatni a gyerekeket a tiszta, pontos és korukhoz képest gyors írásra.” (József és Rácz, 1961, 10)

A diktálás történhet énekléssel, illetve élő hangszeres játékkal, általában zongorával (ritkább esetben hangfelvétellel). A hallás után történő zeneírás módjai: *dallamírás emlékezetből* vagy *dallamírás hangonként*.

Dallamírás emlékezetből:

A tanár a 2-4 ütemes dallamot mérsékelt tempóban 3-4-szer végigjátssza, és minden egyes diktálás után időt hagy az írásra. A hosszabb (8-12 ütemből álló) példákat célszerű részleteiben, általában 4 ütemes szakaszonként diktálni. Az emlékezetből írás történhet betűírással; kottairással kulcs nélkül; kottairás kulccsal.

Dallamírás hangonként:

Eleinte a tanár lassú tempóban játssza a dallamot, melynek hangjai egyforma ritmusértékekben mozognak. E zeneírási mód alkalmazása során a tanulók minden hangot rögtön elhangzásuk után leírnak. Az ilyen típusú feladatokkal bizonyos gondolkozási és írásfegyelemhez szoktathatók a diákok. A hangonként történő dallamírás igen hasznos lehet egy nehezebb dallamfordulat vagy éppen egy új hangsor begyakorlására. A hangonként diktált dallamok leírásának módjai nehézségi sorrendben:

1. a diktált dallam betűkottával való rögzítése, mely a kezdők számára a legkönnyebb írási forma;
2. az ötvonalas rendszerrel való ismerkedés első stádiumában a tanulók ugyan a vonalrendszerbe helyezik a hallott dallamhangokat, de kulcsot nem írnak a sor elejére, mivel ezt még nem ismerik.
3. a kulccsal történő kottaírás alkalmazása során a gyerekek gyorsabban otthonosak lesznek az abszolút hangrendszerben.

7. A ZENEI KÉPESSÉGEK, KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE AZ 1-2. OSZTÁLYBAN

A zenei képességfejlesztés négy fő területe a percepció (észlelési), reprodukció, produkció (alkotói) és a recepció (befogadói) képességek fejlesztése a zenei nevelésünk szerves részei.

A 7-11. fejezetekben a jelenleg érvényben lévő ének-zene kerettantervekben (2020, 2012) szereplő tevékenységek, feladatok kerülnek besorolásra az előbb említett négy zenei képességcsoportba a hazánkban jelen lévő kétféle ének-zene oktatás, 1. normál szintű, 2. emelt szintű, szerint csoportosítva.

Az alsó tagozatos ének-zene oktatás fő célja, hogy a gyerekek örömteli élményekhez jussanak az aktív éneklés és a zenehallgatás során, mely zeneművekkel a korosztályuknak megfelelő módon ismerkedjenek meg, továbbá a tanulók kifejező éneklésük, hangszeres játékuk, ritmikai alkotásaik, saját kis zenei kompozícióik által fedezzék fel a zenei alkotás örömét. E tevékenységek során fejlődjön az éneklési képességük, zenei hallásuk, ritmikai készségük, zenei olvasási, írási képességük. A zenei képességek egymástól függetlenül nem léteznek és ezek szoros kapcsolatban állnak egymással (*Ének-zene kerettanternv*, 2020).

Az első félév az alapozás időszaka, az ismeretszerzés előfeltételeinek megteremtése, mely sok játékot tartalmazzon önfeledt énekléssel. Ezzel párhuzamosan fontos a hallási készségek kialakítása. A zenei elemek tudatosítása a második félévben kezdődjön. Alapvető fontosságú az egyenletes lüktetés érzetének kialakítása, és folyamatos gondozása. Továbbá rendszeres feladat legyen az osztály hangzásának fejlesztése, egységessé tétele, és a tiszta intonáció kialakítása. A zenei írás-olvasás elsajátíttatása fokozatosan és folyamatosan történjen. A tanulók a megismert zeneműveket, átélt élményeiket szavakkal, rajzzal, tánccal és szabad mozgás improvizációval fejezzék ki (*Ének-zene kerettanternv*, 2020).

Az emelt szintű ének-zene kerettanternv az általános ének-zenei fejlesztési feladatokat a Nemzeti alaptanternvben foglalt célok továbbfejlesztésével éri el. Kodály Zoltán pedagógiai elvei alapján a teljes személyiség fejlesztését a mindennapos ének-zenei tevékenységen keresztül valósítja meg. A kerettanternv kiemelt célja, hogy a tanulók a mindennapos művészeti, ének-zenei nevelés élmény- és ismeretanyaga birtokában az átlagnál magasabb zenei műveltséggel rendelkezzenek, szociális, közösségi, esztétikai, erkölcsi és intellektuális értékrendjük gazdagodjék, személyiségük teljesebbé, harmonikusabbá váljék (*Ének-zene kerettanternv*, 2012).

7.1 A zenei percepciók képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban

A zenei hallás, a zenei emlékezet és a zenei képzelet fejlesztése az ének-zene órák fontos feladata. A zenei hallásban a zenei hangok tulajdonságainak (a hangmagasságnak, a hangszínnek, a hangerőnek) észlelése szerves egységgé válik. A zenei halláshoz nemcsak hallási képzeleteinkre, hanem ezek használatára is szükség van. A hallási képzeteknek két típusa van: az elemi, illetve az általánosított hallási képzet. Az elemi hallási képzet, amelyben egy hallott zenei anyag hangszínnel és dinamikával együtt van jelen. Az általánosított hallási képzetek segítségével bármilyen hallott dallamot, motívumot meg tudunk szólaltatni énekhangunkon. Viszont csak a dallam hangmagasságának és ritmusának mozgását tudjuk reprodukálni, a valódi hangzást, elsősorban a hangszínét nem vagyunk képesek visszaadni.

Zenei percepciók (észlelési) képességeket, készségeket fejlesztő feladatok az 1-2. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Magas és mély hangok megfigyelése a tanult dalokban.
- Az emberi hang magasságának (magas, mély) megkülönböztetése.
- A hangmagasság változásainak megfigyelése és megnevezése a környező világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az egyenletes mérő érzékeltetése a tanult dalokban, zenei szemelvényekben.
- Az ütemhangsúly érzékeltetése a tanult dalokban, zenei szemelvényekben
- A negyed, nyolcadpár, fél értékű ritmusok, a negyed és a fél értékű szünet felismeretése.
- 2/4-es ütemben való tájékozódás.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Kis formai egységek megéreztetése.
- Egy-egy motívum ismétlődésének felfedezése.
- Azonosságok (ismétlődés, visszatérés), hasonlóságok (változat) és különbözőségek megfigyeltetése.

Tempó-, dinamika- és hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempóváltozások érzékelése.
- A hangerő változásainak megfigyelése és megnevezése a környező világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben.

- Az emberi hang hangszínének (gyermek, női és férfi) megkülönböztetése.
- A hangszín változásainak megfigyelése és megnevezése a környező világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben.
- A testhangszerek (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobantás), és a tanulók által készített hangkeltő eszközök hangszínének megfigyelése.

Zenei percepciók képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 1-2. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Magas és mély hangok megfigyelése a tanult dalokban.
- Hangrelációk érzékelése.
- A hangmagasság változásainak megfigyelése és megnevezése a környező világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben.
- Az emberi hang magasságának (magas, mély) megkülönböztetése.
- t1, t8, k2, n2 hangközök felismerése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az egyenletes mérő érzékeltetése a tanult dalokban, zenei szemelvényekben.
- Az ütemhangsúly érzékeltetése a tanult dalokban, zenei szemelvényekben.
- Rövid és hosszú hang érzékelése.
- A negyed, nyolcadpár, fél értékű ritmusok, a negyed és a fél értékű szünet felismeretése.
- 2/4-es ütemben való tájékozódás.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Kis formai egységek megéreztetése.
- Egy-egy motívum ismétlődésének felfedezése.
- Azonosságok (ismétlődés, visszatérés), hasonlóságok (változat) és különbözőségek megfigyeltetése.

Tempó-, dinamika- és hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempóváltozások érzékelése. Tempókülönbségek és tempóváltások megfigyelése, összehasonlítása.
- A hangerő változásainak megfigyelése és megnevezése a környező világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben.
- Dinamikai ellentétpárok, hirtelen hangerőváltás megkülönböztetése, fokozatos dinamikai erősödés és halkítás megfigyeltetése játékos feladatokkal. Átmenet nélküli vagy átmenettel történő dinamikai változások (forte, piano, crescendo, decrescendo) érzékeltetése kreatív gyakorlatokkal.

- A hangszín változásainak megfigyelése és megnevezése a környező világ hangjaiban, tanult dalokban, zeneművekben.
- A beszéd és énekhang érzékelése.
- Az emberi hang hangszínének (gyermek, női és férfi) megkülönböztetése.
- A testhangszerek (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobbantás), és a tanulók által készített hangkeltő eszközök hangszínének megfigyelése.
- Szóló és kórus, szólóhangszer és zenekar hangzásának megkülönböztetése.
- A hangszerek hangjának felismerése: furulya, citera, zongora, hegedű, mélyhegedű, gordonka (cselló), nagybőgő, fuvola, gitár, dob, triangulum, réztányér.
- Gyermekkórus, női kar, férfikar, vegyes kar hangszínének megkülönböztetése.

7.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban

A zenei reprodukciós képességeket fejlesztő feladatok az 1-2. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Dallamvonal mutatása; dallamvisszhang; dallamkiemelés; szolmizációs torna; élő zongora; szolmizációs varázstábla; dallamhunyo; hangbújtatás; repülő kotta; szolmizációs hangoszlop; hanglépcső; élő vonalrendszer stb.
- A tanult énekelt zenei anyaghoz köthető szolmizációs hangok kézjelről történő éneklése pentaton hangkészletben.
- A hangmagasság, dallamvonal megfigyelése és követése a kottában a tanult dalokon.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Egyenletes járás, egyszerű tánclépések, egyenletes munkavégzéseket utánzó mozgások alkalmazása.
- Kiszámoló; menetelés; vonatozás; óraketyegés; karmester játék; eszközt átadó játék; mérő transzformálása járássá.
- Karmester játék a súlyviszony kifejezésével.
- Labdadobálás körjáték a súlyviszony kifejezésével.
- Alapritmusok gyakorlása 2/4-es ütemben mozgással, testhangszerrel (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobbantás), a tanuló által készített hangkeltő eszközökkel, és ritmusnevekkel csoportosan és párban a zenei hangsúly érzékeltetésével, mondókák, gyermekversek ritmusának hangoztatásával, felelgetős ritmusjátékokkal.
- Ritmusvisszhang, ritmuslabda, ritmuskígyó, élő ritmus, névritmizálás, ritmustelefon, ritmushunyo, ritmuspárkereső, ritmusházikó, ritmusvarázstábla, rákfordítás, tükörképkeresés.
- Az időbeli viszonyok megfigyelése és követése a kottában a tanult dalokon.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Labdaátadó játék a dallamegységek terjedelmének követésével.
- Labdát zenei formaegységek szerint átadó játék.
- Formaegységek terjedelmét vagy egymáshoz való viszonyát is kifejező csoportos kreatív énekes-játék.
- Karmester játék a forma kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a zenei egységek terjedelmének kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a forma kifejezésével.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Egyenletes mérő hangoztatása éneklés közben.
- Váltott kézzel ritmus hangoztatás; egyenletes lüktetés és dalritmus összekapcsolása; felelgetős; ellenritmus; ritmusosztinató; osztinató ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként; ritmuskánon; rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.

Tempó-, dinamika és hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Hangszínek és ellentétes dinamikai szintek gyakorlása hangutánzással, felelgetős játékokkal.

Zenei reprodukciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 1-2. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Dallamkiemelés, szolmizációs torna, dallamvonal mutatása, dallamvisszhang, élő zongora, szolmizációs varázstábla, dallamhunyó, hangbújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső, élő vonalrendszer.
- Hangrelációk érzékeltetése nagymozgással, reláció térbeli mutatóival, kézzel.
- Ellentétpárok, pl. mély és magas, reprodukciója.
- t1, t8, k2, n2 hangközök éneklése, építése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Egyenletes mérő reprodukciója. Egyenletes járás, egyszerű tánclépések, egyenletes munkavégzéseket utánzó mozdulatok alkalmazása.
- Kiszámoló; menetelés; vonatozás; óraketyegés; karmester játék; eszközt átadó játék; mérő transzformálása járássá.
- Karmester játék a súlyviszony kifejezésével.
- Labdadobálás körjáték a súlyviszony kifejezésével.
- A hangsúlyos és hangsúlytalan ütemegységek megkülönböztetése. Az ütemhangsúly érzékeltetése változatos mozgással és ütemezéssel.

- Ellentétpárok, pl. rövid és hosszú reprodukciója.
- Énekléssel megismert ritmusok, ritmusképletek hangoztatása ritmusnevekkel, testhangszerekkel és ritmushangszerekkel.
- Ritmusvisszhang; ritmuslabda; ritmuskígyó; élő ritmus; névritmizálás; ritmustelefon; ritmushunyó; ritmuspárkereső; ritmusházikó; ritmusvarázstábla; rákfordítás; tükörképkeresés; ritmus-osztinató; ritmusolvasás; ritmusfelelgetés; ritmuslánc; ritmusmemoriter.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Labdaátadó játék a dallamegységek terjedelmének követésével.
- Labdát zenei formaegységek szerint átadó játék.
- Formaegységek terjedelmét vagy egymáshoz való viszonyát is kifejező csoportos kreatív énekes-játék.
- Karmester játék a forma kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a zenei egységek terjedelmének kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a forma kifejezésével.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Egyenletes mérő és dalritmus együttes hangoztatása (nagy testi mozgással, testhangszerekkel, ritmushangszerekkel).
- Többszólamú játékok: váltott kézzel ritmus hangoztatás; második szólamként tartott hang éneklése; egyenletes lüktetés és dalritmus összekapcsolása; felelgetős; ellenritmus; ritmus-osztinató, osztinató ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként; ritmuskánon; rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempóváltozások reprodukciója.
- Dinamikai ellentétpárok, hirtelen hangerőváltás, fokozatos dinamikai erősödés és halkítás reprodukálása játékos feladatokkal.
- Ellentétpárok, pl. csend és hang, beszéd és énekhang, hangos és halk.
- A test- és ritmushangszerek dinamikájának (erősebb-halkabb reláció, a hang kicsengése, elhalása), a hangok megszólalási gyakoriságának (egyenletesség, sűrűsödés, ritkulás), a hangszín, a hangzás (pl. gömbszerű kiterjedés) jelekkel (pont, vonal, folt) történő ábrázolása.

Zenei írás, olvasási feladatok, gyakorlatok:

- A tanult dallam felismerése kottaképről.
- Kottaolvasás (betűkottás és ötvonalas) belső hallás segítségével, majd éneklés szolmizálva, illetve abszolút nevekkal.
- Énekelt vagy hangszeren megszólaltatott motívumok, dallamsorok lejegyzése betűkottával, illetve a vonalrendszerbe hangjegyekkel.

7.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése a 1-2. osztályban

A zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok az 1-2. osztályban:

- Rövid ritmussorok rögtönzése mozgással, testhangszerekkel, csoportosan és párban.
- Rövid dallamsorok rögtönzése pl. saját névre.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; ismeretlen mondókák, gyermekversek ritmizálása; megzenésített ritmus; zenés névjegy; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskigyó; dallamlánc; dallamkigyó; ritmuskánon rögtönzés; dallamkánon rögtönzés; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspletyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összezugorodó dallam; kibővülő dallam; egyszerű mondókaszövegek megzenésítése; rövid gyermekversekre zene komponálása.
- A testhangszerek (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobbantás), és a tanuló által készített hangkeltő eszközök hangszínének improvizatív használata egy szó vagy érzelem kifejezésére.
- Rögtönzés dallammal, ritmussal, ritmussorok alkotása változatos hangszínek használatával, testhangszer és különböző hangkeltő eszközök és ritmushangszerek segítségével.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok a 1-2. osztályban:

- A tanult dalok tiszta intonációjának fejlesztése az éneklés helyes szokásainak gyakorlásával, mint egyenes testtartás, helyes légzés, artikuláció.

Zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 1-2. osztályban:

- Énekes és ritmikai improvizációs feladatok önálló és csoportos megvalósítása.
- Dallammotívum-variációk és ritmusvariációk megszólaltatása.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; ismeretlen mondókák, gyermekversek ritmizálása; megzenésített ritmus; zenés névjegy; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskígyó; dallamlánc; dallamkígyó; ritmuskánon rögtönzés; dallamkánon rögtönzés; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspletyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összezugorodó dallam; kibővülő dallam; egyszerű mondókaszövegek megzenésítése; rövid gyermekversekre zene komponálása.
- Mozgás-improvizáció.
- Megadott szövegekre (pl. versek) ritmus és dallam rögtönzése.
- Megadott dallamokhoz variációk fűzése.
- Képekhez dallam és ritmus társítása.
- A tanult dalok, gyakorlatok megszólaltatása „C” szoprán furulyán.
- A tanult dalok, gyakorlatok megszólaltatása „C” szoprán furulyán, helyes technikával csoportosan és egyénileg is, F-dóban, G-dóban és C-dóban.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 1-2. osztályban

- Megfelelő testtartás, helyes légzés és artikuláció, érthető szövegmondás.
- Homogén hangzás kialakítása, tiszta intonáció.
- Kifejező előadásmód, helyes frazeálás.
- Dalkezdés megadott hangról és tempóban, pontos indítással.
- Beéneklő gyakorlatok az óra eleji ismétlés, az alkalmazó rögzítés anyagához kapcsolódóan.
- Éneklés c’– d” hangterjedelemben, egyenletes tempóban.

7.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése az 1-2. osztályban

A zenei recepciós képességeket fejlesztő feladatok az 1-2. osztályban:

- Ráhangolódás a hallgatott zeneművekre.
- A gyermeki világ felfedezése a tanult dalokban.
- A tanult dalokhoz kapcsolódó játékok elsajátítása.
- Az énekes anyaghoz kapcsolódó és az életkornak megfelelő, különböző stílusú, korú és műfajú zenék hallgatása.

- Cselekményes zenékben az egyes szereplők zenei ábrázolásának megfigyelése.
- Hangutánzások, hangszínek, ellentétek megfigyelése a hallgatott zenékben.
- A zene keltette érzések kifejezése szóval, rajzzal, tánccal és/vagy szabad mozgás improvizációval.
- Emberi hangfajták (gyermek, női, férfihang) megfigyelése a tanult zenei anyagban.
- A hangszeres hangszíneinek megfigyelése a tanult zenei anyagban.
- A szóló és kórus, szólóhangszer és zenekar megkülönböztetése, megnevezése a tanult zenei anyagban.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

Zenei recepciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 1-2. osztályban:

- A zene és a szöveg, a zene és a mozgás, a zenei és a képi kifejezés összekapcsolása.
- Zeneművek jellegének, karakterének megkülönböztetése az ismétlődő zenehallgatások során.
- Kezdet és befejezés megfigyelése és érzékelése a szabad mozgásban.
- Különböző tempójú, táncos karakterű klasszikus zenedarabokhoz tánc vagy szabad mozgás rögtönzése.
- Egyszerű forma ábrázolása formaképlettel vagy rajzzal.
- Különböző karakterek zenei ábrázolásának megfigyelése és magyarázata.
- A dalok szövegének értelmezése, a dalszövegekhez vagy zeneművekhez kapcsolódó dramatizált előadás (drámajáték, báb).
- A zene keltette gondolatok vizuális megjelenítése (festés, formázás).
- Az életkornak megfelelő zeneművek meghallgatása élményszerű előadásban, figyelve a műfaji és stílusbeli sokszínűségeire.
- Cselekményes és programzene feldolgozása, a szereplők jellemének zenei eszközökkel történő azonosítása.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

ÚJ ZENEI ISMERETEK AZ 1-2. OSZTÁLYBAN		
Ismeret	Normál tantervű osztályban	Emelt ének-zenei osztályban
zeneelméleti ismeretek	A pentaton hangkészlet szolmizáció hangjainak és kézjeleinek ismerete kiegészülve az alsó „lá”-val. Dallam, dallamsor. Hangmagasság, hangszín, hangerő. Magas-mély, halk-hangos hang. Egyenletes lüktetés, mérő. Tempó. Gyors-lassú. Ritmus. Negyedérték, nyolcadpár, fél értékű kotta, a negyed és fél értékű szünet. Hangjegy. Ütemmutató: 2/4. Ötvonalas rendszer, violínkulcs, ütem, ütemmutató, hangjegy, szünet, vonalvonalköz, pótvonal, ütemvonal, záróvonal, ismétlőjel, kezdőhang – záróhang.	A szolmizációs hangok: d'-t-l-s-f-m-r-d-t,-l,-s, kézjele, betűjele, a hangjegyek elhelyezése az ötvonalas rendszerben. Hangsorok: pentaton, pentachord és hexachord. Dallam, dallamsor, dallamfordulat, dallamrajz, motívum. Hangmagasság, hangszín, hangerő. Magas-mély, halk-hangos hang. Lépés és ugrás megkülönböztetése. t1, t8, k2, n2 hangközök. Egyenletes lüktetés, mérő. Tempó. Gyors-lassú. A mérő és ritmus megkülönböztetése. Hangjegy, hangjegy szára, notáció. Ritmusérték, ritmusképlet. Negyedérték, nyolcadpár, önálló nyolcadérték, szinkópa, fél értékű, pontozott fél értékű, egész értékű kotta, a negyed, a nyolcad, fél, pontozott fél, egész értékű szünet. Ütemmutatók, ütemfajták: 2/4, 3/4 és 4/4. Ötvonalas rendszer, violínkulcs, ütem, ütemmutató, hangjegy, szünet, vonal-vonalköz, pótvonal, ütemvonal, záróvonal, ismétlőjel, kezdőhang – záróhang. Abszolút hangok (ábécés hangok) elhelyezése az ötvonalas rendszerben. Abszolút nevek (ábécés nevek): g-e”, valamint fisz, cisz, gisz és bé. Módosítójelek: kereszt, bé és feloldójel. A C-dó, F-dó és G-dó használata.
formai ismeretek	Kérdés-felelet. Azonosság, hasonlóság, különbözőség, ismétlés, variáció. Osztinató.	Kérdés-felelet. Azonosság, hasonlóság, különbözőség, ismétlés, variáció. Osztinató.
műfaji ismeretek	kánon	kánon, quodlibet, bicinium
népzenei ismeretek	népdal; gyermekjátékdal; körjáték; néptánc, népdalfeldolgozás	népdal; gyermekjátékdal; körjáték; népdalfeldolgozás
További fogalmak:	énekhang; gyermekkar; vegyeskar; zongoramű; kíséret	rögtönzés; kíséret; alsó szólam, felső szólam; furulya; gyermekkar, nőikar, férfikar, vegyeskar, énekes zene, hangszeres zene, vonós, fúvós, ütős, pengetős, billentyűs hangszer, zenei karakter.

8. A ZENEI KÉPESSÉGEK, KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE A 3-4. OSZTÁLYBAN

A harmadik és negyedik osztályokban az előzőekben megszerzett ismeretek bővítése és készségek továbbfejlesztése a fő feladat, mindez továbbra is élményszerű és játékos módon történjen. Negyedik osztály végére a tanulók képesek a dalokat tisztán, stílusosan, magabiztosan, örömmel énekelni. A különböző zenei elemeket az énekelt dalokban a tanulók megfigyelik, tanári rávezetéssel tudatosítják, felismerik kottaképről, és tanári segítséggel reprodukálják. A zenei elemek használatát, a ritmikai, dallami, és hallási készségeket improvizációs és kreatív játékos feladatokkal gyakorolják (ritmusvariáció, osztinató). A különböző karaktereket a tanult dalokban, zeneművekben megfigyelik, majd testhangszerekkel (pl. taps, csettintés, vállütés, combütögetés, dobbanás) és saját készítésű hangzó eszközökkel reprodukálják. A tanulók a hangszerekkel a hallgatott zenében figyelik meg és lehetőség szerint találkoznak velük zenei, koncertpedagógiai előadásokon, hangversenyeken. A maguk által készített hangkeltő eszközöket pedig improvizációs, játékos feladatokban használják. Az ének-zene tantárgyi fejlesztés eredményeképpen magasabb szintre jut előadói, zenei befogadói és alkotói készségük. A zenehallgatáskor átélt élményeiket továbbra is szóval, rajzzal, tánccal és szabad mozgás improvizációval fejezik ki. A hallgatott zenékben felismerik a tanult zenei elemeket, karaktereket. Megvalósítandó cél továbbá, hogy a tanár változatos motivációs technikákkal segítséget nyújtson a tanulónak abban, hogy a zeneműveken keresztül rátaláljon önmagára (*Ének-zene kerettanterv*, 2020).

8.1 A zenei percepciók képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban

Zenei percepciók képességeket fejlesztő feladatok a 3-4. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- A hangmagasság, dallamvonal érzékelése, megfigyelése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az ütemhangsúlyok érzékeltetése mozgással.
- A páros és a páratlan lüktetés megfigyelése, érzékelése.
- A dallam és szöveghangsúly összefüggéseinek megfigyelése.
- Időbeli viszonyok megfigyelése.
- A szinkópa, nyújtott és éles ritmus felismerése hallás után.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Kis formai egységek megérettetése.
- Egy-egy motívum ismétlődésének felfedezése.
- Azonosságok (ismétlődés, visszatérés), hasonlóságok (változat) és különbözőségek megfigyeltetése.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Különböző karakterű hangszínek, dinamikai szintek megfigyelése és azonosítása a tanult dalokban, zeneművekben.
- A hangszerek hangszínének megfigyelése a tanult zenei anyagban.
- A gyermekkar, vegyeskar, szólóhangszer és a zenekar hangzásának azonosítása.

Zenei percepciósi képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 3-4. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Hangrelációk érzékeltetése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Metrikus egységek megérettetése.
- Ütemhangsúly érzékeltetése.
- A 6/8-os, 3/8-os metrum érzékeltetése.
- Ütemváltozások érzékelése.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Kis formai egységek érzékeltetése.
- Páros tagolódású formai egységek érzékeltetése.
- Tanári mintát követő, helyben végzett, nagymozgásos gyakorlat, melyekben a mozdulatok a formaegységek terjedelmét követik.
- Labdaátadó játék a dallamegységek terjedelmének követésével.
- Formaegységek terjedelmét vagy egymáshoz való viszonyát is kifejező csoportos kreatív énekes-játék.
- Karmester játék a forma kifejezésével.
- Párban végzett tükörijáték a zenei egységek terjedelmének kifejezésével.
- Párban végzett tükörijáték a forma kifejezésével.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempóváltozások érzékelése.
- Különböző karakterű hangszínek, dinamikai szintek megfigyelése és azonosítása a tanult dalokban, zeneművekben.
- Énekes hangfajok megkülönböztetése (szoprán, mezzo, alt, tenor, bariton, basszus).
- Hangszínhallás további fejlesztése új hangszerek megfigyeléséhez kapcsolódóan: tekerő, duda, oboa, klarinét, fagott, kürt, trombita, üstdob.

8.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban

Zenei reprodukciós képességeket fejlesztő feladatok 3-4. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Dallamkiemelés; szolmizációs torna; dallamvonal mutatása; dallamvisszhang; élő zongora, szolmizációs varázstábla; dallamhunyo; hangbújtatás; repülő kotta; szolmizációs hangoszlop; hanglépcső; élő vonalrendszer.
- A tanult énekelt zenei anyaghoz köthető szolmizációs hangok kézzelről történő éneklése.
- A fá és ti hangok kézjeleinek ismerete és kézzelről történő éneklése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Ütemhangsúlyok mozgással történő érzékeltetése.
- Karmester játék a súlyviszony kifejezésével.
- Labdadobálás körjáték a súlyviszony kifejezésével.
- Összetett ritmusok gyakorlása páros és páratlan metrumú ütemekben mozgással, testhangszerrel (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobantás), a tanuló által készített hangkeltő eszközökkel, és ritmusnevekkel csoportosan és párban a zenei hangsúly érzékeltetésével.
- Ritmusvisszhang; ritmuslabda; ritmuskígyó; élő ritmus; ritmustelefon; ritmus-hunyo; ritmuspárkereső; ritmusházikó; ritmusvarázstábla; rákfordítás; tükörkép-keresés.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Formai egységek reprodukciója.
- Tanári mintát követő, helyben végzett, nagymozgásos gyakorlat, melyekben a mozdulatok a formaegységek terjedelmét követik.
- Labdaátadó játék a dallamegységek terjedelmének követésével.
- Formaegységek terjedelmét vagy egymáshoz való viszonyát is kifejező csoportos kreatív énekes-játék.

- Karmester játék a forma kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a zenei egységek terjedelmének kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a forma kifejezésével.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Egyenletes mérő hangoztatása éneklés közben, tanult dalokban, zenei szemelvényekben.
- Váltott kézzel ritmus hangoztatás; egyenletes lüktetés és dalritmus összekapcsolása; felelgetős; ellenritmus; ritmusosztinató, osztinató ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként; ritmuskánon; rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempóváltozások reprodukálása.
- Különböző hangszínek, ellentétes dinamikai szintek reprodukálása.

Zenei írás, olvasási feladatok, gyakorlatok:

- A mozgó dó hang szerepének megfigyelése az írás és az olvasás során.
- A hallás után tanult dalok kottából való azonosítása különböző eszközökkel (pl. a dallamvonal lerajzolásával, mozgással stb.).
- A hangmagasság, dallamvonal, és időbeli viszonyok megfigyelése és követése a kottában a tanult dalokon.
- A tanult új ritmikai elemek megfigyelése és követése a kottában a tanult dalokon.
- A tanult dallamhangok megfigyelése és követése a kottában a tanult dalokon.
- Egyszerű, rövid írás – olvasási feladatok a tanult új ritmikai elemek és dallamhangok alkalmazásával.
- A leírt kottakép visszaéneklése a zenei olvasás fejlesztésére.
- Rövid dallamok éneklése a tanult hangok alkalmazásával, a zenei olvasás fejlesztésére.
- Felismerő kottaolvasás segítése a tanult dalok szolmizált, kézjelezett éneklése után.

Zenei reprodukációs képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 3-4. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- A tanult dalokból ismert és új relációk kiemelése.
- Dallamkiemelés, szolmizációs torna, dallamvonal mutatása, dallamvisszhang, élő zongora, szolmizációs varázstábla, dallamhunyó, hangbújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső, kézjel.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Koordinált, ritmikus mozgás, térérzékelés, egyenletes mérő alkalmazása.
- Ütemhangsúly érzékeltetése változatos mozgással és ütemezéssel.
- Karmester játék a súlyviszony kifejezésével.
- Labdadobálás körjáték a súlyviszony kifejezésével.
- Ütemváltozások reprodukciója.
- A 6/8-os, 3/8-os metrum helyes hangsúlyozása.
- Összetett ritmusok gyakorlása páros és páratlan metrumú ütemekben mozgással, testhangszerrel (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobantás), a tanuló által készített hangkeltő eszközökkel, és ritmusnevekkel csoportosan és párban.
- Énekléssel megismert ritmusok, ritmusképletek hangoztatása ritmusnevekkel, testhangszerekkel és ritmushangszerekkel.
- Ritmusvisszhang, ritmuslabda, ritmuskígyó, élő ritmus, ritmustelefon, ritmushunyó, ritmuspárkereső, ritmusházikó, ritmusvarázstábla, rákfordítás, tükörképkeresés, ritmusolvasás, ritmusfelelgetés, ritmuslánc, ritmusmemoriter.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Formai egységek érzékeltetése.
- Tanári mintát követő, helyben végzett, nagymozgásos gyakorlat, melyekben a mozdulatok a formaegységek terjedelmét követik.
- Labdaátadó játék a dallamegységek terjedelmének követésével.
- Formaegységek terjedelmét vagy egymáshoz való viszonyát is kifejező csoportos kreatív énekes-játék.
- Karmester játék a forma kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a zenei egységek terjedelmének kifejezésével.
- Párban végzett tükörjáték a forma kifejezésével.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Egyenletes mérő és dalritmus együttes hangoztatása (testhangszerekkel, ritmushangszerekkel).
- Énekléssel megismert ritmusok, ritmusképletek hangoztatása ritmusnevekkel, testhangszerekkel és ritmushangszerekkel több szólamban.
- Dalok hangszer-/ritmushangszer-kísérettel, kánonok, biciniumok.
- Dudabasszus, kvintpárhuzam, orgonapont éneklése.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempóváltozások reprodukciója.
- Éneklés több szólamban.

Zenei írás, olvasási feladatok, gyakorlatok:

- A tanult dallam felismerése kottaképről.
- Kottaolvasás (betűkottás és ötvonalas) belső hallás segítségével, majd éneklés szolmizálva, illetve abszolút nevekkal.
- Énekelt vagy hangszeren megszólaltatott motívumok, dallamsorok lejegyzése betűkottával, illetve a vonalrendszerbe hangjegyekkel.

8.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban

A zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok a 3-4. osztályban:

- Dallamsorok, ritmussorok rögtönzése.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; ismeretlen mondókák, gyermekversek ritmizálása; megzenésített ritmus; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskígyó; dallamlánc; dallamkígyó; ritmuskánon rögtönzés; dallamkánon rögtönzés; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspletyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összezsugorodó dallam; kibővülő dallam; egyszerű mondókaszövegek megzenésítése; rövid gyermekversekre zene komponálása.
- Ritmussorok alkotása változatos hangszíneket használva, testhangok és különböző hangkeltő eszközök, és ritmushangszerek segítségével.
- Különböző karakterű dallamválasz rögtönzése egyszerű dallamsorokhoz; testhangszerek (pl. taps, csettintés, combütögetés, dobbantás), és a tanuló által készített hangkeltő eszközök improvizatív használata, eltérő karakterek kifejezésére.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok a 3-4. osztályban:

- A tanult dalok tiszta intonációjának fejlesztése az éneklés helyes szokásainak gyakorlásával, mint egyenes testtartás, helyes légzés és artikuláció.
- Az éneklés hangterjedelmének bővítése az oktávon túlra.
- Az éneklés örömeinek megtalálása előadóként; a tevékenységközpontúság elősegítése.
- A dalok témájához, karakteréhez igazodó tempók, éneklési módok megismerése.

Zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 3-4. osztályban:

- Énekes és ritmikus improvizációs feladatok önálló és csoportos megvalósítása.
- Dallammotívum-variációk és ritmusvariációk megszólaltatása.
- Ritmus- és dallamhangszeres, valamint mozgásimprovizációk.
- Kérdés-felelet, valamint dallami párbeszéd alkotása a tanult fordulatokkal (szolmizálva és abszolút nevekkal), dallami kiegészítés.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; ismeretlen mondókák, gyermekversek ritmizálása; megzenésített ritmus; zenés névjegy; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskigyó; dallamlánc; dallamkigyó; ritmuskánon rögtönzés; dallamkánon rögtönzés; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspletyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összezugorodó dallam; kibővülő dallam; egyszerű mondókaszövegek megzenésítése; rövid gyermekversekre zene komponálása.
- Megadott szövegekre (pl. versek) ritmus és dallam rögtönzése.
- Megadott dallamokhoz variációk fűzése.
- Énekes rögtönzés pentaton, pentachord, hexachord, dúr, moll és modális hangkészlettel. Dallamok átalakítás dúrból mollba és viszont.
- Ritmuspótlás.
- Többszólamú ritmusimprovizáció a tanult ritmusképletek felhasználásával.
- Dallami improvizáció pentaton, pentachord, hexachord, hétfokú hangkészletben.
- Képekhez dallam és ritmus társítása.
- A tanult dalok, gyakorlatok megszólaltatása „C” szoprán furulyán, helyes technikával csoportosan és egyénileg is.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 3-4. osztályban:

- Éneklés szöveggel, szolmizálva, tiszta intonációval.
- Kifejező előadásmód, helyes frazeálás.
- Éneklés h–e” hangterjedelemben, egyenletes tempóba.

8.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése a 3-4. osztályban

A zenei recepciós képességeket fejlesztő feladatok a 3-4. osztályban:

- A tanult magyar népdalok meghallgatása tanári előadásban, táncmuzika zenében és feldolgozott formában.
- A dalokhoz játékok, táncok, dramatizált előadások és élő hangszerkíséretes kapcsolása.

- A dalokhoz kapcsolódó játékok, a jeles napokhoz kapcsolódó hagyományok megismerése.
- Különböző stílusú, korú és műfajú zenék hallgatása a gyermekvilág és mesék témájában.
- Az egyes szereplők zenei ábrázolásának megfigyelése a cselekményes zenében;
- Hangutánzások, hangszínek, ellentétek megfigyelése a hallgatott zenékben.
- Aktív részvétel az alkotói folyamatokban; a megélt élmények feldolgozása; a zene-művek eljátszása dramatizált előadással.
- A zene keltette érzések kifejezése szóval, rajzzal, tánccal és/vagy szabad mozgás improvizációval.
- A hallgatott zenék folyamatainak követése: hasonlóságok, különbözőségek, variációk megfigyelése a tanuló képzeletének aktív részvétele a zeneművek befogadásában; egy-egy zenemű befogadásának segítése motivációs zenei játékokkal; a zenei befogadás mikéntjének megtapasztalása a zenei aktivitáson keresztül.
- A zeneművekhez tartozó mesék, zenei programok megismerése.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

Zenei recepciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 3-4. osztályban:

- A zene és a szöveg, a zene és a mozgás, a zenei és a képi kifejezés összekapcsolása.
- Különböző karakterek zenei ábrázolásának megfigyelése és magyarázata.
- A cselekmény és a zenei folyamatok összevetése.
- A dalok szövegének értelmezése, a dalszövegekhez vagy zeneművekhez kapcsolódó dramatizált előadás (drámajáték, báb).
- A zene keltette gondolatok vizuális megjelenítése (festés, formázás).
- Természetábrázolás a zenében.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

ÚJ ZENEI ISMERETEK AZ 3-4. OSZTÁLYBAN		
Ismeret-csoport	Normál tantervű osztályban	Emelt ének-zenei osztályban
zeneelméleti ismeretek	A pentaton hangkészlet kiegészül az alsó szó és a felső dó hanggal. Fá és ti hangok – hétfokú hangsor. Pentaton hangsor; hétfokú hangsor. Szinkópa; nyújtott és éles ritmus; egyedül álló nyolcad és szünete; egész értékű és pontozott fél értékű kotta és szünete. Zenei hangsúly. Dallam- és szöveghangsúly. Páratlan lüktetés. $\frac{3}{4}$ és $\frac{4}{4}$ –es ütemmutató, ütemfajta Forte; piano; halkítás-erősítés.	Új szolmizációs hangok: fi, szi, ri, tá. A szolmizációs hangok kézjele, betűjele, a hangjegyek elhelyezése az ötvonalas rendszerben. A dúr, moll hangsorok dallamfordulatai, a modális hangsorok jellegzetességei: dór, fríg, líd, mixolíd, eol. Előjegyzések. Hangnemek 3# 3b-ig, a dúr és a párhuzamos moll fogalma, vezetőhang. További hangközök: t5, t4, k3, n3, k6, n6. Nyújtott ritmus, éles ritmus, kis nyújtott ritmus, kis éles ritmus, a tizenhatod (ri-ri-ri-ri) és szünetjele (sz), a tizenhatodos ritmusképletek (ri-ri-ti és ti-ri-ri), triola. A negyed és nyolcad felütés, csonka ütem. A hangsúlyos és hangsúlytalan ütemegységek megkülönböztetése, váltakozó ütem. Ütemmutatók, ütemfajták: 6/8 és 3/8, alla breve. Dudabasszus, kvintpárhuzam, orgonapont.
népzenei ismeretek	magyar népszokások, jeles napok, táncház, tempo giusto	A régi és az új stílusú népdalok legfontosabb elemzési szempontjai: dallamvonal, sorszerkezet, kvintváltás, hangsor, szótagszám, előadásmód (parlando, rubato, tempo giusto), alkalmazkodó ritmus. Táncdallam, kurucdal, ungarasca. Kossuth-nóta.
formatani ismeretek	ABA forma	
zenei műfaji ismeretek	–	Trubadúrének
További fogalmak:	duett; szólóének	énekes hangfaj, tekerő, duda, oboa, klarinét, fagott, kürt, trombita, üstdob, jeles nap, ünnepi szokás

Ajánlott olvasmányok:

Kelemen Judit (2019): *Ének-zene tantárgy-pedagógia*. Líceum Kiadó, Eger

Sapszon Borbála (2013): *Játék a zenével*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. Kiadó, Budapest

Szirányi Borbála (2021): *Kreatív énekes-játékok ritmikus mozgással. Aktív zenetanulás énekléssel és mozgással 1. modell*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest ISBN 978-615-6316-09-7
www.aktivzenetanulas.hu

Asztalos Kata (2019): *Világszép gyermekdalok*. Neteducatio Kiadó, Budapest

9. A ZENEI KÉPESSÉGEK, KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE AZ 5-6. OSZTÁLYBAN

Az ének-zene tanításának fő célja a tanulók zenei anyanyelvi ismereteinek bővítése és a zenei képességek további fejlesztése. Középpontban továbbra is a zenei aktivitás, ezen belül az éneklés áll. Az ének-zene órák fontos célja a komplex élményátadás, mely a tanulót különféle tevékenységeken keresztül, mozgással, koncertlátogatással, tánctanulással, a zenei anyaghoz kapcsolódó dramatikus előadások létrehozásával és az órán kívüli gyűjtőmunkával, vonja be a zenélésbe. A zenepedagógiai tevékenység jelentős mértékben alapoz a kortárs kulturális és zenei környezetre is, segít megérteni és feldolgozni a modern életvitelhez kapcsolódó nagy mennyiségű hangzó anyagot és megtalálni bennük a művészi értékeket. A tanár megismertethet diákjaival „kedvenc” dalokat és figyelmet kell fordítani a zenei rétegműfajok napjainkban folyamatosan változó jelenségeire is (*Ének-zene kerettanterv*, 2020).

Az 5–6. osztályban a fejlesztés fő célja a tanuló továbbvezetése a tevékenységközpontú zenei megismerés folyamatában. Cél továbbá, hogy minél több játékos és kreatív módszert használjanak képzeletük fejlesztésére. A közös éneklések, zenélések, mint a személyiség egészséges fejlődésének nélkülözhetetlen formái segítik a másokkal történő harmonikus együttműködést, a közösségi összetartozás érzését, az önkifejezés, az önismeret belső készítésének kialakulását (*Ének-zene kerettanterv*, 2020).

9.1 A zenei percepciók képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban

A zenei percepciók képességeket fejlesztő feladatok az 5-6. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és a zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek megfigyelése és megnevezése.
- Módosított hangok: fi, szi, ta szolmizációs hangok felismerése, dallamalkotó szerepük értelmezése.
- A tiszta hangközök felismerése és megnevezése.
- A tiszta kvint, tiszta kvárt, tiszta oktáv, kis- és nagy szekund, kis- és nagy terc hangközök megfigyelése, megnevezése az énekelt és a zenehallgatási anyaghoz kapcsolódóan.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az énekes és a zenehallgatási anyag metrikai és ritmikai jellemzőinek megfigyelése.
- Páros és páratlan lüktetés felismerése hallás alapján.
- Változó ütemek megfigyelése az énekes- és zenehallgatási anyagban.
- A páros, páratlan és a változó ütem érzékeltetése.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Formai egységek érzékeltetése.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- A kis és nagy terc és szekund hangzatkötő szerepének érzékeltetése és megértése.
- A dúr és moll jellegű hangzás megfigyelése a zenehallgatási és az énekelt anyaghoz kapcsolódóan.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempó-, dinamika és hangszínváltozások érzékeltetése.

Zenei percepciósi képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 5-6. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és a zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek megfigyelése és megnevezése.
- Hangközök és hármashangzatok felismerése hallás után.
- Maggiore-minore váltás érzékeltetése.
- Szekvencia, kurtmenet, tercmenet hallás utáni felismerése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az énekes és a zenehallgatási anyag metrikai és ritmikai jellemzőinek megfigyelése.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Periódus méretű, illetve két-, háromtagú zenei egységekhez kapcsolódó azonosságok, hasonlóságok, különbözőségek, ismétlődés, variáció megfigyeltetése és tudatosítása.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- A dúr és moll hangzás különbözőségének érzékeltetése.
- A T, S, D funkciók érzékeltetése.
- Homofon és a polifon szerkesztés megkülönböztetése hallás után.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Hangszínhallás további fejlesztése új hangszerek megfigyeléséhez kapcsolódóan: tárogató, cimbalom, köcsögduda, doromb, hatlyukú (népi) furulya, tilinkó, kaval, koboz, ütőgardon, tambura, lant, csembaló, orgona, harangjáték, harsona, tuba.
- Népi zenekar, barokk zenekar, vonósnégyes, szimfonikus zenekar hangzásának felismerése.
- Tanult dallamok felismerése különböző hangszerek megszólaltatásában.

9.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése a 5-6. osztályban

A zenei reprodukciós képességeket fejlesztő feladatok az 5-6. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek éneklése.
- Dallamkiemelés, szolmizációs torna, dallamvisszhang, szolmizációs varázstábla, dallamhunyor, hangbújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső.
- A tanult énekelt zenei anyaghoz köthető szolmizációs hangok kézjelről történő éneklése.
- A tanult hangközök éneklése tanári segítséggel.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- A dalok ritmusának hangoztatása.
- Ritmusvisszhang, ritmuskigyó, ritmustelefon, ritmushunyor, ritmuspárkereső, ritmusvarázstábla, rákfordítás, tükörkép, ritmusfogyás, ritmusbővülés.
- Az énekes és a zenehallgatási anyag metrikai és ritmikai jellemzőinek hangoztatása hallás után, emlékezetből és jelrendszerről (kottakép, betűkotta, ritmuskotta.).

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Formai egységek reprodukálása.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Ritmuskánon, felelgetős a tanárral, később az osztály csoportjai között.

- Különböző stílusú műdalok, kánonok, duettek, zenei szemelvények éneklése kottaképről és emlékezetből.
- Többszólamú játékok: váltott kézzel ritmus hangoztatás; felelgetős; ellenritmus; ritmusosztinató, osztinató ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként; ritmuskánon; rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.
- A tanult hangközök megszólaltatása egyidejűleg is, énekelve és hangszeren próbálva.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempó-, és dinamikai változások reprodukálása.

Zenei írás, olvasási feladatok, gyakorlatok:

- A tanult dalok, egyszólamú zenei részletek követése kottából.
- A tiszta, kis- és nagy hangközök megnevezése és írása az énekelt és a zenehallgatási anyaghoz kapcsolódóan.
- Páros és páratlan lüktetés felismerése kottakép alapján.
- Ritmusgyakorlatok olvasása és hangoztatása tizenhatodos, kis éles és kis nyújtott ritmusok fordulataival.
- Az új ritmikai elemek felismerése kottaképben.
- Az új ritmikai elemek leírása rövid gyakorlatokban.
- Rövid dallamok írása betűkottáról hangjegyre, C-dóban.

Zenei reprodukációs képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 5-6. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek éneklése.
- Dallamkiemelés, szolmizációs torna, szolmizációs varázstábla, dallamhunyó, dallambújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső.
- A tanult énekelt zenei anyaghoz köthető szolmizációs hangok kézjelről történő éneklése.
- A tanult hangközök, hangzatok éneklése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Ütemhangsúly érzékeltetése ütemezéssel.
- Énekléssel megismert ritmusfordulatokhoz kapcsolódó ritmusmotívumok hangoztatása ritmusnevekkel, testhangszerekkel és ritmushangszerekkel.
- A fél és egész értékekben való gondolkozás fejlesztése, augmentáció, diminúció.
- Ritmuskigyó, ritmustelefon, ritmushunyó, ritmuspárkereső, ritmusvarázstábla, rákfordítás, tükörkép, ritmusfogyás, ritmusbővülés.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- A formaérzék fejlesztése, zenei elemzés a következő fogalmak használatával: imitáció, dux, comes, motívum, frázis, periódus, egytagú, kéttagú és háromtagú (da Capo-s) forma, rondóforma, szonátaforma, triós forma, variációs forma, homofónia és polifónia.
- A formák jelölése formaképlettel, ábrázolása rajzzal.
- Különböző karakterek zenei ábrázolásának megfigyeltetése és jellemzése.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Két-, háromszólamú középkori, reneszánsz, barokk és bécsi klasszikus mű, műrészlet éneklése szöveggel, szolmizálva, abszolút nevekkal, hangszeres kísérettel.
- Orgánum, szekvencia, kürtmenet, tercmenet éneklése.
- Homofon és polifon szerkesztésű művek megszólaltatása.
- Hármashangzatokból álló harmóniamenetek éneklése.
- Funkciós kíséret énekes vagy hangszeres megszólaltatása
- Többszólamú játékok: váltott kézzel ritmus hangoztatás; felelgetős; ellenritmus; ritmososztinátó, osztinátó ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként; ritmuskánon; rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.

9.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban

A zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok az 5-6. osztályban:

- Páros és páratlan lüktetésű ritmussorok alkotása a tanult ritmusokkal hiányos ritmussorok kiegészítése vagy teljes megalkotása a megadott formai kereteken belül tá-titi, szinkópa, nyújtott és éles ritmusokkal, tizenhatodokkal.
- Kreatív, improvizációs gyakorlatok a tanult ritmikai elemek felhasználásával.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; megzenésített ritmus; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskígyó; dallamlánc; dallamkígyó; ritmuskánon rögtönzés; dallamkánon rögtönzés; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspletyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összehangoló dallam; kibővülő dallam; egyszerű szövegek megzenésítése.
- Rövidebb pentaton és hétfokú dallamok egyszerűbb formában való megalkotása, kiegészítése, befejezése.
- Zenei kérdés, válasz rögtönzése.
- Népdalok a magyar népzene régi és új rétegéből, más népek dalai és műdalok éneklése kottaképről és emlékezetből, szöveggel.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok az 5-6. osztályban:

- A tanult dalok tiszta intonációjának fejlesztése az éneklés helyes szokásainak gyakorlásával és szolmizációs éneklésével.
- Megzenésített versek éneklése tanár, hangszeren játszó osztálytárs, vagy zenei alap által megszólaltatott hangszerkísérettel.
- A tanult dalok feldolgozása a kapcsolódó tánccal, dramatizált előadással és hangszerkísérettel.
- Előadáskor hangszerkísérethez és éneklő közösséghez való alkalmazkodás.
- Éneklés igazítása a dalok karakteréhez, hangulatához.
- Helyes éneklési szokások gyakorlása.
- Az intonációs készség és a megosztott figyelem képességének fejlesztése a többszólamú éneklés fokozatos bevezetésével.

Zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 5-6. osztályban:

- Szekvencia, kürtmenet, tercparhuzam, imitáció (reális és tonális választ), augmentáció, diminúció szerkesztése megadott dallamhoz.
- Maggiore-minore dallamváltozatok rögtönzése.
- Orgánium szerkesztése megadott dallamhoz.
- Kérdés-felelet, valamint dallami párbeszéd alkotása dúr-moll fordulatokkal (szolmizálva is), négy- és nyolcütemes egységekben.
- Visszatéréses háromtagúság és rondóforma alkotása négy- és nyolcütemes egységek felhasználásával.
- Megadott zenei anyagokhoz variációk (ritmikai, tempóbeli, dinamikai, dallami, karakterbeli) fűzése.
- Szimmetriát, ismétlődő, visszatérő elemeket ábrázoló képi és tárgyi alkotásokhoz dallam és ritmus társítása.
- Funkciós kíséret alkotása dúr és moll hangnemekben, ismert dallamhoz.
- Autentikus zárlat, funkciós harmóniasor alkotása, éneklése, hangszeres megszólaltatása.
- Többszólamú ritmusimprovizáció a klasszikus formatípusok összekapcsolásával.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok az 5-6. osztályban:

- Éneklés szöveggel, szolmizálva h-f” hangterjedelemben kifejező előadásmóddal, helyes frazeálással.

9.4 A zenei recepciós képességek, készségek fejlesztése az 5-6. osztályban

A zenei recepciós képességeket fejlesztő feladatok az 5-6. osztályban:

- A képzelet használatának szorgalmazása a zeneművek befogadása közben.
- A tanult dalok feldolgozása a kapcsolódó tánccal, dramatizált előadással és hangszerkísérettel.
- A zene keltette érzések, gondolatok, vélemények megfogalmazása tanári kérdések segítségével.
- Párhuzamok felismerése a régmúlt, közelmúlt és a jelen zenei megnyilvánulásai között a hallgatott zenékben.
- Jellegzetes hangszerek, hangszercsoportok kapcsolása a megismert népzenei és műzenei stílusokhoz/műfajokhoz.
- Kapcsolat találása a dalokban, zeneművekben megjelenő élethelyzetek és saját élete között.
- A különböző zenei karakterek azonosítása.
- Rövidebb zenei formahatárok, tagolások követése énekes és hangszeres részletekben.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

Zenei recepciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 5-6. osztályban:

- A zene keltette gondolatok és érzelmek verbális kifejezése, azok zenei ihletettséggű megjelenítése vizuális technikákkal.
- A formák jelölése formaképlettel, ábrázolása rajzzal.
- Különböző karakterek zenei ábrázolásának megfigyeltetése és jellemzése.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben. Drámajáték.

ÚJ ZENEI ISMERETEK AZ 5-6. OSZTÁLYBAN		
Ismeret-csoport	Normál tantervű osztályban	Emelt ének-zenei osztályban
zeneelméleti ismeretek	Módosított hangok: fi, szí, ta szolmizációs hangok felismerése, dallamalkotó szerepük értelmezése. Az abszolút hangnevek. C-dúr, á-moll. Dúr és moll hangzás. Előjegyzés. Hangközök: tiszta kvint, tiszta kvárt, tiszta oktáv, kis terc, nagy terc, kis szekund, nagy szekund. Hangzat, hármashangzat. Tizenhatod-formációk, kis éles és kis nyújtott ritmus. Váltakozó ütem. Mezzoforte.	Hangsor: lokriszi, összhangzatos és dallamos moll, kuruc skála. Hangnem: 4# és 4b-s, valamint 5# és 5b-s. Hangköz: k7, n7, b4 (tritonus), sz5, b2, sz7, hangközfordítás. Hármashangzat és fordításai, négyeshangzat, domináns szeptim akkord. Számozott basszus. Funkciók: tonika, domináns, szubdomináns. Autentikus zárlat. Moduláció, maggiore-minore váltás. Kvintkör, kvintoszlop. Ütemfajták: 4/2, 3/2, 3/1, 12/8. Harmíncktetted, brevis. Szekvencia, kürtmenet, tercmenet. Homofónia, polifónia. Neuma, négyvonalas rendszer, quadrát notáció, tabulatúra.
népzenei ismeretek	A régi és új stílusú népdal; kvintváltás; ereszkedő és kupolás dallamvonal. Tempo giusto, parlando, rubato. A legelterjedtebb magyar népi hangszerek (pl. tekerő, duda, cimbalom, citera, doromb, furulya, tárogató, síp).	Régi és új stílusú népdal. Népi hangszer, népi zenekar.
formatani ismeretek	zenei téma	Zenei téma. Imitáció, dux, comes, reális és tonális válasz, augmentáció, diminúció, maggiore-minore. Motívum, frázis, periódus, egytagú, kéttagú és háromtagú (da Capo-s) forma, rondóforma, szonátaforma, triós forma, variációs forma
zenei műfaji ismeretek	madrigál, programzene	gregorián ének, orgánium, középkori világi ének, históriás ének, kurucdal, motetta, mise, madrigál, korál, ária, dal, duett, tercett, toccata, prelúdium, fúga, kantáta, oratórium, passió, opera, requiem, concerto/versenymű, szvit, szonáta, szimfónia, vonósnégyes, szerenád

ÚJ ZENEI ISMERETEK AZ 5-6. OSZTÁLYBAN		
Ismeret-csoport	Normál tantervű osztályban	Emelt ének-zenei osztályban
További fogalmak:	A klasszikus zenekar hangszeresládjai: fafúvók rézfúvók, vonós, ütős. Karmester, karvezető. „a cappella; kamaraének – társasének; vers-megzenésítés; színpadi zene; a vegyeskar szólamai (szoprán, mezzo, alt, tenor, bariton, basszus)	a cappella, Barokk zenekar és szimfonikus zenekar. Lant, csembaló, orgona, harangjáték, harmona, tuba. Partitúra, előadói jel, utasítás. Recitativo.

10. A ZENEI KÉPESSÉGEK, KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE A 7-8. OSZTÁLYBAN

7–8. osztályban az iskolai zenei nevelés elsődleges élményforrása a közös éneklés és a műalkotás optimális zenei befogadása. A zenei befogadás aránya megnő, melyet változatos motivációs technikákkal és aktivitások gazdag tárházával lehet sikeressé tenni. Meg kell találni azokat a közös kreatív zenélési formákat, melyek segítenek a remekművek közelébe jutni (*Ének-zene kerettanterv*, 2020). A szabad órakeret lehetőséget ad a tanárnak az értékválasztásra kedvelt dalaiból, illetve a különböző médiumok által közvetített sokféle zenéből, napjaink szerteágazó rétegműfajaiból (*Ének-zene kerettanterv*, 2020).

10.1 A zenei percepciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban

A zenei percepciós képességeket fejlesztő feladatok az 7-8. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek megfigyelése, megnevezése.
- Tiszta, kis- és nagy hangközök (T1-T8) megfigyelése és megnevezése az énekelt és a zenehallgatási anyaghoz kapcsolódóan.
- A homofon és a polifon szerkesztés megfigyelése.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az énekes és a zenehallgatási anyag metrikai és ritmikai jellemzőinek megfigyelése.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Formai egységek érzékeltetése.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Kis és nagy terc szerepének megfigyelése, érzékelése a dúr és moll jelleg hangzásában.
- A dúr és moll jellegű hangzás további megfigyelése a zenehallgatási és az énekelt anyaghoz kapcsolódóan.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempó-, dinamika és hangszínváltozások érzékeltetése.

Zenei percepciósi képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 7-8. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és a zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek megfigyelése és megnevezése.
- A tanult hangközök és hármashangzatok felismerése hallás után

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Az énekes és a zenehallgatási anyag metrikai és ritmikai jellemzőinek megfigyelése.
- A hangsúlyos és hangsúlytalan ütemegységek megkülönböztetése az aszimmetrikus ütemekben.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Szimmetrikus, aszimmetrikus, arany metszés arányai szerint épülő, és aleatórikus zenei egységek megfigyeltetése és tudatosítása.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Hangszínhallás további fejlesztése új hangszerek megfigyeléséhez kapcsolódóan: piccolo, szaxofon, hárfá, cseleszta.

10.2 A zenei reprodukciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban

A zenei reprodukciós képességeket fejlesztő feladatok az 7-8. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Az énekelt és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek megnevezése.
- Az énekelt és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó dallami elemek éneklése.
- Dallamkiemelés, szolmizációs torna, dallamviszhang, szolmizációs varázstábla, dallambújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső.
- A tanult hangközök éneklése, hangoztatása változatos formákban.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- A tanult új dalok ritmusának hangoztatása.
- Ritmuskánon az osztály csoportjai között.
- Ritmuskígyó, ritmustelefon, ritmushunyó, ritmuspárkereső, ritmusvarázstábla, rákfordítás, tükörkép, ritmusfogyás, ritmusbővítés.

- Ritmusgyakorlatok hangoztatása nyolcad-ütemmutatóval.
- Minden, korábban tanult ritmikai ismeret gyakorlása, alkalmazása változatos formákban.

Formai feladatok, gyakorlatok:

- Formai egységek reprodukálása.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.
- Hangközök, hármashangzatok megszólaltatása.

Tempó-, dinamika-, hangszín feladatok, gyakorlatok:

- Tempó-, és dinamikai változások reprodukálása.

Zenei írás, olvasási feladatok, gyakorlatok:

- Az újonnan, hallás után tanult népdalok, műdalok éneklése kottaképről és emlékezetből.
- A tanult dalok, egyszólamú zenei részletek követése kottából.
- Rövid dallamok átírása betűkottáról hangjegyekre.
- A kottakép újonnan tanult elemeinek felismerése kottából a tanult énekelt és zenehallgatási anyaghoz kapcsolódóan.
- Zenei írás-olvasás a tanult ritmusokkal, dallamhangokkal.

Zenei reprodukciós képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 7-8. osztályban:

Dallami feladatok, gyakorlatok:

- Skálák szerkesztése és megszólaltatása.
- Dallamalkotás a kromatikus, az egész hangú, az akusztikus skála, modellskálák felhasználásával.
- Reihe és fordításainak éneklése.
- Dallambújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső.

Ritmikai és metrikai feladatok, gyakorlatok:

- Énekléssel megismert ritmusfordulatokhoz kapcsolódó ritmusmotívumok hangoztatása ritmusnevekkel, testhangszerekkel és ritmushangszerekkel.
- Aszimmetrikus hangsúlyozású, szinkópáló ritmusgyakorlatok alkotása és reprodukálása eltérő hangszínű test- és ritmushangszerek használatával.
- Különböző táncok metrikai és ritmikai jellemzőinek megfigyelése, reprodukciója (pl. keringő, polka, mazurka, palotás, habanéra, bolero).

Formai feladatok, gyakorlatok:

- A formaérzék fejlesztése, zenei elemzés a következő fogalmak használatával: BAR-forma, hídforma, aranymetszés.
- A formák jelölése formaképlettel, ábrázolása rajzzal.

Együtthangzás / Többszólamú feladatok, gyakorlatok:

- Hármashangzatokból álló harmóniamenetek, szekund-, kvartakkordok, mixtúrák éneklése.
- Hangzatok szerkesztése és megszólaltatása.
- Harmónia: szekund- és kvartakkordok, mixtúrák, pentaton akkordok, clusterok alkotása és megszólaltatása

Zenei írás, olvasási feladatok, gyakorlatok:

- Kromatikus fordulatokat tartalmazó egyszólamú tonális dallam, és funkciós baszzusú kétszólamú dallam lejegyzése hallás után.
- A zenehallgatási anyaghoz kapcsolódó romantikus, XX. századi és kortárs dallamok lapról éneklése.

10.3 A zenei produkciós képességek, készségek fejlesztése a 7-8. osztályban

A zenei produkciós képességeket fejlesztő feladatok az 7-8. osztályban:

- 3/8 és 6/8, valamint a felütés alkalmazása improvizáció során.
- Kreatív, improvizációs gyakorlatok tanult ritmikai és dallami elemek felhasználásával.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; megzenésített ritmus; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskigyó; dallamlánc; dallamkigyó; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspetyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összezsugorodó dallam; kibővülő dallam; egyszerű szövegek megzenésítése.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok:

- Az adott dal karakterének árnyalt megszólaltatása (dinamika, tempó, zenei tagolás, frazeálás, stílus).
- Éneklés kifejező előadómóddal, helyes frazeálással.

Zenei produktív képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 7-8. osztályban:

- A Reihe szerkesztése és fordításai (rák, tükör, tükörrák).
- Megadott zenei anyagokhoz variációk (ritmikai, tempóbeli, dinamikai, dallami, karakterbeli) fűzése.
- Vizuális és tárgyi alkotások jellemzése, fogalmak (pontok, vonalak, ívek, foltok, alakok, mozgás, méretek, arányok, szimmetria, aszimmetria, párhuzam, tükrözés, tükröződés, azonosság, hasonlóság, különbözőség, ismétlődés, visszatérés, előtér, háttér, világos-sötét, pasztell-élénk, erős-halvány színek, fény, árnyék stb.) párhuzamba állítása a zenével. Az alkotásokhoz dallam és ritmus társítása.
- Dallamkomponálás adott hangkészlettel; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás.

Énekes előadói képességet fejlesztő feladatok a 7-8. osztályban:

- Az adott dal karakterének árnyalt megszólaltatása (dinamika, tempó, zenei tagolás, frazeálás, stílus).
- A parlando, rubato, giusto természetes módú használata.
- Megzenésített versek előadása tanár, hangszeren játszó osztálytárs által megszólaltatott hangszerkísérettel.
- Dalok előadása a hozzájuk kapcsolódó táncsal, dramatizált előadással és hangszerkísérettel.
- A helyes éneklési szokások és a tiszta intonáció fejlesztése.
- A többszólamú éneklés fokozatos bevezetésével a többirányú figyelem, a hallás, az intonációs készség fejlődése.
- Bevezetés a többszólamúságba: egy hallott szólamhoz saját szólam megszólaltatása tiszta intonációval.

10.4 A zenei recepciók képességei, készségei fejlesztése a 7-8. osztályban

A zenei recepciók képességeket fejlesztő feladatok az 7-8. osztályban:

- A zenei befogadási készség fejlesztése a figyelem intenzitásának növelésével.
- Élményszerűsítő biztosító zenekövetés képességének kialakítása.
- A zenei ízlés és a zenei emlékezet fejlesztése a zenetörténet remekműveivel való találkozás során.
- A kultúrabefogadási szándék erősödése a remekművek elemzésén keresztül.
- A zene keltette érzések megfogalmazása tanári kérdések segítségével.

- Részvétel közös kreatív zenélési formákban, a zeneművek befogadásának előkészítéséhez. Felhasználja énekhangját, az akusztikus környezet hangjait, ütőhangszereket, egyszerűbb dallamhangszereket.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

Zenei recepciók képességeket fejlesztő feladatok az emelt szintű ének-zenei 7-8. osztályban:

- A formák jelölése formaképlettel, ábrázolása rajzzal.
- Különböző karakterek zenei ábrázolásának megfigyeltetése és jellemzése.
- A zenehallgatásnál alkalmazott mozgásfajták és gyakorlattípusok: karmester játék; tükörjáték; páros játékok; szabad járás a térben; dallamjárás, dallamfordulat vagy ritmusképlet megjelenítése egyszerű mozdulattal; zenei karakter megjelenítése szabad mozgás-koreográfiával; külön megtanult, a kreatív énekes-játékokéhoz hasonló mozgás-koreográfiák „táncolása” zenehallgatás közben.

ÚJ ZENEI ISMERETEK AZ 7-8. OSZTÁLYBAN		
Ismeret-csoport	Normál tantervű osztályban	Emelt ének-zenei osztályban
zeneelméleti ismeretek	Módosított és módosítójel nélküli szolmizációs hangok és törzshangok ismerete. Fél és egész hangos építkezés fogalmi ismerete. Kis és nagy szext, szeptim. Kis és nagy terc szerepének fogalmi ismerete a dúr és moll jelleg hangzásában. A dúr és moll szerepe a zenei kifejezésben. 1# 1 bé előjegyzés G-dúr, é-moll, F-dúr, d-moll 3/8, 6/8 –os ütemmutató. Felütés- súlytalan indítás. Homofon és polifon (kánon) szerkesztés. Hangfűrt.	k9, n9, k10, n10, szűkített és bővített hármashangzat. Szekund- és kvartakkord, mixtúra, pentaton akkord, cluster. Kromatikus skála, egészhangú skála, akusztikus skála, modellskála. 6# – 6b, 7# – 7b. Enharmónia, kettős kereszt, kettős bé. Szimmetria, aszimmetria, aleatória, Reihe, rákfordítás, tükörfordítás, tükörrákfordítás. Aszimmetrikus ütem. Konszonancia, diszszonancia. Tercrokonság. Tengelyrendszer. Atonalitás. Dodekafónia.
népzenei ismeretek	A magyar népzene régi és új stílusának jellemzői.	népballada, verbunkos
formatani ismeretek		BAR-forma, hídforma, aranymetszés
zenei műfaji ismeretek	zsoltár, trubadúr ének, madrigál, mise, oratórium, kantáta, szvit, concerto, versenymű, szimfónia, szimfonikus költemény, műdal, rapszódia, opera, ária, kamarazene, jazz, spirituálé.	Etűd, prelűd, nocturne, impromptu, keringő, mazurka, polonéz, parafrázis, ballada, polka, rapszódia, zongoraciklus, programzene, szimfonikus költemény, balett, táncjáték, verbunkos, palotás, habanéra, bolero, nemzeti opera, dal, dalciklus
zenetörténeti ismeretek	zenei korstílusok: középkor, reneszánsz, barokk, klasszika, romantika, zenei impresszionizmus, kortárs zene	impresszionizmus, expresszionizmus, folklórizmus, neoklasszicizmus, avantgárd, experimentális zene, elektronikus zene, jazz, populáris zene

11. A ZENEI KÉPESSÉGEK, KÉSZSÉGEK FEJLESZTÉSE A 9-10. OSZTÁLYBAN

A kilencedik és tizedik évfolyamokon továbbra is fontos a zenei anyanyelv ápolása, népi kultúra, népi hagyományok megőrzése. Az előadói készség gazdagítása – a kifejezőkészség, tiszta intonáció, a stílusnak megfelelő előadásmód, a közösségi zenélés kiemelten fontos eleme, melynek színvonala a tanár igényességén múlik. Legmagasabb szintje a kóruséneklésben testesül meg. A zenehallgatási anyag válogatásánál az életszerűség a fő szempont: a zeneművek e két évfolyamon a tanulók tanulmányaihoz és mindennapjaihoz kapcsolódnak. A 10. évfolyamon a korábban hallgatott zeneművek történelmi szemléletmóddal összegződnék, és a tanulók megismerkednek a hallgatott zenék kulturális környezetével is. Folyamatos feladat a zeneművek műfajának megnevezése, értelmezése. A tanár megismertethet diákjaival „kedvenc” dalokat, figyelmet fordít a 20. századi népies műdalokra, illetve a zenei rétegműfajok napjainkban folyamatosan változó jelenségeire is. Ezek sajátos értékrendet képviselnek, társadalmi szerepek szerint formálódnak. Az énekelt zeneművek igényes megszólaltatásához, a zenehallgatási anyag elmélyült befogadásához és a zeneművekkel kapcsolatos gondolatok megfogalmazásához, valamint a kreatív zenei megnyilvánulásokhoz továbbra is fontos a zenei készségfejlesztés, mely a kerettantervben komplex készségfejlesztésként jelenik meg (*Ének-zene kerettanterv*, 2020.)

Komplex zenei képesség-, készségfejlesztés, a zenei képességeket fejlesztő feladatok a 9-10. osztályban:

- Hallás utáni daltanulással elsajátított magyar népdalok és felismerő kottaolvasással elsajátított műzenei szemelvények éneklése.
- A zeneművekben megfogalmazott gondolatok társítása hangszerelési, szerkesztési megoldásokkal, kompozíciós technikákkal, formai megoldásokkal.
- A korábban tanult ritmikai, dallami ismeretek frissítése, elmélyítése, alkalmazása.
- Dallami készségfejlesztő feladatok, játékok: dallamkiemelés, szolmizációs torna, dallamviszhang, szolmizációs varázstábla, dallamhunyó, dallambújtatás, repülő kotta, szolmizációs hangoszlop, hanglépcső.
- Ritmikai feladatok, játékok: ritmuskígyó, ritmustelefon, ritmushunyó, ritmuspárkereső, ritmusvarázstábla, rákfordítás, tükrökép, ritmusfogyás, ritmusbővülés.
- Többszólamú játékok: váltott kézzel ritmus hangoztatás; felelgetős; ellenritmus; ritmusosztinató, osztinató ritmusú dal ritmusának hangoztatása dalkíséretként; ritmuskánon; rákkánon; ritmus-quodlibet; kétszólamú ritmusgyakorlatok.
- Gyakorlat szerzése a felismerő kottaolvasásban.

- A többszólamú éneklés fokozatos bevezetésével a többirányú figyelem, a hallás, az intonációs készség fejlődése.
- A zenei formaérzék fejlesztése.
- Részvétel közös kreatív zenélési formákban, a zeneművek befogadásának előkészítéséhez.
- Kreatív, improvizációs gyakorlatok a tanult ritmikai és dallami elemek felhasználásával.
- Rögtönzési feladatok, játékok: ritmuskirakó; összekevert ütemek; megzenésített ritmus; dallami és ritmikai kérdés-felelet; dallam-, illetve ritmuskiegészítés; dallam-, illetve ritmus befejezés; dallamkomponálás adott hangkészlettel; ritmuslánc, ritmuskígyó; dallamlánc; dallamkígyó; hiányzó ütemek pótlása; ritmuspetyka; ismert dalhoz ritmuskíséret rögtönzése; ritmusszaporítás; ritmusritkítás; cserebere; ritmusszerkesztés dallamhoz; összezsugorodó dallam; kibővülő dallam; egyszerű szövegek megzenésítése.
- Kottairáshoz alkalmas szoftverek használatának megismerése
- Előadói készségük kifejező, átélt, tiszta intonációjú énekléssé fejlesztése.
- A hangszerkísérethez és az éneklő közösséghez való alkalmazkodási képesség fejlesztése.
- A dalokban megjelenített élethelyzetek, érzelmi állapotok megértése.
- A tanulók kreatív képzeletének fejlesztése változatos motivációs technikákkal, a zeneművek nyújtotta lehetőségeket kihasználva.
- A zeneművek gondolati tartalmát kifejező eszközök felismerésére, átélésére és értelmezésére alkalmas képességek kialakítása.
- Egy-egy zeneszerzőre jellemző alkotói sajátosságok felismerése.
- Összefüggés felfedezése a zenei stíluskorszakok és a történelmi események, irodalmi alkotások között.
- A zeneművekről történő önálló véleményalkotás képességének kialakítása.

Új zenei ismeretek a 9-10. osztályban:

- A zsoltár típusú dallamok jellemzői.
- Ugrós és csárdás tánc típusok.
- Dallam és szöveg kapcsolata a népdalstílusokban.
- Zenei nyelvjáráások, dialektusok jelentése a népzeneben.
- A tanult dalok kulturális közegének megismerése.
- Különböző korszakok – különböző előadói stílusok a műzenében.
- A hallgatott zeneművek zenetörténeti és főbb műfaji jellemzőinek azonosítása.
- A zeneszerzők helye a különböző zenetörténeti korokban.
- Az adott zenemű történelmi, irodalmi és kultúrtörténeti vonatkozásainak megismerése

- Fogalmak: zsoltár típusú népdal, szillabikus, melizmatikus, autentikus, tradíció, átdolgozás, dialektus, Magyar Népzene Tára, vokális műfajok, gregorián, recitativo, korál, kyrie, passió, dalciklus, duett, motetta, etűd, hangfűrt,

Javasolt tevékenységek:

- A zenei nevelés elsődleges tevékenységi formája az éneklés.
- A kreativitás támogatása az éneklésnél, táncolásnál.
- Éneklés az iskolai kórusban.
- Részvétel az ünnepekhez kapcsolódó előadásokban, projektekben.
- Részvétel a Zenei Világnap alkalmából rendezett iskolai programokban.
- Az improvizáció és a kreativitás támogatása a tanult ritmikai és dallami elemek felhasználásával.
- Ritmikai játékok.
- Zenei kérdés, válasz rögtönzése.
- Kottairáshoz alkalmas szoftverek használatának megismerése.
- Részvétel hangversenyeken.
- Élménybeszámoló készítése a hallott hangversenyek kapcsán.
- Adatgyűjtések a zenetörténet feldolgozásához.
- Zeneművek zenetörténeti rendszerezése.
- Koncertfilm megtekintése.
- Kiállítás megszervezése híres magyar zeneszerzőkről, zenekarokról, előadóművészekről, zeneművekről, koncerthelyszínekről.
- A lakóhely zenei emlékeinek összegyűjtése, megtekintése.
- Kiselőadás készítése különböző hangszerekről, zenei műfajokról, zeneszerzőkről, zeneművészekről.
- Kiselőadás készítése a népzenei gyűjtések történetéről.
- Kiselőadás a hangszerekről (megszólaltatási módjuk, felépítésük, képek, videók, animációk, applikációk felhasználásával).
- Az elektronikus média által nyújtott lehetőségek tanári irányítású használata.

12. A GYERMEKHANGKÉPZÉS ÉS A BEÉNEKLÉS

A kodályi alapelveknek megfelelően a magyarországi zenei nevelés az énekhangra épül, ugyanis az emberi hang mindenki számára hozzáférhető hangszer, a zenei élménynyújtás és ismeretszerzés fontos eszköze, a hallás fejlesztésében rendkívül nagy jelentőséggel bír és megalapozza a zenei írás-olvasás képességet, illetve az erre épülő hangszertanulást (Szőnyi, 1984). Így fontosnak tartom az éneklési képesség fejlődésén kívül a gyermekhangképzés problematikájáról is szólni, mely nagy mértékben befolyásolja az énekes tevékenységekben való részvétel sikerességét. Az éneklési képesség spontán fejlődése nyolc éves kor körül lezárul, mely célzott zenetanulás nélkül nem fejlődik tovább és az éneklési képesség ezen a szinten megreked felnőtt korra is (Davidson és Scripp, 1990; Minkenber, 1991, idézi Gembris, 2006; Davidson, 1994). Ugyanakkor, ha a gyerekek éneklés közben nem találják el a megfelelő hangokat az nem azt jelenti, hogy alkalmatlanok lennének felismerni az adott hangmagasságokat (Goetze és mtsai, 1990, idézi Gembris, 2006), hanem hangképzési probléma meglétére utal (Mohr, 1997; Smith, 2006; Asztalos, 2018a).

Ebben a fejezetben csak érintőlegesen írok a gyermekhangképzésről és a beéneklésről, mert *A gyermekek énekhangképzésének elmélete és gyakorlata (2020)* című könyvemben erről a témáról sokkal bővebben, részletekbe menően olvashatnak és kaphatnak gyakorlati példákat az e témák iránt érdeklődők.

12.1 A gyermekhangképzés sajátosságai

Az éneklésnél ugyanazokat a hang- és artikulációs szerveinket használjuk, mint a beszédnél és az egyszerű hangok képzésénél. Ugyanakkor a különbségek szembetűnők, hiszen a folyamatos beszéddel szemben az énekhang jellemzői: a kitartott zöngés hangok, a zene által meghatározott hangmagasság és hangerő, a rezonátorüreges speciális használata, ezáltal a tudatosan képzett hangszín és a zene által „diktált” légzésvezetés. A zenei énekhang hangulatokat, gondolati tartalmakat, esztétikai elképzeléseket közvetítő komplex produktum. A beszédhang, az egyszerű énekhang és a zenei énekhang képzésének központi idegrendszeri szabályozása közötti különbségek a tudomány számára egyre inkább ismertebbé válnak. Az énekhang képzése során aktiválódnak olyan agyi területek és idegpályák, amelyeket „song system”-nek, énekrendszernek is neveznek (Hirschberg, és mtsai, 2013).

A gyermek- és felnőtt hang fiziológiája között ugyan alapvető különbség nincs, de a gyermek testének növekedése, fejlődése, főként a fej és a törzs méretarány változásai;

illetve a gyermek testének pubertás kor előtti változásai hatással vannak a hangra. A fej és a törzs méretaránya gyerekkorban nagy mértékben változik. Míg egy újszülöttnél a fej és a törzs méretarány majdnem 1:1, addig a felnőtteknél ez az arány 1:5 és 1:7 között van. A test növekedése, fejlődése folyamán a törzs erőteljesebben változik, mint a fej. A gyermekek hossznövekedése során a hangszerv is folyamatos fejlődésen, változáson megy keresztül. A testfejlődés időben nem teljesen egyenletesen zajlik a pubertás korig, de messzemenően folyamatos, és eközben a hangadáshoz szükséges szervek, izmok relatíve szinkronban fejlődnek (Surján és Frint, 1982; Hirschberg és mtsai, 2013). A pubertás kor előtti négy fejlődési fázisra osztható: 1. csecsemők és kisgyermekek (1-3 éves), 2. óvodás gyerekek (3-6 éves), 3. kisiskolás – alsó tagozatos – gyerekek (6-10 éves), 4. iskolás – felső tagozatos – gyerekek (10 éves kortól a pubertás korig) (Mohr, 1997). Paul Nitsche (1969/1970) vizsgálatai szerint a gyermekek hangterjedelme a fejlődésük során a következőképpen alakul:

- csecsemők és kisgyermekek: g' - c''
- óvodás gyerekek: f' - e''
- kisiskolás (alsó tagozatos) gyerekek: c' - f''' (c''')
- iskolás (felső tagozatos) gyerekek: a - a''' (c''')

Pubertás kor előtt a fiúknak és a lányoknak a rezonátorüregei, hangadószervei, és hangszalagjai méretben és struktúrában is hasonlóak. Pubertás kor előtt a fiúknak és a lányoknak a rezonátorüregei, hangadószervei, és hangszalagjai méretben és struktúrában is hasonlóak. Fontos megállapítani, hogy a test nagysága és méretarányai hatással vannak a hang színére és a regiszterszerkezetére. A gyermekek énekhangja hangszínben, hangterjedelemben és kifejezőerőben különbözik a felnőttek énekhangjától. A gyerekhangoknak kisebb a hangereje, rövidebb ideig tudják kitarítani a hangokat és az énekhangok magasabbak, mint a felnőtteké. Ahogy a zenei elemek tanítása korosztályonként másfajta megközelítést kíván, ugyanúgy a hangképzésnek is minden szempontból alkalmazkodnia kell az ember életkorához.

A gyermekhangképzés tárgyalásakor különbséget kell tennünk hangképzési zavarok és hangképzési hibák között. Míg a hangképzési zavarok erőteljesen mutatkoznak a beszédhangban (pl. suttogó beszédhang, rekedt beszédhang) és kihatással vannak az énekhangra, melynek javításához foniáter és logopédus segítsége elengedhetetlen; addig a hangképzési hibák elsősorban az énekhangban jelentkeznek, de előfordulhat egy kis kihatása a beszédhangra is (pl. levegős énekhang – levegős, fátyolos beszédhangot is eredményezhet). Ezek a hibák megfelelő gyakorlatokkal, célzott fejlesztéssel, kitartással, türelemmel és idővel javíthatók, hangilag képzett, a gyerekhangok sajátosságait jól ismerő hangképzéstanárok, illetve kórusvezetők segítségével (Asztalos, 2014). A hangképzési hibák okai a következők lehetnek: megbetegedés; a gyakorlás hiánya; hibás, rossz példakép (pl. rekedt hangon, orrhangon

vagy préselt hangon éneklő pop énekesek utánzása); „magas légzés” (Mohr, 1997; Smith, 2006). Magas légzés esetén a belégzés többnyire a mell-, és a bordaközi izmokkal történik, melynek látható jele a mellkas és a vállak felemelkedése, magasra húzása. A felső bordák megnagyobbodnak, megemelkednek, hogy több levegőt tudjon beszívni a gyerek eközben a rekeszizom csak kicsit vagy egyáltalán nem vesz részt aktívan a légzésnél. Ennek következményei: a túl hangos belégzés; rövid lélegzet, nagyon rövid motívumra elegendő lélegzet; magas gégeállás; túl mély éneklés; kemény hangindítás; durva, rekedt és préselt hangadás. A gyermekhangokat fokozatosan, lépésről-lépésre, az életkornak megfelelően fejleszteni kell. A test lanyhasága vagy túlfeszítettsége egyaránt hangképzési problémákat eredményeznek. Központi szerepet játszik a hangképzésnél a fül, az agy és a hangképzőszervek közötti harmonikus kapcsolat. Ha e három terület között nem megfelelő az együttműködés, akkor keletkeznek a hangképzésben hibák és zavarok (Mohr, 1997). Az általános iskolai korosztályban leggyakrabban előforduló énekhangképzési hibák: 1) a levegős hangon éneklés; 2) a préselt, forszírozott hangon éneklés; 3) az izolált mellhangon éneklés és 4) a morogva éneklés, melyek célzottan a testtartás, légzés, artikuláció és a hangzás helyreállítására irányuló és nagy mértékben támogató bemelegítő / beéneklő gyakorlatokkal teljes mértékben megszüntethetők (Asztalos, 2014, 2018a, 2020). Az énekhangképzési hibák javítására szolgáló gyakorlatsorok az alábbi kötetben találhatóak: *Asztalos Andrea (2020): A gyermekek énekhangképzésének elmélete és gyakorlata. JATEPress, Szeged*

12.2 A bemelegítés-beéneklés

A nemzetközi szakirodalomban az angol „warm-up” (magyar jelentése: bemelegítés) szót használják a nálunk elterjedt beéneklés kifejezésre. A beéneklés az ének-zene óra, kóruspróba elején lévő vagy a kóruszereplést közvetlen megelőző szakasz, melyet a tanár által irányított gyakorlatok sorozata alkot és többek között magába foglalja a testet nyújtó, lazító gyakorlatokat (Young és Behm, 2002; Bishop 2003, Asztalos, 2018b), légzőgyakorlatokat, „zümögő” gyakorlatokat, rövid ereszkedő, illetve emelkedő skálák különböző szótagokkal, szöveggel való éneklését (Hylton, 1995; Collins, 1999; Asztalos, 2018b). Tehát a beéneklés szakasz nagyrészt hangképző gyakorlatokat tartalmaz, de a hangképzés fejlesztése nem zárul le a beéneklés végeztével, hanem az egész ének-zene órán, illetve kóruspróbán végig jelen kellene, hogy legyen. A kórus-beéneklés célja, hogy az egyéni hangokat „összerendezve” kialakítsa az egységes kórushangzást (Smith és Sataloff, 2006). A kórusvezetőknek foglalkozniuk kellene a test kiegyenesítésével, a helyes testtartásra szoktatással, a helyes légzési mechanizmusokkal, helyes hangadással, énekhangképzéssel, rezonanciaviszonyokkal, együtthangzással, miközben a

különböző beéneklő gyakorlatokon keresztül az egészséges éneklési mechanizmusokat fejleszt, ápolja s ezzel fejleszt a kórushangzást (Ehmann és Haasemann, 1981; Stegman, 2003; Durrant, 2017; Asztalos, 2018b; Grady és Cook-Cunningham, 2018). Smith és Sataloff (2006) szerint a beéneklésnek három fő célja van: 1) a test összehangolása és a légzőmechanizmus szabaddá tétele az énekléshez; 2) az énekléshez szükséges fizikai tudatosság kialakítása és 3) a beszéd-től az éneklésig „bemelegíteni” a hangot. A klasszikus hangképzéssel foglalkozó szakirodalmak a beéneklési szakaszt alkotó hangképzés-gyakorlatokat az alábbi négy csoportba sorolja: 1) A testtartás javítása és a helyes testtartás gyakorlása (Verdolini, 1988; Stegman, 2003; Durrant, 2017; Asztalos, 2018b; Grady és Cook-Cunningham, 2018); 2) Légzőgyakorlatok, a helyes légzés gyakorlása (Watson és Hixon, 1985; Ringel és mtsai, 1987; Boone, 1988; Sataloff, 1998; Stegman, 2003; Durrant, 2017; Asztalos, 2018b; Grady és Cook-Cunningham, 2018) Vokális gyakorlatok (Verdolini, 1988; Stemple és mtsai, 1994; Stegman, 2003; Durrant, 2017; Asztalos, 2018b; Grady és Cook-Cunningham, 2018); Artikulációs gyakorlatok (Mendes és mtsai., 2003; Stegman, 2003; Durrant, 2017; Asztalos, 2018b; Grady és Cook-Cunningham, 2018). A kórusvezetőknek meg kellene tanulniuk, hogyan kell megtervezni a beéneklési szakaszt, ahhoz, hogy a gyerekek egészséges hangadását ápolják és ezzel párhuzamosan fejlesszék a kórushangzást (Stegman, 2003; Olesen, 2010; Durrant, 2017). A kórusvezetők háttere, képzettsége, nézetei, gyakorlata és tanítási stílusa befolyásolja a beéneklési rész sikerességét, hatékonyságát (Olesen, 2010; Durrant, 2017).

A kórusmunkát tekintve harminc évvel ezelőtt Magyarországon a legnagyobb problémát a hangképzéssel, beénekléssel való foglalkozás teljes hiánya jelentette, míg ma a legfőbb gondot a kórushangképzés mikéntje jelenti (Erdős, 2016). Az ének-zene tanárok, karvezetők felsőfokú tanulmányaik alatt nem kapnak a gyermekhangképzésre, beéneklés megtervezésére, lebonyolítására irányuló képzést. Problémát jelent, hogy a kórusvezetők jó része főként mástól hallott gyakorlatokból állítja össze a beéneklést mindenfajta rendszer és tudatosság nélkül, ebből következően nagyon kevés azoknak a kórusoknak a száma, ahol érződik a kórus hangzásán a rendszeres és tudatos hangképző munka (Erdős, 2016). Csupán gyakorlati tapasztalatok alapján felépített beéneklés nem lehet hatékony, hanem elengedhetetlen a hangképzésselmélet ismeret mindehhez. A beéneklés és a hangképzés csak abban az esetben lehet hatékony, ha a kórusvezető pontosan tudja mit, miért és hogyan használ a beéneklési folyamat során, melynek hiánya esetén súlyos hangképzésbéli problémákat is okozhat a kórusvezető az éneklők számára (Erdős, 2016).

Bemelegítésre-beéneklésre ugyanakkor nem csak a kóruspróbákon, hanem az ének-zene órák, énekes foglalkozások elején is figyelmet kellene szentelni és rendszeresen, tudatosan, szakszerűen szükséges felépíteni ezt az óraszakaszt. Ha a légzés, gége, (a hangindítás), a rezonancia viszonyok, és az énekes zene fonetikai jelenségei az ember életkorához alkalmazkodva helyesen működnek, akkor megszólal az énekhang

a maga teljes szépségében. A bemelegítés-beéneklés részt az alábbiak szerint ajánlott felépíteni:

1. testtartást javító gyakorlatok
2. légzőgyakorlatok
  - a. mély légzést elősegítő gyakorlatok
  - b. rekeszizom-aktivizáló gyakorlatok
3. „zümmögő” és zöngés gyakorlatok (rezonancia fejlesztő)
4. artikulációs, rezonanciafejlesztő gyakorlatok
5. hangterjedelembővítő gyakorlatok
6. zenei kifejezést fejlesztő gyakorlatok

Óvodás és alsó tagozatos gyerekeknek a bemelegítés-beéneklésnek mindig legyen valamilyen mottója (tavasz, farsang, állatok stb.) és egy történetbe/mesébe legyen belefűzve. A gyakorlatokat mindig kössük össze a mozgással. Sokszor és szép fényes, csillogó hangon énekeljük elő a gyakorlatokat, de a gyerekekkel már ne énekeljünk együtt. Sose legyen hangos az éneklés, hanem törekedni kell a könnyed, puha, „mezza voce” éneklésre.

Az alsó tagozatos gyerekek hangképzésénél az alábbiakra kell figyelmet szentelni:

- a testtartás kiegyenesítése
- a test lazítása és aktivizálása
- mély légzés – rekeszizom aktivizálása
- laza alsó állkapocs, szájnyitás
- puha és precíz hangindítás
- fejrezonancia
- belső tér nyitása (csodálkozás, ásítás+mosoly)
- artikuláció, beszéd, hangszínek
- kifejezés, emóció, szórakozás

A **10-14 éves gyerekek hangjának** bemelegítésére minden ének-zene óra bevezető részében időt kell szánni (kb. 5 perc), hiszen az éneklési képességük fejlődéséhez ez elengedhetetlen.

A bemelegítés-beéneklés felépítése:

1. Testtartást javító gyakorlatok (test lazítása, test aktivizálása, test kiegyenesítése) – 4-5 rövid gyakorlat
2. Légzőgyakorlatok (reflektív légzés kialakítása, mélylégzés, levegőadagolás, rekeszizom aktivizálása) A légzőgyakorlatokat lehet a testtartást javító gyakorlatokkal és a hangképző gyakorlatokkal egybe kötni. – 2-3 rövid gyakorlat

3. A hang bemelegítése – kis hangterjedelmű gyakorlatokkal („zümmögő” gyakorlatok, fejrrezonancia, szájnnyitás, rekeszizom aktivizálása staccatokkal, magánhangzók, mássalhangzók, artikuláció)
  - a. „zümmögő” és zöngés gyakorlatok (2-3 rövid gyakorlat)
  - b. artikulációs, rezonanciafejlesztő gyakorlatok (egységes magánhangzóformálás, pontos mássalhangzómondás, fürge szövegmondás) (2-3 rövid gyakorlat)
4. Hangterjedelem bővítése – általános hangképzési gyakorlatok (folyékonyág, magas / mély, ugrások, többszólamúság) – 1-2 gyakorlat
5. Zenei kifejezést fejlesztő gyakorlatok (hangszínek, érzelmek, dinamika, beszéd) – 1 gyakorlat

A **14-18 éves fiatalok** hangjának bemelegítésének, beéneklésének felépítése megegyezik a 10-14 éves gyermekekénél olvashatóval, annyi különbséggel, hogy ebben a korosztályban hosszabb, dallamilag, ritmikailag és technikailag is nehezebb gyakorlatokat énekeltetünk.

A bemelegítő-beéneklő gyakorlatok összeállításánál az alábbiakra ajánlatos odafigyelni:

- lehetőség szerint mindig testtartást javító gyakorlatokkal kezdünk
- légzőgyakorlatok (továbbá hallás-, és koncentrációs) gyakorlatok következzenek
- a hangbemelegítő gyakorlatok középlágéban kezdődjenek (e’-d” között), kis hangterjedelemben mozogjanak, szekund hangterjedelemtől jussunk el fokozatosan a kvint hangterjedelemig, lehetőleg főntről és lentről is induljanak gyakorlatok.
- staccato gyakorlatok legyenek
- a hangterjedelembővítő gyakorlat oktáv hangterjedelemig menjen
- ideális hangzáson dolgozzunk a gyakorlatok során
- minden szórakoztató legyen

Fontos:

- a bemelegítés-beéneklés hangereje ne lépje át a mezzofortet
- fényes, csillogó hangon énekeljünk elő a gyerekeknek
- a gyerekek mindig könnyeden és puhán énekeljenek
- szép hangon kell bemutatnunk a gyerekeknek a gyakorlatokat, de sose énekeljünk a gyerekekkel együtt, mivel akkor nem halljuk a hibákat, amiket szükséges lenne javítani
- pozitív formában kell javítani

Beéneklő-bemelegítő gyakorlatok tárházát találják *Asztalos Andrea (2020): A gyermekek énekhangképzésének elmélete és gyakorlata* című könyvében (JATEPress, Szeged).

13. ZENEI EMLÉKEZET ÉS A BELSŐ HALLÁS FEJLESZTÉSE

13.1 Zenei emlékezet

A memóriafejlesztés gyakorlatait már az ének-zenei tanulmányok első időszakában el kell kezdeni, és fokozatosan kell azokat egyre inkább mélyíteni, hogy a zenei memória a képességfejlesztés egyéb területei mögött el ne maradjon (*Legányné, 1977*). A gyermekek zenei képességeinek fejlesztéséhez nélkülözhetetlen a zenei emlékképek kialakítása, amelyeket a sokszori ismétlés tud előidézni. A legfontosabb eszköz a visszhangjáték. A zenei képzetkialakítás során a legfontosabb momentum, hogy a gyermekek képessé váljanak a dallam és a ritmus szétválasztására. Az előkészítő időszak legfontosabb feladata a metrumérzék fejlesztése, az egyenletes lüktetés kialakítása, melyből később kialakul a mérő (*Bodnár és mtsai, 2016*). Az emberi tudatban meglévő zenei emlékképek a belső hallás kialakításának legfőbb eszközei. A belső hallást a dallambújtató feladatok fejlesztik. A hallott dallamok írásos rögzítését kezdetben csak akkor tudják a diákok megvalósítani, ha azok ritmus- és dallamfordulatait tudatosan ismerik.

A zenediktálás esetén a memória diktál a zenei felismerő képességnek. Így minden alkalmat meg kell ragadni a zenei memória fejlesztésére, minél alaposabb és sokoldalúbb kiművelésére.

Az ösztönös zenei emlékezetet fejlesztő gyakorlatok valamennyi osztályban szükségesek. Az egyszerű dallamok 1-2-szeri hallás után történő visszhangszerű éneklése – közösen majd egyenként – ugyanúgy állandó részévé válik az ének-zene óráknak, mint a ritmusok visszatapsoltatása, illetve kopogása. Dallamok, ritmusok megjegyeztetésére a tanár által adott kiegészítő feladatok a zene memorizálásának egy-egy részletmozzanatát erősítik; melynek során a zenei felfogóképesség és a zenei emlékezőképesség is fejlődik.

Kiegészítő gyakorlatok:

1. a tanulók belső hallással átnézik a számukra ismeretlen olvasópéldát, majd ezt követően rögtön kotta nélkül éneklük, vagy pedig leírják;
2. egy, a táblára írt dallamot kell a gyerekeknek megjegyezniük, mielőtt a tanár letörlőné onnan, tehát memorizálás után emlékezetből éneklük a dallamot;
3. mindig az előzőnél hosszabb dallamot ír fel a tanár a táblára, s a feladat az, hogy ki tudja a leghosszabbat megjegyezni;
4. kézjelekkel mutatott dallam visszaéneklése emlékezetből, szolmizálva;
5. korábban szerepelt dallam felelevenítése emlékezetből, még az óra keretében;

6. memorizálási feladat adása otthoni munkára;
7. már tanult dalok állandó, rendszeres ismétlése;
8. az ének-zene órákon belül a tanulók által ismert dallam (pl. népdal) leírása fejből, a saját emlékezetükre támaszkodva.

Céltudatos, folyamatos munkával elérhető az a szint, amikor a tanulók 2-3-szori hallás után könnyen visszaénekelnek egy 8 ütemes periódust, 4 soros népdalt.

A memorizálás három típusa: *kottaképről; betűkről; illetve kézjelek után történő emlékezetbe vésés.* A *kottaképről* történő memorizálás első „lépcsője” egy – az óra anyagához tartozó – kottával rögzített gyakorlat utolsó (2-3 ütemes) motívumának, később (4-6 ütemes) második fél-dallamának memorizálása szolmizálva, a teljes dallam többszöri áténeklése után. Ha ezt már könnyen megoldják a diákok, akkor csupán egyszeri hangos éneklést követően jegyezzenek meg hasonló terjedelmű dallamokat. A könnyebben tanuló növendékek rövidebb részleteket memorizáljanak ritmus-ostinátóval vagy a teljes dallamot véssék emlékezetükbe. Bizonyos idő után már csak belső hallással – vagyis a látott kottakép alapján, hangos éneklés nélkül – memorizáljanak. Végül teljes – 8 ütemes terjedelmet meg nem haladó – dallamokat tanuljanak meg, fejből. A megtanult dallam számonkérésnek mozzanatai a következők: ütemezéssel, azután dallamrajzolással kísért szolmizáló, majd a későbbiekben hangneves éneklés; ezt követi eleinte a ritmusjelzéssel ellátott szolmizációs betű-rögzítés (betű-kottairás), amit egy bizonyos idő eltelte után a zenei anyag kottás rögzítése vált fel. A folyamat utolsó láncszeme az eredeti kottaképnek megfelelő hangneves éneklés.

A *betűről* történő tanulás folyamata hasonlít a kottakép utáni memorizálás menetéhez; viszont a számonkérés mozzanatai módosulnak:

1. Ütemezéssel kísért szolmizáló visszaéneklés.
2. Szolmizáló éneklés + kézjeles dallamrajzolás.
3. Hangneves éneklés valamennyi a kottakép alapján eddig már megismert dó-val, az adott dó-nak megfelelő abszolút magasságban.
4. A dallam kottás rögzítése a tanár által meghatározott dó-rendszerben.
5. Ellenőrző éneklés a füzetből, szolmizálva és hangnévvel. A későbbiekben – a fent említett két memorizálás-típus alkalmazása során – a kijelölt dallamrészt hangos éneklés nélkül, csupán a belső hallás segítségével tanulják meg a tanulók, hiszen a dallamfordulatokat már jól ismerik. A számonkérésnél pedig egyre nagyobb szerepet kap a megtanult dallam osztinátó-kíséretes bemutatása.

Kézjelekről történő memorizálás a belső hallás fejlesztésének egy újabb formája, amelyet csak akkor célszerű elkezdeni, amikor a növendékek a kézjelek utáni szolmizáló éneklésben már elég gyakorlattal rendelkeznek, és számítani lehet arra, hogy a kézjelek egymásutánja a már ismert dallamfordulatok emlékképét idézi fel bennük. E gyakorlási

mód a következőképpen vezethető be: az előző órákon már kottából memorizált két-, háromütemes motívumok közül egyet – a kezdő hangmagasság megszólaltatása után – ritmikus, de hangtalan kézjeles dallamrajzolóással felidézünk; a tanulók ugyanezt a dallamrészletet ütemezéssel kísért szolmizáló énekléssel megismélik. A sikeres visszaéneklés után újabb dallam, dallamok bemutatására kerül sor az előzőhöz hasonló számonkéréssel. Ezt követően a felelevenített melódiákat (eleinte 1-2, később egyre több dallam ismétlésére kerül sor) kell a tanulóknak lekottáznia az énekelt hangmagasságnak megfelelő dó-rendszerben. A leírt motívumok számonkérése – a füzetből – ütemezéssel kísért hangneves énekléssel történjék. E folyamat az ismert hangkészlethez tartozó, de még nem énekelt gyakorlatok motívumaival is levezethető. Ez a fajta gyakorlás nem azt a célt szolgálja, hogy hosszabb terjedelmű dallamot tanuljanak meg a növendékek, hanem hogy az egymás mellé állított – különböző karakterű – rövidebb zenei egységek egymásutánját is pontosan és biztosan át tudják tekinteni, a részleteket szét tudják választani és fel tudják őket idézni a tanár által meghatározott sorrendben.

Egy dallam hallás utáni leírásához annak felidezésére van szükség. Gyakori tapasztalat, hogy ilyenkor a gyerekek hangosan dúdolják a dallamot, de az idő előrehaladtával; a tanulás során és ezzel együtt sok-sok figyelmeztetés következményeképpen a növendékek megtanulják a dallamot csak belső hallásukra támaszkodva, hallható éneklés nélkül felidézni, elképzelni. E készség a tanulók többségénél fokozatos, rendszeres gyakorlással nagymértékben fejleszthető, ám lehet az osztályban olyan diákok, akikben e készség ösztönösen megvan.

13.2 Belső hallás

A belső hallás – amelyben a képzetek bonyolult szerveződése nyilvánul meg – tudati tevékenység és nem a hallás egyik típusa, de rendkívül nagy jelentősége van a belső hallás fejlettségi szintjének pl. a kottaolvasási feladatok helyes, hibátlan intonációjú megoldásában.

Тыплов szerint hallási képzetek felidézése történik a dallamnak hallás után történő visszaéneklésekor és e felidézési képesség magasabb fejlettségi fokán eredményezi azt, amit „belső hallásnak” nevezünk. Ez a képesség jelenti a zenei emlékezet és a zenei képzelőerő alapját. A belső hallás nem csupán zenei hangok elképzelésének képessége, hanem a zenei hallási képzetekkel szándékos bánni tudás képessége is. *Римский-Корсаков* azt a képességet nevezte belső hallásnak, amely révén el tudjuk képzelni a zenei hangokat és kapcsolataikat anélkül, hogy akár énekhangon, akár hangszeren megszólaltatva hallanánk azokat. *Витányи Iván* a „belső zenei tevékenység” kifejezést használja, amely mindenfajta zenei tevékenység alapfeltétele, amelyben benne gyökerezik a zenei gondolkodás, a zenei képzelet, a zene befogadása és megalkotása is. Nem

valóságos hallásról van szó, hanem arról, hogy a tudatunk külső hangforrásból származó levegőrezgések érzékelése nélkül is hangokat, hangsorozatokat tud elképzelni teljes csendben, anélkül, hogy bárhol is zene szólna. Világosan érzékeljük a hangok magasságát, ritmusát, sőt vannak olyan emberek, akik még a hangszínt és a harmóniát is el tudják képzelni. Tehát belülről, minden hangforrás nélkül el tudjuk képzelni a zenei struktúrákat, melyek a tudatunkban léteznek (*Asztalos, 2013*).

Egy dallam énekhangon történő reprodukálása nem lehetséges a hangképzetek, a dal melódiájának képzete, azaz az adott dal meghatározott hangmagassági és ritmikai mozgásának képzete nélkül. A belső hallást fejlesztő gyakorlatok pl. egy ismert dallam vagy dallamrészlet elképzelése; első ízben hallott dallam megisméltése belső hallásban, majd hangos énekléssel; különböző fordulatok éneklése belső hallásban, a záró hangon ellenőrizve; improvizálási feladatok belső hallás segítségével megoldva; dallambújtatás; dallamelvonás; dalfelismerés kézjelről, kézvonalrendszerről; betűkottáról, ötvonalas kottáról stb.

14. KREATIVITÁS ÉS IMPROVIZÁCIÓ

A Quebec Education Programban kiemelt szerepe van a kreatív folyamatoknak a művészeti tanulási tevékenységek során. A kreatív alkotási folyamat három fázisát különbözteti meg. A kezdő szakaszban az intuíció és a spontaneitás dominál, melyben a tanulók életkori sajátosságainak és érdeklődésének megfelelő tanári témajavaslatok vezérfonalként, szerkezeti keretként támogatják a kreativitást. A tanulókat az elképzeléseik, vízióik konkrét, érzékletes és szimbolikus kifejezésére bátorítják, eközben a problémák megoldására variációk tárháza áll rendelkezésre. A második szakaszt a fejlesztés jellemzi, melyben a tanulók tudatosan megszabják munkájuk irányát. Komplex problémák megoldására képesek intelligenciájuk és érzékenységük segítségével, miközben kombinálják, fejlesztik az elemeket és folyamatosan értékelik az ötlet és a formát öltött valós munka közötti megfelelést. A harmadik szakasz a szeparációs szakasz, mely az eddigi tevékenységre való reflektálás és a leválás fázisa. Elemzik, hogy megfelel-e az eredmény a kezdeti inspirációnak. Bemutatják munkájukat a társaiknak, meghallgatják észrevételeiket. A leválásban képesek lesznek kivonni magukat az alkotás lázából, és úgy szemlélni a produktumot, mint egy lépcsőfokot a művészi fejlődésükben (Hunyadi, 2014).

A zenei kreativitás legkomplexebben a zenealkotás során mutatkozik meg, ennek egyik ága az improvizáció, mely a világ számos országában jelen van a zeneoktatásban. Az improvizáció az emberiség egyik legősibb zenei megnyilvánulása, mely együtt fejlődött az ember zenéjével. Az improvizáció spontán szerkesztés, gyors reagálás egy zenei problémára, amelynek az azonnaliság ad különös izgalmat.

Az improvizációnak többféle típusa lehetséges:

- kötetlen fantáziálás
- véletlenszerű próbálgatás
- izgalmi állapotban történő ösztönös zenei érzelemnyilvánítás
- kortárs művészeti performance
- stílusgyakorlat
- szigorú vagy kevésbé kötött szabályok által szerkesztett rögtönzés

A kérdés az, hogy e sokféle változata közül mi az, ami a zenetanulás során pedagógiai haszonnal jár, hozzájárul a gyerekek fejlődéséhez. Az improvizáció nem egyszerűen egy ösztönös zenei viselkedés, és nem is csak a profik számára fenntartott aktivitás. Jelentős része kell, hogy legyen minden tanuló zenei nevelésének az előkészítőtől a felnőttkorig. Az improvizáció egy zenei készség, melyet fejleszteni kell az egyéb zenei aktivitásokkal (előadással, figyellel, elemzéssel) egyetemben, mert az

improvizáció szintetizálja ezeket a területeket. A gyakorlatban kezdhetjük a zenetanulás legkorábbi szakaszában, bátorítva a felfedezéseket és a zenealkotó kezdeményeket, meglegedést okozva a zenei elemekkel való manipulálás által, melyet nem korlátoz a leírt kotta.

Apagyai Mária: „...a minden emberben meglévő kreativitásról és kreatívfejléséről van szó, ami nem új dolog. Miután a zene is nyelv, a zenét, mint nyelvet tanítom, a nyelv alapjait, melyek a zenei beszéd az improvizációs készség kialakításához feltétlenül szükségesek.”

Az improvizáció teljes spektrumát a kezdőtől a művésziig John Kratus hét szintre osztotta be:

1. szint: Felfedezés

A tanuló próbálgat hangszerén különböző hangzásokat és kombinációkat egy laza szerkezeti kontextusban. A tanár szerepe itt az, hogy elég időt adjon a felfedezéshez, és lehetőséget különböző hangzsforrások felfedezéséhez.

2. szint: Folyamat-orientált improvizáció

A próbálgatás során a tanuló felfedez hangzás-kombinációkat, melyeket ismételten el tud majd játszani. A képletek ismételt eljátszása elvezet odáig, hogy megtanulja előre hallani őket.

3. szint: Teljesítmény-orientált improvizáció

A tanuló tudatában van a zene bizonyos belső korlátainak, már jártasságot mutat egy nagyobb szerkezeti alapelvben, egyre egységesebb módon kezdi használni a képleteket, és csiszolni a technikáját. A tanár feladata: lássa el különböző improvizációs szempontokkal.

4. szint: Folyamatos improvizáció

A tanuló előadása fesztelen és folyamatos. Képes uralni a hangszerét, olyannyira, hogy a technikai megoldások automatikusak lesznek. A tanár feladata, hogy a technikai ügyességet fejlessze azáltal, hogy lehetőséget ad különböző hangnemekben, karakterekben, metrumokban és tempókban improvizálni.

5. szint: Szerkezeti improvizáció

Amint a technikai problémák az improvizálás során háttérbe szorulnak, a tanuló jobban tud koncentrálni az improvizáció felépítésére, mint egészre, egyre bővíti a stratégiák tárházát. A tanár javasoljon vagy mutasson be különböző eszközöket, adjon meg improvizációs struktúrákat.

6. szint: Stílus improvizáció

A tanuló már sok dallami, harmóniai, ritmikai jellemzőjét ismeri egy stílusnak, és beépíti azokat improvizációiba. A tanár bemutatja, milyen korlátai és kliséi vannak egy-egy stílusnak. A legtöbbek számára itt véget ér az improvizációs lehetőség, csak a legtehetségesebbek léphetnek a legmagasabb 7. szintre, egy új stílus kialakítására.

7. szint: Személyes improvizáció

Egy bizonyos határig minden improvizáció személyes, de a 7. szinten lévők új alapokat raknak le, saját szabályokat, korlátokat alkotnak. A tanár a 7. szintre úgy segítheti tanítványát, ha bátorítja, s támogatja kísérletezését. De a tanárnak nem lehetnek elvárásai, mi fog szólni a 7. szinten, mivel nem lehet megjósolni, milyen lesz az új stílus.

Tapasztalatok és kutatások igazolják, hogy az improvizáció motiválja a tanulókat a zenei ismereteik bővítésében és több zenei készséget is fejleszt pl. a ritmuskészséget, a zenei hallást, a kottaolvasást, a belső hallást. Az improvizáció fontos kapocs a különböző zenei stílusok között és elősegíti a különböző zenei anyagok befogadását. Az iskolai csoportos improvizáció nagy előnye, hogy a különböző társadalmi háttérrel, zenei ismeretekkel, zenei képességszinttel, zenei ízléssel és érdeklődéssel rendelkező tanulók meg tudják osztani a zenei ötleteiket a többiekkel. Így az énekzene órai közös improvizációs gyakorlatok egyenlő esélyt nyújtanak a tanulóknak a saját ötleteik elismertetésére, ami pozitívan hat a tanulók önbecsülésére. A tanár és a tanulók között olyan sajátos kommunikációt teremt, amely elősegíti az együttműködési készséget, mely által a rögtönzés közösségformáló erővel is bír (Benedek, 2018). Kodály Zoltán maga sem volt az improvizáció ellenére: „...minden gyermek szeret dallamokat improvizálni, amelyek néha nagyon kezdetlegesek és egyszerűek. A tanárnak meg kell hallgatnia / érteni ezeket és meg kell próbálnia lassan szélesebb formában kidolgozni azokat. De, ami a gyermek anyanyelvének hívhatunk, ezekből a zenei és daltöredékekből áll, amiket hall, amiket összevegyített magában, és részben amit saját maga komponált, mert minden gyerek komponál is. Ezt kell rendszerezni és ebből kell kiindulni, lassan kiterjeszteni és utána nagyon elővigyázatosan új művekkel kiegészíteni...” (1966, idézi: Benedek, 2018)

Szabó Helga az improvizációt összekapcsolta az ének-zene anyagának tanításával, vagyis beledolgozta azt az ének-zene módszertanba. Az Énekes improvizáció az iskolában I-IV. kötetek (1976-1982) zenei példáin keresztül (magyar és idegen népzene, egyszólamúság, többszólamúság a középkortól a barokkig, XX. századi szerkesztések pl. Bartók: Mikrokozmosz stb.) mélyreható stílusismeretre tehetünk szert. Szabó Helga szerint is az improvizáció „egy pillanat alatt létrejött, önálló hangzó alkotás”, ugyanakkor célja „gyakran a megadott zenei modell legalább egy alkotóelemének

a leutánzása...”, mely az iskolai énekes improvizációban a „megismert zenei jelenség újraalkotásának játékos módja”-ként jelenik meg (*Benedek, 2018*).

Dobszay László is lépésről lépésre építette be a rögtönzés technikáját a szolfézs tananyagba a zenei ismeretek (stílus, dallam, ritmika, forma, zeneelmélet stb.) megszerzésével és a belső hallásfejlesztéssel párhuzamosan, és mindig az adott zenei stíluson belül és zenei anyaggal kapcsolatban (*Benedek, 2018*).

Apagyai Mária és Lantos Ferenc interdiszciplináris alapokra, a kreativitásra építő integratív, komplex művészeti pedagógiájában az improvizáció és a komponálás a zenei „nyelvtanulás” szerves részeként jelenik meg (*Apagyai és Lantos, 2011*). A vizuális analógiákkal az improvizáció különböző koncepciói, a komponálás szerkesztési szempontjai, és az ehhez kapcsolódó feladatok többsége azonban a zongorán túl más hangszerre, kamarazene és csoportos énekes improvizációra (ének-zene, szolfézs, kórus) is kiválóan alkalmazható (*Benedek, 2018*).

Kokas Klára pedagógiája elsősorban a kisgyermek komplex művészeti pedagógiája. A zenei esztétikai nevelés, az aktív zenei befogadás és szabad kifejezőmód áll a központjában, melyben alapvető szerepet játszik az improvizáció. A közös énekes, mozgással egybekötött, táncos improvizációk, a dráma és az improvizált koreográfiák mind fontos összetevői (*Deszpot, 2009, 2014*).

Gonda János azt az elvet vallja, hogy improvizáció mindig volt és mindig lesz, mert benne van a belső szabadság megvalósításának lehetősége. Az improvizáció jelen van a népzeneben és a folklór valamennyi területén. Jelen volt a zenetörténeti stílusok kialakulásánál és jelen van a kortárs zenében is. Ez utóbbi elfogadtatásában, megszerzetésében fontos szerepet játszhat a rögtönzés gyakorlata. A rögtönzés-pedagógia természetesen a jazz-pedagógiától függetlenül is működik. Gazdagítja a gyermek fantáziáját, kommunikációs készségét, kreativitását, fejleszti vizuális látásmódját, mozgáskultúráját. Sajátos értéke – mondja Gonda – a játék spontán öröme és a változékonyságban rejlő életszerűség. Ki kell használni azt a lehetőséget, hogy különböző élethelyzeteiben minden kisgyermek szeret improvizálni – dalban, beszédben, mozdulatokban, játékban – metakommunikációs gesztusokkal. Korán kell elkezdni a rögtönzés gyakorlatát, nem szabad megvárni, míg a család, az iskola vagy a kortárscsoport kialakítja a gyerekekben a gátlásokat. Ebben a rögtönzés-pedagógiai munkában nyújt didaktikus segítséget Gonda János: *A rögtönzés világa c. munkája* (*Benedek, 2018; Hunyadi, 2014*).

Az improvizáció nagy hatást gyakorol a személyiség fejlődésére, nemcsak a muzikalitást, hanem a személyiség egészét is fejleszti (*Hunyadi, 2014*):

1. A szerkezeti elemekkel történő rögtönzés és komponálás: fejleszti a fantáziát, a logikát, memóriát, a variatív, alternatív és döntési készséget.
2. A csoportos rögtönzések fejleszti: az egymásra figyelés és a szenitív reagálás készségét.

3. Szükség van lazább, kevés kötöttséggel történő rögtönzésekre is, amelyek a spontaneitást és az áttekintési gyorsaságot fejlesztik.
4. Fontosak továbbá az írásos, elemi szintű „zeneszerzés-gyakorlatok” is, amelyek a tudatosságot, a zenei intelligenciát és koncentrációt fokozzák.

Sáry László zenepedagógiai elképzeléseinek a hangszeres és énekes gyakorlatra építő „Kreatív zenei gyakorlatok” című munkája teremtette meg az alapjait. A gyakorlatok hasznosak és érdekesek lehetnek valamennyi korosztály számára. Sáry felfogása szerint a különböző zajok, zörejek, hangkeltő eszközök által létrehozott hangzások szervei részeivé válhatnak a zenei folyamatoknak. Ilyen hangkeltő „eszközként” fogja föl az emberi hangot is, koncentrálna a magánhangzós és mássalhangzós artikuláció hangoztatására. Egyáltalán az emberi testet is hangszerként kívánja alkalmazni, a kéz, a láb aktív funkcionáltatásával. Csoportjának tagjai a legkülönbözőbb anyagokból készült eszközöket szólaltatják meg, melyeket közösen készítenek el. A cél egyrészt a legkülönlegesebb hangzások megismerése, másrészt, hogy azok is részt vehessenek a folyamatban, a játékban, akik nem művelik a klasszikus hangszerjátékot. Klasszikus értelemben vett partitúra nincs, csak ritmuselemek kerülhetnek leírásra. A gyakorlatok olyan egyszerűek, hogy a zenében járatlanok is könnyen elsajátíthatják és részesülhetnek az együtt játszás élményében. További célként jelöli még meg a szerző a figyelem – koncentráció gyakorlását, hosszú ideig való fenntartását, a memória fejlesztését és az improvizációra való készítetést. A „Sáry-módszer” a memória és az improvizációs készségfejlesztésén túl a formai, elméleti ismereteket is bővíti. Továbbá, a feladatok állandó „készenléti állapotra” nevelnek, mellyel a figyelemirányítás és az egymásra figyelés által megteremt a társas zenélés alapjait. A csend, zaj, természet, fizikai hangok, ének, testhangok, ütő hangszerek, zörejek, dinamika, hangerő, az időbeliség, időtartam, tempó, beszéd, szöveg és egyéb elemek közös improvizatív kiaknázása bármely zenét tanuló és nem tanuló korosztályra alkalmazható, sőt a zeneterápiás célokra is felhasználható (Benedek, 2018)

Orff és Dalcroze integrálta a legnagyobb mértékben az improvizációt: az előbbi főképpen az ütőhangszerekkel (Orff-hangszerekkel és testhangszerekkel) és a zenés mozgással egybekötött drámával, az utóbbi pedig elsősorban a ritmikus mozgással (Benedek, 2018).

Benedek Mónika (2018b): A Szabad improvizálni a szolfézs órán! – Segédtankönyv akkreditált pedagógus továbbképzéshez c. kiadvány fejezeteiben az alapvető improvizációs koncepciók különféle megoldásait mutatja be különböző képességszintekre, zenei stílusjegyekre és zenei anyagokra alkalmazva:

- Stílári improvizáció (pl. népzenei, barokk, bécsi klasszikus stílusjegyek, formai, ritmikai keretek stb.)

- Stílustól független improvizáció (pl. zeneelméleti elemekre, természeti jelenségekre stb.)
- Szabad improvizáció (csoportosan a téma vagy a zenei keretek előzetes egyeztetésével)
- Vezetett improvizáció pl.: felhívás-válasz: megfigyelés – visszaéneklés (csoportos és egyéni) és variáció
- Variáció-képzés bizonyos szempontok szerint:
  - zenei anyag befejezése
  - zenei anyag hiányzó egységeinek improvizációja
  - azonos dallam ritmusvariációja
  - dallamvariáció azonos ritmikára
  - a dallam és ritmus együttes variációja
  - formai egységekre történő variáció pl. periódus, rondóforma
- Megegyezés, hasonlóság és kontraszt karakterben, zenei szerkezetben, hangkészletben stb.
- Egyéb a csoport által kijelölt koncepció

Musik Kreatív + program (performace kísérletek)

A tanulók iskolai énekórai kreativitásának fejlesztését célul tűző Musik kreatív+ programban kulcsszerep jut a performace műfajának. A programban a diákok és profi muzsikusok közös iskolai performace-ainak elsősorban nem a közönség szórakoztatása a célja, ezek inkább a kreativitás fokozása végett létrehozott performace szituációk, gyakorlatok, kísérletek.

A program során az iskolások olyan kreatív performace-okat hoznak létre, mint:

1. a természet és külső környezet hangjainak zenébe öntése és előadása hangszerekkel vagy énekhanggal;
2. adott zeneműre vagy zenei részletre rövidfilm készítése;
3. árnyjáték színpadi és zenei előadókkal;
4. haiku megzenésítés és grafikus notáció;
5. népzenei és néptánc performace;
6. zene és mozgásimitáció;
7. hangszeres, ének és mozgás improvizáció;
8. afrikai és kortárs zenei szintézis;
9. zenei inspiráció megjelenítése képi installációban,
10. poszter és plakát készítés

A performace-ok hossza – igazodva a rendelkezésre álló időhöz és az iskolások, életkorához, koncentrálóképességéhez – általában pár perces, de a tematikától és a

választott előadási technikától függően ez a spektrum elhúzódhat a pár másodperctől húsz perc fölötti időtartamig is. A feladatok készítőinek meggyőződése, hogy a bemutatott, működő példákon, illetve hasonló performance-ok létrehozásán keresztül az iskolai ének-zeneoktatásban a tanulók kreativitása jelentősen fejlődhet, pozitív hatást gyakorolva a tanulási folyamatok hatékonyságára és a gyermekek kognitív funkcióira, személyiségére (Asztalos, 2017)

15. ÉLMÉNYPEDAGÓGIA

15.1 Az élménypedagógia fogalma

Az élménypedagógia a reformpedagógia egyik iránya, egy nevelésfilozófiai irányzat, amely az oktatás módszerében az addig követett, formális fokozatok helyett az élményen alapuló tanítást hangsúlyozza, tulajdonképpen leírja azt a folyamatot, amely közvetlenül összeköti az élményt a tanulással. Az élmény mindig valamilyen tevékenységhez, eseményhez kötődik, amelynek átélése, megélése, tapasztalása pozitív vagy negatív élményt eredményez. közösségi élmény fokozza a hatást (Váradí, 2019). Az áramlat (flow), vagy optimális élmény olyan elmélyült tevékenységünk során jön létre, amikor teljes figyelmünkkel a feladatunk felé fordulunk, nagy koncentrációt igénylő erőfeszítések alkalmazásával. „Az áramlatélmény során lehetőségünk adódik, hogy a legjobbat nyújtsuk, ami tőlünk telik.” (Csikszentmihályi, 1997. 105). Az áramlatélmény kialakulását reális, még éppen teljesíthető világos célok segítik. A ránk váró kihívások, és a feladat elvégzéséhez szükséges képességeink egyensúlyára van szükség, továbbá fontos a tevékenységünkről kapott azonnali pozitív visszajelzés (Janurik, Pethő, 2009) Az élménypedagógia a közvetlen tapasztalásokon és a gyermekek aktív tevékenységein keresztül tanít.

A The Association for Experiential Education (amerikai nonprofit szakmai egyesület) úgy tekint az élménypedagógiára, mint egy filozófiára, amely segítségével a nevelő céltudatosan tudja segíteni a tanulókat saját élményeiken keresztül a nagyobb tudás megszerzésében, készségeik fejlesztésében, értékek tudatosításában, valamint a másokkal való kooperációban és a közösségükben való boldogulásban.

Az élménypedagógia nem azonos az élményszerű tanulás-tanítás fogalmával, hanem annak egyik ága, részhalma. Középpontban az egyén és annak személyiség-fejlesztése áll, kihívást jelentő helyzetek és a magas szintű együttműködés révén.

15.2 Az élménypedagógia rövid története

Az élménypedagógia alapjai sokféle nevelési mozgalomban fellelhetők, mint például a szabadtéri nevelésben (outdoor education), a kalandpedagógiában (challenge education), a szomatikus nevelésben (somatic education), a „tudatos pedagógiában” (awareness education), az „emberközpontú pedagógiában” (humanistic education), a szabadidő-pedagógiában (recreational education) és a játékpedagógiában (play education).

Az outdoor élménypedagógia (kalandpedagógia) Kurt Hahn nevéhez fűződik, aki szerint az iskolai nevelés célja a személyiségfejlesztésben rejlik: az igyekezet

maradandósága, leküzdhetetlen szellemi beállítottság és együttérzés. Az általa 1920-ban, Németországban alapított iskola, a Salem Schule egy újfajta képzési modell, a tapasztalati tanulás szerint működött, melynek célja az akadémikus tudás megszerzése helyett a személyiség és az érettség fejlesztése az aktív tapasztalatszerzés folyamatán keresztül. Hahn elképzelése szerint bizonyos tapasztalatok önmagukban is a legkülönbözőbb szociális készségek (például együttműködés, tolerancia, segítőkészség, közös problémamegoldás) fejlődését eredményezik. A kalandpedagógia integrálja a tapasztalati tanulás módszerét és a szabadban, természetes környezetben végzett fizikai jellegű gyakorlatokban alkalmazza azt. A résztvevők az outdoor gyakorlatokat megoldva szereznek tapasztalatokat, amelyekből – a feladatokat követő megbeszéléseken logikai ívet teremtve a szimbólumként használt gyakorlat és a mindennapi élet témája között – a valós életben felhasználható tanulságokat fogalmazznak meg. Az outdoor élménypedagógia, a tapasztalati oktatás más módszereknél hatékonyabban segíti elő a komfortzónából történő kilépést, ezáltal maradandóbb tanulást és változást biztosít. A módszert a képzés, fejlesztés és gyógyítás legkülönbözőbb területein alkalmazzák (iskolákban, egyetemeken, munkanélküli-központokban, kórházakban, mentálhigiénés programoknál). Önálló terápiás és pedagógiai módszerként is alkalmazható, valamint modulként beépítve más terápiás és oktatási folyamatokba fokozhatja azok hatásfokát. Ma szerte a világon számtalan outdoor módszerrel dolgozó nonprofit szervezet létezik.

Az élménypedagógia úttörője, John Dewey (1938), abból az alapkoncepcióból indult ki, hogy a tudás szociálisan konstruált és tapasztalati alapú. A tudást a valós életben szerzett tapasztalatok alapján rendszerezhetik a tanulók, a tanár segítségével. A tapasztalás alapján átélt élmény minősége attól függ, milyen képességeik vannak a tanulóknak, és mennyire állnak készen az élmény befogadására. Az értékes tapasztalat az, amely kapcsolódik a korábbi ismeretrendszerekhez, tehát biztosítja a tanulás folytonosságát, ugyanakkor interaktív is, tehát a személyiségen átszűrve kerül feldolgozásra. Az így létrehozott tudás nem csupán ismeret, hanem az ismeret különböző kontextusokban való alkalmazásának képessége is.

A tapasztalati tanulás modelljét (experimental learning) David Kolb alkotta meg. David Kolb (1984) megfogalmazása szerint: a tapasztalati tanulás egy olyan folyamat, mely során a tudás a tapasztalat átalakulása által jön létre. Tapasztalati tanulás modelljében négy fázist határozott meg:

1. tapasztalat: a tanuló kipróbál, megfigyel, anyagot gyűjt valamilyen valós élethez kapcsolódó, számára releváns problémával kapcsolatban.
2. reflexió: a tanuló értékeli a tapasztalatot, megfigyeléseinek, tevékenységeinek eredményét.

3. általánosítás: megfontolja, milyen eredménye, következménye vagy megoldása lenne egy hasonló problémának, egy másik élethelyzetben. Ez a tovább gondolás vezet el az elvont fogalomalkotáshoz, illetve általánosításhoz
4. alkalmazás: tanuló az adott tanulási feladat kapcsán elsajátított megoldási módszereit más helyzetekben is alkalmazni tudja, amelyet az aktív kísérletezés fázisában próbálhat ki.

Az élményalapú tanulás alapelve az, hogy a teljes tanulói személyiséget bevonja a tanulási folyamatba: a pszichomotoros, kognitív, érzelmi és szociális készségek együttműködve járulnak hozzá az új ismeretlétrehozásához. Ez a teljes bevonódás abban az esetben teljesül, ha

1. a tanulási cél releváns a tanulók számára,
2. lehetőség van a tanulók eltérő érdeklődéséből és képességeiből fakadó többutas megoldások megvalósítására,
3. tanulási folyamat során kiemelt szerepet kap a kreativitás, kezdeményező készség és autonómia, és
4. a tanulóknak lehetősége nyílik a másokkal való együttműködésre, közös ismeretalkotásra egy támogatóközösség tagjaként.

Kolb (1984) modelljét később többen is továbbfejlesztették, újragondolták. Jarvis (1995) például arra hívja fel a figyelmet, hogy a reflexió tanulandó készség, amelyhez iskolai környezetben szükséges a tanár irányítása. A reflexió fázis kihagyása vagy nem megfelelő megvalósítása a tanulás elmaradásához, vagy reflexió nélküli, tehát kevésbé hatékony tanuláshoz vezet. Koenderman (2000) az élményalapú tanulási modelljében az osztályterem és iskolai óra reális kereteire dolgozta át az eredeti koncepciót:

1. Téma bemutatása: a tanulók felidézik ismereteiket, tapasztalataikat a témával kapcsolatban megpróbálják az új témát tanulási céljaikhoz kapcsolni.
2. Részvétel: a tanulók személyesen kapcsolódnak a témához azáltal, hogy az iskolában és/vagy azon kívül részt vesznek valamilyen közös tevékenységben, amelynek célja ismereteik és tapasztalataik elmélyítése.
3. Internalizáció: a tanár kezdeményezésével és vezetésével a tanulók reflektálnak a tevékenységben való részvételükről, és átgondolják, hogyan befolyásolja ez a tapasztalat későbbi viselkedésüket és attitűdjeiket.
4. Disszemináció és/vagy ismeretátadás: a tanulók használják és bemutatják új ismereteiket/készségeiket, kapcsolatot teremtve az iskolán kívüli valósággal is.

Knutson (2003) rámutat arra, hogy az élményalapú tanulás során nem csak a tanulóknak kell új készségeket megtanulniuk, hanem a tanároknak is új szerepekre és másfajta óraszervezési technikákra van szüksége. Az élményalapú tanulás alapvetően

projektmunka jellegű, mely során a tanári irányító szerep átkerül a diákokhoz, hiszen a tanulónak beleszólásuk lehet a témaválasztásba, a csoportszervezésbe, a munkafolyamatok szervezésébe és projektfolyamat végeredményébe is. A tanár már nem a tudás egyedüli birtokosa, hanem az osztálytermi folyamatok segítői, támogatói, úgynevezett moderálós szerepe kerül előtérbe. A diákok kifejtik véleményüket és indokolják is azokat, vitatkoznak, meggyőznek, döntést hoznak, reflektálnak az új és régi tapasztalatokról, levonják a konklúziókat, általánosítható elveket fogalmaznak meg.

Az outdoor (kültéri) pedagógia mellett egyre nagyobb teret kapott az indoor (beltéri) pedagógia, melyben elsősorban a zene, a rajz, a festészet a filmek és a fényképek segítségével törekednek az általuk keltett élmények pedagógiai kiaknázására. Az élménypedagógia a gyermekek közvetlen tapasztalásaira és aktív cselekvéseire alapoz és ezen keresztül tanít, mely során fejleszti az önismeretet, önértékelést, az egyéni felelősségvállalást és a szociális kompetenciákat. Alkalmazható az ismeretek átadására, rendszerezésére, elmélyítésére egyaránt (*Fáyiné és Sztanáné*, 2013).

15.3 Az élménypedagógia jellemzői és módszerei

Az élménypedagógia a tapasztalati tanulásból indul ki. Az élménypedagógiában megváltoznak a tanári és tanulói szerepek. A tanár facilitátorként van jelen a tanítási-tanulási folyamatban, egyéni és csoportos visszajelzést nyújt, megszabja, betartatja a kereteket, csillapítja az aggodalmakat és megválaszolja a kérdéseket. A tudás aktívvá, élményszerűvé válik mely folyamatban a tanárok az élmény adóivá válnak melyekből a diákok pedig maguk tanulhatnak. Az élménypedagógia eszköztárában fellelhető a játék, a szimuláció és a szerepjáték.

Az élménypedagógia gyakorlati megvalósítása rendszerint a cél és a szabályok ismertetésével kezdődik lehetőleg kerettörténetbe, keretmesébe foglalva. A gyakorlatok, feladatok rendkívül eltérőek, változatosak lehetnek, ugyanakkor mindegyikben meghatározó a csoport szerepe és rendkívül fontos az együttműködés. Az ideális feladat kihívást jelent, amelyeket a résztvevők meg tudnak oldani, ugyanakkor kell hozzá erőfeszítés, de nem lehet se túl nehéz se túl könnyű, amely sikerélményt okoz és elérhető a szorongás és az unatkozás is. A feladat elvégzése után, a feldolgozási fázisban a résztvevők mindig közösen beszélnek meg a történeteket, elmondják az ezzel kapcsolatos érzelmeiket, meg tudják fogalmazni a saját és a csoport nehézségeit, a siker vagy a kudarc okát. A feldolgozási fázist a tanár facilitátorként irányítja fókuszált kérdéseivel. A feldolgozás után érdemes megismételni ugyanazt a gyakorlatot (kissé átalakított és megnehezített formájában), vagy egy másikat elvégeztetni, ahol a megbeszélteket hasznosítani tudják. Minden feladatelvégzés után feldolgozás következik, ahol a résztvevőknek lehetőségük nyílik felismerni a saját és a csoport előrehaladását, és a még

fejlesztendő területeket. Ezt a ciklust (a feladat elvégzése, feldolgozása, újbóli elvégzése és újbóli feldolgozása) a tapasztalati tanulás körének nevezzük ((*Fáyné és Sztanáné*, 2013, *Szabó*, 2020).

Az élménypedagógiai gyakorlat: (*Fáyné és Sztanáné*, 2013)

- A (Ask) / Kérdezz! / Mi a probléma?
- B (Brainstorm.) / Ötletelj! / Milyen lehetséges megoldások jöhetnek szóba?
- C (Choose) / Válassz! / Válassz ki egyet a lehetséges megoldások közül!
- D (Do) / Cselekedj! / Próbáld ki a kiválasztott megoldást!
- E (Evaluate) / Értékelj! / Sikerült, működött a megoldás, ha nem menj vissza az A pontra...

Az élménypedagógia módszerei a tananyag átadása mellett használható különböző készségek, elsősorban szociális készségek fejlesztésére, legyen szó kommunikációról, érzelmek felismeréséről, empátiáról, mások szükségleteinek felismeréséről, kommunikációról, időmenedzsmentről, dühkezelésről, önismeretről vagy együttműködésről. Az élménypedagógia a saját tapasztalatokat és a megélt élményeket feldolgozva válik tanulási helyzetté. Minden korosztálynál elmondható, hogy hatékonyabb a tanulás, ha a tananyag feldolgozása során több saját élmény, asszociáció, emlék előhozása történik (*Fáyné és Sztanáné*, 2013).

15.4 Élménypedagógia az ének-zene órákon

Csíkszentmihályi szerint a zenélés tevékenysége, az éneklés, a hangszeren való játék, vagy akár önmagában az értő, odafigyelő zenehallgatás tipikus áramlat (flow)-tevékenységnek nevezhető. „A zene rendezett audiális információ, amely segít rendszert teremteni a hozzá forduló elmében, csökkenti a pszichikai entrópia mértékét.” (*Csíkszentmihályi*, 1997. 160.) A zenehallgatás annál komplexebb élményt nyújt, minél inkább odafigyeléssel, illetve előzetes tudás, zenei ismeretek birtokában történik. Csíkszentmihályi szerint az áramlat (flow) átélése fokozatosan nehezedő kihívások készletét igényli, és ezek a kihívások az adott tevékenység végzéséhez szükséges készségek fokozatos fejlődését vonják maguk után. A zenetanulás során a fejlődésnek ez az útja valósul meg, egyre nehezedő, egyre komplexebb készségeket igénylő zenedarabok elsajátításával. A zenélés közben átélt flow, mint szubjektív élmény a zenészek számára ismert jelenség. A zenei tevékenység könnyen válhat önjutalmazóvá. Megszeretéséhez vezető legközvetlenebb út a zenei tevékenységben lelt öröm, az éneklés, a hangszerjáték, a zenehallgatás során átélt öröm: optimális élmény, vagy áramlatélmény, vagy áramlathoz közeli élmények sora (*Janurik*, 2007). Az ének-zeneoktatásban előtérbe

kell kerülnie a zenei megismerés élményszerűségének és fontos a tanulók számára a zenei ismeretek elsajátításának, és a zenehallgatás élményszerű átélési lehetőségének megteremtése (Janurik, 2007).

Például az alábbi aktív zenei tevékenységek során alkalmazható hatékonyan az élménypedagógia módszere:

- daltanulás, daléneklés, dalisméltés, dalos-mozgásos játékok, csoportos éneklések
- ritmikai gyakorlatok, játékok testhangszerekkel, illetve ritmushangszerekkel
- zenei improvizációs, rögtönző feladatok, dallam-, és ritmusimprovizációk
- aktív zenehallgatás mozgással, vizualitással, drámajátékkal egybekötve
- aktív énekes-zenés-játékos tevékenységek
- kóruséneklés

A koncertpedagógia az élménypedagógia részterülete a színház-, múzeum- és drámapedagógiához hasonlóan (Váradi, 2019).

16. KONCERTPEDAGÓGIA

16.1 A koncertpedagógia fogalma

„A *koncertpedagógia* élményközpontú, aktivitásra épülő, komplex zenei tapasztalatokra törekvő, a zenét, a műalkotást autentikus közegbe helyező nevelési tevékenység, amely sajátos módon egészíti ki a családi nevelést és az iskolában folyó művészeti, esztétikai nevelést. A koncertpedagógiai szemlélet a befogadói kompetenciák fejlesztését tekinti elsődleges céljának, ennek érdekében kíván érvényes tapasztalatokat és zenei élményeket biztosítani a fiataloknak, a közönségnek, különös hangsúlyt helyezve azokra az eszközökre, amelyek speciálisan a hangversenyteremben és a próbateremben elérhetők.” (Körmendy, 2015) „A koncertpedagógiai tevékenység célja: a befogadói kompetenciák tudatos és szisztematikus fejlesztése, személyesen megélt élmények és tapasztalatok, valamint a gyerekek aktivitására épülő és generatív készségeiket fejlesztő tevékenység által.” (Körmendy, 2015)

A koncertpedagógia a közönségnevelésnél szűkebb terület, mivel a klasszikus ismeretterjesztés például nem tartozik hozzá, ugyanakkor sokkal több, mint hagyományos gyermekhangversenyek megvalósítása, és tágabb fogalom az úgynevezett hangversenytermi pedagógiánál, mivel nem szigorúan a hangversenyterem falai között zajlik, hanem összekapcsolódik a közoktatásban zajló neveléssel, szoros kapcsolatrendszer alakít ki a közoktatási intézményekkel (Körmendy, 2013, 2015).

A koncertpedagógia különféle zenei aktivitást kínáló foglalkozások, közösségi zenélési alkalmak, zenekari próbátogatások révén próbálja biztosítani a befogadói tapasztalatokat és élményeket, és vonzóvá tenni a zene sajtószerű közegét a gyerekek, fiatalok számára. A legintenzívebb élményeket az élő zene, hangzás és látvány együttes hatása váltja ki, és természetesen a befogadó aktív részvétele (Körmendy, 2013, 2015).

16.2 A koncertpedagógia kialakulása

Ugyan Bach vagy Mozart korának közönsége nem kapott útbaigazítást az új művek elhangzásakor, mégis működött a kölcsönös megértés a szerző és a hallgatóság között (Harnoncourt, 1998, idézi Körmendy, 2015). Viszont a francia forradalomtól elkezdődött az a folyamat, amely során a szerző és a közönség egyre távolabb került egymástól, mely négy tendencia együttes hatásaként magyarázható. Az egyik ilyen jelenség az autonóm zeneművészet konstrukciójának kialakulása, mellyel együtt elindult az ember és zene közötti elidegenedési folyamat, a zene mindennapi élettől függetlenné vált, önálló

intézményrendszer (a „koncert-üzem”) jött létre és a zene árucikké vált. A másik tényező a zene integráló erejének gyengülése, sorvadása, mely magába foglalta a zenekultúra közös nevezőjének eltűnését, amely pedig a zenei köznyelv válságához és a zene kettéhasadásához vezetett. Ezáltal létrejött a „zenei magaskultúra” és a szórakoztató zene abszurd kettőssége és kialakult a zenikultusz, sztárkultusz. A harmadik jelenség a zenei horizont mérhetetlen kitágulása mind időben mind pedig földrajzi tekintetben. A kortárs zene mellett a hangversenytermekben megjelentek a korábbi korok zenéi, fokozatosan bővítve az elérhető, megismerhető stílusok körét; majd a 19-20. század fordulójától a zenei tér földrajzi értelemben is kitágult. Mindezekon túl a hangrögzítés és információ-áramlás új lehetőségei radikálisan átalakították az egyén és zene találkozásának körülményeit, kereteit. A negyedik tényező a tömegoktatás és a tömegkultúra megjelenése. A közoktatás az életkori sajátosságokat jórészt semmibe vevő oktatásszervezésre épült. A tömegkultúra esetén az ember trendekhez, divatokhoz igazodik, mellyel az erőfeszítéstől és kreativitástól mentes, passzív kulturális fogyasztói attitűd erősödik meg (Körmendy, 2015). Ennek a folyamatnak lett az eredménye, hogy a zene befogadásához, megértéséhez zenei médium közvetítésére van szükség.

A koncertpedagógia abból a feltevésből indul ki, hogy aktív zenetanulás tapasztalatai nélkül is javíthatunk a zenebefogadás minőségén. A 20. században a gyerekeket érintő változásokat tekintve az egyik oldalon kialakul egy új, a gyermekek szükségleteire koncentráló pedagógiai mozgalom, a reformpedagógia és az önálló gyermekkultúra, a másik oldalon megjelenik a „gyerekipar”, a gyermeket fogyasztóként kezelő piaci terület. Ebben az érőterben jelenik meg a gyerekeket, mint a zene potenciális befogadóit és/vagy fogyasztóit speciális célcsoportként megszólító zenei közönségnevelés.

Körmendy (2015) a zenei befogadás, a zeneértés négy szintjét különbözteti meg: 1. Vitálisaffektus-szint: a zene befogadásának kezdeti szintje, amely automatikus, egyetemes, nem függ kulturális hatásoktól. 2. Pszichodinamikus szint: a személyes, egyedi képzetársításokon alapuló jelentések szintje. 3. Kulturális szint: a kultúra művelése, átörökítése során rögzült, elsajátított jelentések, értelmezések, értelmezési stratégiák köre. 4. Kognitív szint: a zene logikus, szerkezet-főltáró tanulással megragadható tulajdonságainak felismerése, mely zenetanulás vagy -hallgatás közben lassan fejlődik.

A koncertpedagógia témájának tárgyalása során szükséges az alábbi négy fogalom – közönségnevelés, zenei ismeretterjesztés, zeneismertetés, zeneközvetítés – megkülönböztetése, értelmezése. A *közönségnevelés* olyan tudatos nevelőtevékenység, amely a fiatal generáció közönséggé formálására, zenehallgatási szokásainak, a klasszikus zene iránti attitűdjének alakítására irányul a hagyományosan ifjúsági és gyermekhangversenyek, illetve didaktikus, ismeretterjesztő jellegű programok segítségével. Az Angol Művészeti Tanács definíciója szerint: az audience development kifejezés összefoglalja azokat a tevékenységeket, amelyek a meglévő és potenciális közönség igényeinek kielégítését célozzák, illetve segítik a különböző művészeti és kulturális szervezeteknek a közönséggel való

folyamatos kapcsolat kiépítését. Magába foglalja a marketing, az üzemeltetés, a program-szerkesztés, a közönségnevelés, az ügyfélkapcsolatok és az értékesítés szempontjait és feladatait. A zenét abban a környezetben kell bemutatni, amelyben otthon van a hangversenyteremben. A közönségnevelés feladatában jelentős szerepet vállal a koncertterem és az annak közvetlen és tágabb környezetében tevékenykedő szakembergárda. A nyugati országokban ezt már a hetvenes években felismerték, és megtették az első lépéseket, amelyek a hangversenyterem funkcióinak kibővüléséhez, a hagyományos művészeti nevelést kiegészítő, azt hatékonyan támogató hangversenytermi pedagógia kifejlődéséhez és megerősödéséhez vezettek. Az Egyesült Államokban ezt a feladatot a szimfonikus zenekarok vállalták, amelyek évi több tízmillió dolláros támogatást kaptak azért, hogy családoknak, iskoláknak szánt, és a városi, regionális közönség elérését célzó közösségi programokat dolgozzanak ki és működtessenek. A Young People's Concerts, egy egészen az 1920-as évekig visszavezethető koncepció és projekt, melyet 1958 és 1972 között a New York-i Filharmonikusok világhírű vezető karnagya, Leonard Bernstein volt és tett felejtethetlenné. A *zenei ismeretterjesztés* során több-kevesebb előzetes zenei tudásra építve műfajtörténeti, stílustörténeti, zeneelméleti, történelmi, társművészeti összefüggések, analógiák megvilágításával, a zeneszerző alkotásmódját, személyiségét érintő fejtegetésekkel segíti a megértést. A zenei felsőoktatásban ez jellemzi a jó zenetörténészt. A *zeneismertetés* során egy zenemű áll a középpontban, mely során az előadó az adott mű elemzésével, mesterfogások kiemelésével, bemutatásával, emóciók verbális leírásával, auditív fogódzó pontok, elemek megadásával ún. hallásirányítással készíti elő az elhangzó mű befogadását. A *zeneközvetítés* (zenei mediáció) a zene megértésére és szeretetére nevelés eszközrendszerének egyik meghatározó eleme, kiterjesztett értelemben minden zenepedagógiai tevékenység nélkülözhetetlen része. A zeneközvetítés során az előadók és a közönség közötti élő, interaktív kapcsolatot a zeneközvetítő (zenei mediátor) teremti meg, aki segíti a zenével való élményszerű találkozást. A zeneközvetítő személye kulcsfontosságú, akinek egy előre megtervezett időmérleg, terv alapján kell vezetni a programot, miközben folyamatosan észlelnie kell a jelenlévők figyelmének esetleges változását, melyre azonnal reagálni kell a befogadói éberségi szint fenntartása érdekében. A zeneközvetítő a zenei ismeretterjesztés és a zeneismertetés repertoárjából válogatott eszközökkel egyaránt élhet. Használhat multimédiás eszközöket (hang és képi bejátszásokat, filmrészleteket, kottakép kivetítéseket, bármilyen egyedi grafikus szemléltetést). Szabadon kommunikálhat az előadókkal, továbbá jelenlétük lehetővé teszi azt is, hogy tetszőleges módon kiemeljen, megmutasson, elmagyarázzon bizonyos részleteket a műből, például a szimfonikus zenekar, a kamaraegyüttes egyes szólamait, néhány szólam játékát, és így tovább. Maga is zenélhet szemléltetés céljából, szólóban vagy a hivatásos előadók valamelyikével közösen. A zeneközvetítő (zenei mediátor) személy szemben elvárás az összeszedett gondolkodás, adekvát szóhasználat, folyamatos figyelemmegosztás, jó időérzék és kiváló időbeosztás, megfelelő hanghordozás, kiváló kommunikációs

képesség, beszédmodor és metakommunikációs képesség. A zeneközvetítés esetében alapfeltétel, hogy a mediátornak (zeneközvetítőnek) alaposan ismernie kell tárgyát: a zenét általában, a stílust, a szerzőt és a konkrét művet, utóbbiakhoz intenzív érzelmi kötődése kell, hogy legyen. Csak impulzív, tapasztalt, széles látókörű zenészből válhat eredményes koncertpedagógus (Körmendy, 2013, 2015).

A zeneközvetítés német megfelelője a Musikvermittlung, mely a koncertpedagógia szinonimájaként is használják, míg angol nyelvterületen Concert Pedagogy kifejezést használják.

Az utóbbi két-három évtizedben sorra nyílnak Európában az olyan modern, multifunkcionális hangversenyközpontok, amelyek alkalmasak többféle műfaj befogadására, a legkülönbözőbb igények kiszolgálására, modern infrastruktúrával felszerelve, különféle szolgáltatásokat nyújtva. Mindez annak érdekében történik, hogy egész napos tartalmas szórakozást, valódi élményeket kínálva csalogassanak falaik közé minden réteget és korosztályt, különös tekintettel a gyerekekre, a fiatalokra és a családokra (Körmendy, 2015).

16.3 Koncertpedagógia az iskolában

Az iskolai zenei nevelésnek és a koncertpedagógiának közös célja a gyermekek zenéhez való adekvát viszonyának kialakítása és a befogadói kompetenciák fejlesztése. A nevelési-oktatási intézményekben a koncertpedagógia megjelenhet szolgáltatásként és/vagy együttműködésként. A koncertpedagógiai szemlélet lehet az iskolai művészeti nevelésben megjelenő szemlélet és módszer is, amely a tanórák részévé válik az énekzene tantárgyat tanító pedagógus révén (Körmendy, 2015).

1. Koncertpedagógiai szolgáltatás az iskolában

- iskolai koncertek
- koncert a tanórán
- koncertet előkészítő foglalkozás
- iskolai foglalkozások
- iskolai workshopok
- részvétel közös hangversenytermi projekteken

2. Együttműködés az iskola és a hangversenyterem között

- törzsvendégi kapcsolat
- partneriskolai kapcsolat
- intézményesített kapcsolat

(Körmendy, 2013, 2015)

16.4 Koncertpedagógiai programok Magyarországon

„A koncertpedagógia korunk progresszív pedagógiai tevékenysége, amelynek közvetlen célja, hogy a gyermekek élményszerűen ismerjék meg a zenei értékeket a művészeti tevékenység eredeti helyszínén.” (Váradi, 2019, 60.)

A MŰPA (Művészetek Palotája) koncertpedagógiai programjai: www.mupa.hu

- *Babakoncertek*: Élő zenei foglalkozások 0-3 éves gyermekeknek. Ezeken a „mini hangversenyeken” különböző stílusú énekes és hangszeres kamarazene szólal meg rövid, könnyen befogadható tételekben, fiatal művészek előadásában, harminc perc terjedelemben.
- *Ringató*: Élő énekszó kicsiknek és nagyoknak népi játékokkal. A népdalok, mondókák újra-felfedezésének, az együttes éneklés és játék újból történő megismerésének lehetőségét kínálja 0-3 éves korú kisgyermekek és szüleik számára
- *Tesz-vesz muzsika*: Hétköznapi tárgyak (törölköző, sál, csipesz, gomb, fakocka) kreatív felhasználásával, mindennapos élethelyzetek (mint az öltözés, fürdés, teregetés) felidézésével szőtt dalos, mondókás játékok sora, közös éneklés, mesélő hangszerek. A program 1,5-3 éves gyermekeknek ajánlott.
- *Cifra Palota*: Zenés tánc- és mese-előadások és zenei és kreatív foglalkozások, készségfejlesztő játékok 0-12 éves gyermekeknek. Interaktív családi program vasárnaponként.
- *Minimatiné*: Zenés-verses-dramatikus előadások 3-8 éves gyermekeknek. A sorozatban többnyire énekes előadók, zenekarok, gyermek- és bábszínházak vendégelőadásai láthatóak és hallhatóak, melyben mesék, versek, lírai hangvételű történetek elevenednek meg.
- *Zenebona – Ne csak hallgasd!*: Kreatív játékok a hangokkal és hangszerekkel 5-8 éves gyermekeknek. Improvizációra, zenei kreativitásra épülő foglalkozások. Ismerkedés a hangszerekkel, hangszerkészítéssel.
- *MUS-E (Musique-Europe)*: Kreatív zenés foglalkozások 8-12 éves gyermekek számára. Különböző művészeti ágak (zene, tánc- és színházművészet, képzőművészet) találkozása a zenéhez kapcsolódó kreatív tevékenységben.
- *Hetedhét táncház*: Zenés, táncos, énekes foglalkozás mesével 5-12 éves gyermekeknek.
- *Hang-szer-szám*: Autentikus élőzene, hangszerbemutatóval 8-12 éves gyermekek számára.
- *Hangulat Junior*: a Zeneakadémia Rendkívüli Tehetségek Előkészítő Tagozatának növendékei, vagyis a közönség soraiban ülő gyerekek korosztályához közel álló korú fiatal művészek adnak koncerteket. A műsorokban moderátorként a

növendékeket felkészítő tanárok is közreműködnek. A program 10-16 éves diákoknak szól.

- *Matinékoncertek:* Iskoláskorú (10-14 éves) gyerekeknek és családjuknak szólnak ezek a tematikus hangversenysorozatok, melyek zeneművészek által moderált előadások., Komplex zenei élmény, műfaji sokszínűség jellemzi.
- *Tesz-vesz óvoda:* Interaktív zenei játékok óvodáskorúaknak (3-6 éves gyermekeknek), hétköznapi tárgyak kreatív felhasználásával, közös éneklés, mesélő hangszerek. Interaktív zenei játékok óvodáskorúaknak, hétköznapi tárgyak (légyecsapók, óriás csipeszek, óriás gombok, színes sálak, kendők) kreatív felhasználásával, közös éneklés, mesélő hangszerek
- *Iskolás koncertek:* Élőzenei élményeket kínál iskoláskorúaknak (8-14 éveseknek) a sorozat, amely hétfő délelőtti időpontban várja az iskolai csoportokat. A műsor minden esetben a művészi élmény és a didaktikus tartalom egységére épül, különböző műfajokat vonultat fel, az iskolai tananyaghoz és a gyerekek tájékozottságához igazodva.

A Budapesti Fesztiválzenekar koncertpedagógiai programjai: www.bfz.hu

- *Kakaókoncertek:* családi hangulatú, mesélős, a kicsiket (5-12 éves gyermekeket) a zene világába beavató interaktív hétvégi délutáni program. A koncert után pötytyös bögrékben gőzölgő kakaót kapnak a gyerekek.
- *Hangszerkóstoló:* Ezt a programot azoknak a partneriskolákba járó (6-8 éves) gyerekeknek ajánlják, akik érdeklődnek a zene iránt, de még nem választottak hangszert. A Hangszerkóstolón a zenekar művészei 6-8 éves kisiskolásokhoz látogatnak el, hogy egy rövid koncert keretében bemutassák hangszereiket, amelyeket a gyerekek ki is próbálhatnak.
- *Próbálátogatás:* a partneriskoláik 8-18 év közötti diákjainak szól ez a program, melynek keretében testközelből is láthatják a tanulók a szimfonikus zenekart, elleshetik a műhelytitkokat, megtudhatják, mi a dolga a karmesternek, hogyan követik utasításait a zenészek. Az élmények feldolgozását egy külön erre az alkalomra összeállított kisokos segíti.
- *BFZ bekopog:* A programban a Fesztiválzenekar művészei vidéken élő 8-18 év közötti gyerekeket keresnek fel. A muzikusok minikurzusokon foglalkoznak velük, hogy kedvet csináljanak a zenész hivatáshoz. A látogatások arra is alkalmat teremtenek, hogy új tehetségeket fedezzenek fel. A program keretében szokatlan helyszíneken – fürdőkben, könyvtárakban, állatkertekben, kórházakban, börtönökben, idősek otthonában – is kamarazenélnék.
- *Lásd, amit hallasz!:* filmpályázatban a BFZ arra buzdítja a 12-19 év közötti középiskolás diákokat és diákcsapatokat, hogy készítsenek filmet egy a zenekar által meghatározott zeneműhöz. A cél az, hogy azok az érzések, impulzusok jelenjenek

meg a filmben, amiket a zene ébreszt a fiatal hallgatókban. Az alkotás lehet kisjátékfilm, dokumentumfilm, animációs film, bármi – a műfajt és a forgatás eszközt sem korlátozzuk.

- *TérTáncKoncert*: A program legfontosabb szereplői azok a gyerekek, akik a Fesztiválzenekar játékára évről évre együtt táncolnak a Hősök terén. Ez nemcsak a muzsikáról és a táncról, hanem az egymás iránt érzett elfogadásról, toleranciáról és tiszteletről, az értékek és élmények közös átéléséről is szól. Közösén dolgoznak egy célért hónapokon át, egyre közelebb kerülnek egymáshoz, ennek eredményét pedig kreatív közösséggként élvezhetik.
- *Midnight Music*: Klasszikus zene azoknak, akik éjjel élnek. Babzsákokon ülve (vagy akár fekvve), muzsikások közvetlen közelében, kötöttségek és feszengés nélkül hallgathatják a zenét. Úgy hallgathatnak klasszikus zenét, hogy nem kell hozzá kiöltöznünk és akár egy pohár bort is elkortyolhatunk a zenei élmény mellé. A koncertteremek hűvös eleganciáját maguk mögött hagyó kezdeményezésekkel közelít Fischer Iván együttese a fiatalok, az ifjú felnőttek éjszakai életet élő közösségéhez is.

A Budafoki Dohnányi Ernő Zenekar koncertpedagógiai programjai: www.bdz.hu

- *Megérthető zene koncertsorozat*
- *Ifjúsági koncertek: BDZ Junior, Cinemusic Junior, Zeneértő leszek, Megérthető Junior*

A Nemzeti Filharmonia koncertpedagógiai programjai:

- Gyermek-, és Ifjúsági koncertek

A Szegedi Szimfonikus Zenekar koncertpedagógiai programjai:

- *Gyermek- és ifjúsági programok: pl. Csokimatiné*

16.5 Koncertpedagógiai programok külföldön

New Yorki Filharmonikus Zenekar koncertpedagógia programjai:

- *Learning@Home*: digitális platform az otthoni és az iskolai zenetanuláshoz minden korosztály számára.
- *Young People's Concerts*
  - *Young People's Concerts*: A korai gyermekkortól a tinédzser korig a zene és a koncertlátogatás egész életen át tartó szeretetét táplálja. A koncertek valódi zenei témákat tárnak fel különböző korok repertoárján keresztül, beleértve a kortárs műveket is. A szombat délutáni sorozat, amelyet Leonard Bernstein az

élő televíziós közvetítések során ismertté tett a hatvanas években, mára multi-médiás, interaktív élményprogrammá alakult, minden évad más megközelítést alkalmaz az adott repertoárhoz. Gyermekeknek 6 éves kortól és családoknak is ajánlott.

- *Young People's Concerts For Schools*: A Filharmonikusok oktatással foglalkozó művészei tanárokkal együtt átalakították a *Young People's Concerts* programot az osztálytermi közönségnek megfelelően, mely a tantervhez illeszthető, továbbá tanártovábbképzést is illesztettek hozzá.
  - *Young People's Concerts Play!*: Játékok, aktív tevékenységek és információk a zenekarról.
- *Partnerships*:
    - *Philharmonic Schools*: A zenekari muzsika az iskolai közösségekbe való integrálás egyik lehetséges eszköze a kultúrára, a történelemre és más alapvető témákra összpontosító témákon keresztül. 3 éves kortól ajánlott.
    - *Very Young Composers*: Iskola utáni program, amely a gyermekek kreativitására épít, és lehetővé teszi számukra, hogy zenei elképzeléseiket kész kompozíciókká alakítsák. 4-8 éves gyermekeknek ajánlott.

Az Elbphilharmonie koncertpedagógia programjai:

www.elbphilharmonie.de/en/children-and-families

- *Twinkle Concerts*: Vicces és játékos, átgondolt és érzékeny Twinkle koncertek nyitják meg az ajtót a gyerekek előtt, hogy egyedülálló módon éljék át a zene világát. Minden koncerthez korosztályi ajánlás tartozik.
- *School Concerts*: iskolai koncertek minden iskolai korosztály számára.
- *Zukunftsmusik*: lehetőséget nyújt az iskolai osztályoknak koncerten való részvételre személyre szabott előkészítés és a művészek megismerése után.
- *Workshops*: Az Elbphilharmonie különböző workshopjai lehetőséget kínálnak a hangszerek kipróbálására és a kreativitás kibontakoztatására.
- *Teaching Resources*: Sok iskolai koncerthez és workshopokhoz olyan tananyagok tartoznak, amelyek rengeteg ötletet, gyakorlatot és információt kínálnak a gyakorlati megvalósítás előkészítéséhez és nyomon követéséhez.
- *Schools Makes Music*: A hamburgi iskolai zenekarok és zenekarok jelentkezhetnek, hogy fellépjenek az egész városban – beleértve az Elbphilharmonie -t is.

Londoni Filharmonikus Zenekar koncertpedagógiai programjai:

www.lpo.org.uk/education/lpo-education.html

- *Musical Intros*: Bemutadják a családoknak, fiataloknak és felnőtteknek a zenekari zene erejét és csodáját.
  - *FUNharmonics*: bevezetés a zenekari zenébe gyermekeknek.
  - *Open Sound Ensemble*: Ingyenes, inkluzív zenélési lehetőség a sajátos nevelési igényű és fogyatékossgal élő fiatalok, valamint szüleik/gondozóik számára London délkeleti részén.
- *LPO Transform*: Az LPO Transform a zenekar zenéjének és szakértelmének felhasználásával igyekszik javítani a nehéz sorsú (fogyatékos, hajléktalan) felnőttek jólétét és önbizalmát.
  - *OrchLab*: workshopok, képzések, rendezvények, egyedi webes tevékenységek a fogyatékkal élő felnőttek számára.
  - *Crisis Creates*: Kreatív tevékenységek és képzések hajléktalan vagy hátrányos helyzetű, nehéz sorsú felnőtteknek.
- *BrightSparks concerts*: A Londoni Filharmonikusok BrightSparks programja inspiráló élő koncertélményeket kínál az iskolai közönség számára 6-18 éves korig.
- *Young Creatives*: A London Philharmonic Orchestra platformokat kínál tehetséges tinédzser zeneszerzők és hangszeresek számára, hogy fejlesszék kreatív és előadói készségeiket, és többet megtudjanak a zeneiparról.
  - *LPO Soundworks*: 14 és 19 év közötti kreatív és tehetséges művészek platformja, amely egyesíti a tizenéves zenészeket más művészeti ágak fiatal szakértőivel.
  - *LPO Junior Artists*: A London Philharmonic Orchestra éves zenekari élményprogramja nyolc hátrányos helyzetű tehetséges fiatal zenész számára ad koncertlehetőséget.

További külföldi koncertpedagógiai programok elérhetőségei:

www.philorch.org/your-philorch/education/

www.berliner-philharmoniker.de/education/projekte/

www.spielheld-klassik.de/home

www.symphonikerhamburg.de/education/

www.laphil.com/learn

www.wienersymphoniker.at/en/open-symphony/schools

www.bergischesymphoniker.de/education

17. EDUTAINMENT

17.1 Az edutainment fogalma, jelentése

A gyermekek a digitális eszközöket elsősorban játékra, szórakozásra használják, melynek hatására felmerült az igény az IKT eszközök oktatásban való alkalmazására úgy, hogy a tanulók számára ismert játékos környezetbe ágyaznak oktatási tartalmakat. Erre született az edutainment jelző (*Colace, De Santo és Pietrosanto, 2006*). Az edutainment két angol szó az education (oktatás) és az entertainment (szórakoztatás) összeolvadásából született. Az ismeretek szórakoztató formában, elsősorban az audio-vizuális média eszközeivel történő közvetítését jelenti. Az edutainment az interakcióra, a játékos tevékenységekre, valamint az érzelmek és a képzelet bevonására támaszkodik.

17.2 Edutainment az oktatásban

Az edutainment a tanórákba visszacsempészett játékokat, illetve az új médiumok – tévé, rádió, videó, számítógép – segítségével készített élmény-centrikus oktatóanyagokat jelentette. Az edutainment a következő változáson ment keresztül az évek alatt (*Fekete, 2005*):

1. Hagyományos értelemben a játék, a szórakozás bizonyos típusai rendelkeztek komoly, az életre felkészítő oktató, nevelő funkciókkal. Ezek elsősorban kihívások, versenyek, másfelől különféle népi rigmusok, és rítusok alakjában jelentek meg.
2. A modern korban az edutainment tartalmak a legtöbbször száraz, absztrakt tudásanyagok, illetve a formális oktatási folyamat „színesítésére”, illusztrálására szolgálnak, eszközeik ehhez a versenyek mellett a játékok és illusztrációk.
3. Az edutainment fogalom egy új jelentése jelent meg, amely az oktató célú, illetve oktatási célra is alkalmazható számítógépes és videó-játékokat jelöli.

Az edutainment koncepció lényege a szórakozva, játszva tanulás. Az oktatási tananyag szórakoztató formában történő átadásáról van szó, mely audio-vizuális és játékos-interaktív elemeket tartalmaz. Célja a szórakoztatva tanítás, ezt használják többek között a múzeumi játékok (például *Teaching history with 100 objects*, British Museum; *Duolingo*, TED-előadások) és a kvízzjátékok (például *Honfoglaló*). Ide tartoznak továbbá a játékkészítő alkalmazások, amelyekkel a tanárok maguk tudnak tartalmat létrehozni (*Balogh, 2017*). A tapasztalatok alapján a játékokba ágyazott ismereteket gyorsabban

sajátítják el a diákok, és a megtanultakat hosszabb távra raktározza el a memóriájuk (Fekete, 2005).

Az oktatási funkcióval rendelkező digitális játékok a játékelmény által képesek elérni, hogy felkeltsék az érdeklődését és magukkal ragadják a játékost a tanulási folyamatban, tehát céljuk, hogy szórakoztatva tanítsanak. Segíthetnek az ismeretek elsajátításában, a képességek fejlesztésében, a tanuló gondolatainak és attitűdjeinek formálásában. Ezek miatt széles körben alkalmazhatóak az oktatásban (Debreczeni, 2014).

Az audio-vizuális és játékos-interaktív elemekkel fűszerezett szórakozva, játszva tanulás az ének-zene órákon is kiválóan alkalmazható minden korosztálynál. A magyar nyelvű Zenesziget alkalmazás egy jó lehetőség az alsó tagozatos gyermekek játszva tanulásához. További online zenei képességfejlesztő játékos elemeket is tartalmazó programok bemutatása a 19. fejezetben olvasható.

18. GAMIFICATION (JÁTÉKOSÍTÁS)

18.1 A gamification fogalma, jelentése, működése

A gamification, vagy magyarosítva gamifikáció két angol szó összetételéből jött létre. Az egyik szó a „game”, ami magyarul azt jelenti, hogy játék, a másik pedig a „-fication” ami valamivé alakítás. E két szó összeolvasztásából született meg a gamification, magyarul „játékszerűvé tétel”, vagy játékosítás.

A gamifikáció (játékosítás) a játékmecanismusok és játékelemek alkalmazását jelenti az élet játékon kívüli területein, melynek célja, hogy az ott zajló folyamatok, tevékenységeket érdekesebbé, szórakoztatóbbá, izgalmasabbá és eredményesebbé tétele (*Fromann és Damsa, 2016*). A játékosítás az élet bármely területén alkalmazható pl. online vásárlás esetén a hűségpont rendszer, az üzletláncok törzsvásárlói kártya rendszere, légi társaságok loyalty rendszere stb. Továbbá kiválóan alkalmazható az oktatásban, az egészségügyben, kulturális területeken és a munkahelyi környezetben is, mely mindenütt minőségi javulást eredményezhet (*Fromann és Damsa, 2016*).

A játékosítás folyamata három fő tényezőből tevődik össze: 1. ideális beszintezés, 2. optimális terhelés, 3. azonnali jutalmazó-büntető rendszer: (*Fromann, Damsa, 2016*)

1. Ideális beszintezés:

A játékban a célok rendszere ideálisan megalkotott rendszer. Minden játéknak van egy elerendő, végső nagy célja, melyhez vezető út kisebb, könnyebben, hamarabb elérhető, célokra van felosztva, amelyekhez kapcsolódnak az azonnali, gyors visszacsatolások és a jutalmazó mechanismusok is. Fontos, hogy a játéknak mindig legyen egy nagy története, amelyben az egyén úgy érzi, hogy részese valami nagy dolognak, ami értelmet ad minden játékban véghezvitt cselekedetének. A kezdeti sikerélmények további játékokra ösztönzik a felhasználót. A sok kis cél egy nagy, grandiózus végcélhoz vezet, ugyanakkor a végcél elérése mellett ugyanolyan fontos, hogy a résztvevők a végcélhoz vezető utat is élvezzék, melyhez elengedhetetlen a folyamatos, optimális, kiegyensúlyozott terhelés és motiválás.

2. Optimális terhelés:

A játék támasztotta kihívások, feladatok tökéletes egyensúlyban vannak a gyermek vagy felnőtt képességeivel, kompetenciáival, valamint a játék adta eszköztárral, mozgásterrel. Ilyenkor gyakorlatilag flow-hatásról beszélhetünk; a tevékenység tökéletes áramlatélményt nyújt az egyén számára, és a játék öröme túl sikerélményeket is ad, tehát a cél mellett a folyamatot is élvezetessé teszi. De ahhoz, hogy ezeket az

optimálisan terhelő kis célkitűzéseket a játékos értékelni tudja, egy gyors visszacsatoló rendszerre van szükség.

3. Ideális jutalom-rendszer:

Ez egyrészt azt jelent, hogy minden apró teljesítés után, minden esetben pozitív visszacsatolás – vagyis jutalmazás – történik, másrészt pedig mindig azonnal, rögtön a teljesítést követően; harmadrészt a jutalmak arányosak a teljesítménnyel.

18.2 Gamification (játékosítás) az oktatásban

A XXI. századra néhány kutató felismerte, hogy a játékfejlesztésben sikeres motiváló eljárások hasonló sikerrel alkalmazhatóak egyéb, nem játékos keretek között is. A játékosítás nem a játékok alkalmazását jelenti, hiszen az iskolai gyakorlatban eddig is alkalmaztak játékokat, hanem játékmechanizmusok beépítését a hétköznapi gyakorlatába, a munkahelyi folyamatokba, jelen esetben például a tanórák szervezésébe (*Fromann és Damsa, 2016*).

Ugyanakkor elmondható, hogy a játékipar fejlődésének az oktatásban közvetlenül hasznosítható eredménye a játékok sora. Egyre színvonalasabb produktumok jelennek meg, egyre nagyobb számban kifejezetten azzal a céllal, hogy bizonyos képességek fejlesztését, ismeretek vagy készségek elsajátítását segítsék. Növekszik azon játékok száma is, amelyek célzottan iskolai alkalmazásra készülnek. Az iskolákban a játékoknak eddig jellemzően kiegészítő szerep jutott, a pedagógusok többnyire levezető feladatként vagy jutalmazásként alkalmazták, azonban mára már lehetségessé vált, hogy a diákok egy-egy játék közvetlen segítségével sajátítsanak el konkrét tananyagrészeket (*Fromann és Damsa, 2016*). A játékmechanizmusok nem csak kiegészítői a tanóráknak, hanem konkrétan és közvetlenül segítik a tanulást, az egyes anyagrészek elsajátítását, és az értékelési rendszer működését. Egyre több játéknak jelenik meg kimondottan az oktatási célú változata, mint pl. Class Dojo, Classcraft, MinecraftEdu, Gimkit

A 21. században egy pedagógiai módszer hatékonysága, produktivitása és korszerűsége az innovációban, a játékosságban és a belső motivációban rejlik, mely három tényezőt a gamifikáció módszere foglal magába (*Prievara, 2015*). „A módszer valójában nagyon egyszerű: a játék élményszerűségét, természetes motiváló erejét használja fel; ötvözve a videojátékok pontokat gyűjtő, szinteket ugró struktúrájával: a diákok magukénak érzik az iskolai előmenetelük irányítását, saját maguknak jelölnek ki célokat, amit a saját maguk által megtervezett úton, módszerekkel érnek el. A büntetés és megbélyegzés helyett lehetőségük van arra, hogy hibázzanak, és a javítás lehetőségét a módszer felépítése eleve tartalmazza”. (*Prievara, 2015*)

A gamifikált rendszerek rendkívül fontos szerepet töltenek be a visszajelzési és értékelési folyamatok terén. Amint azt már Lee Sheldon is felvázolta (*Sheldon, 2012*), a legegyszerűbb pont- és szintrendszerek is rendkívül erős hatással lehetnek a résztvevő diákokra és tanárookra. A pontrendszerek egyik nagy előnye, hogy elsősorban a fejlődésre, felhalmozásra és a gyűjtögetésre fókuszálnak. A hagyományos, érdemjegy alapú értékelés átlagokat számít, a gamifikált értékelési rendszerben viszont a pontok, a gyors és közvetlen visszacsatoláson keresztül, lehetőséget adnak a gyarapodás és a haladás érzetének átélésére, vizualizációjára. A gyermek egy rosszabb jegy után nem azt fogja érezni, hogy kudarcot vallott, hanem azt, hogy – ugyan kisebb mértékben, de – még így is közelebb került a következő szinthez. A pontrendszer egyrészt a diákok számára motiváló, másrészt pedig a tanárok számára – a tanulókról kapott részletes, súlyozott és folytonos összkép birtokában – lehetőséget biztosít a személyre szabott visszajelzések rendszerének kiépítésére. Tehát egy ilyen gamifikált értékelési rendszer a motiváción, az átláthatóságon és a játékoságon keresztül egyaránt szolgálhatja a diákok és a pedagógusok érdekeit (*Fromann és Damsa, 2016*).

A gamifikált értékelési rendszerbe az egyszerű pontrendszerek alkalmazásán kívül be kell illeszteni szinteket, jelvényeket vagy különböző teljesíthető feladatokat (ún. quest-eket), melyek hosszabb távon is fent tudják tartani a haladás, fejlődés érzését. Bizonyos pontszámok elérést követően szintet lehet lépni, amely a feladatok egy fokkal nehezebbé válásával is jár, de teljesíthetőnek kell lennie, nem lehet túl nehéz, teljesíthetetlen mert akkor elveszik a kedv, a motiváció (*Fromann, 2017, 2018*). A folyamat során a tanulók a megszerzett pontjaikat egy eredményjelző táblán, rangsorban is követhetik, mely lehetővé teszi számukra, hogy lássák hozzájuk képest melyik tanuló hol áll. Ez egyfajta versengéssé teszi a tanulási folyamatot, amely teljesítményfokozásra ösztönzi a diákokat. A pontok folyamatos visszajelzést nyújtanak, hiszen minden (pontozandó) aktivitás után megjelennek, a szintek azonban csak egy adott pontmennyiség elérése után lépnek életbe, így ez az elem egyfajta késleltetett vagy középtávú visszajelzést képvisel. A jelvények vagy tanúsítványok, ettől eltérően, egy adott eseményt igazolnak vissza. Például, ha a tanuló elvégez egy különleges feladatot, vagy elér egy adott szintet, a rendszer megjutalmazhatja egy speciális jelvénnel. A pontok, szintek és jelvények alkalmazásával egy olyan komplex, de mégis transzparens visszajelzési és értékelési rendszert lehet kiépíteni, mely a fejlődésre és a gyűjtögetésre épít, miközben kialakítja és fenntartja a hatékony tanulás alapvető motivációs jellegét. A szabályrendszer megalkotása és annak tudatos, szakszerű véghezvitele nélkülözhetetlen a játékosítás során, tehát előre meg kell határozni minden feladat pontértékét, a következő szintre lépéshez szükséges pontmennyiséget (ponthatárt) és az ezekhez kapcsolódó jutalmakat (*Fromann, 2017, 2018*).

Tanulást támogató, gamifikációs eszközök és felületek: (forrás: *Fromann és Damsa, 2016*)

ClassDojo egy digitális tanterem, digitális osztálymenedzselési rendszer, mely játékosítja a tanítási folyamatot. Ebbe az egységesített rendszerbe a diákokat, a tanárt és a szülőket is bevonja. Lehetőséget biztosít a különböző kihívások kiépítésére, a teljesítés jutalmazására, valamint a valós idejű visszajelzésre. A tanulók avatárt készítenek, majd ezt fejlesztik aktivitásukkal. A rendszer elérhetősége: www.classdojo.com

GoalBook egy olyan alkalmazás, mely a diákok közötti interakciót és a csoportmunkát könnyíti meg. Lehetőséget biztosít a tanárok, szülők és diákok közti kommunikációra, illetve a tanuló fejlődésének nyomon követésére. Az oktató kihívásokat szabhat a diák számára, majd ellenőrizheti teljesítményét az erre kialakított profil-felületen. A felület elérhetősége: goalbookapp.com

CourseHero a tanár-diák interakciót kívánja megkönnyíteni. A program egy olyan online portál, amely tudásmegosztó és kommunikációs felületként működik. Az oldal kategorizálja és elrendezi a feltöltött anyagokat, melyek így rendszerezetten és egyszerűen hozzáférhetővé válnak. A program lehetőséget biztosít a személyre szabott tanulási csomagok összeállítására, valamint jelvényekkel jutalmazza a fejlődést. A felület elérhetősége: www.coursehero.com

Classcraft félig gamifikáció-, félig edutainment-alapú (azaz játékosított és szórakoztatva tanító) oktatási módszer. Ez a tömegesen sokszereplős online szerepjátékok (MMORPG-k) legismertebbjének, a *World of Warcraft*-nak elemeire és működésére épülő, oktatási célú online felület, ahol minden tanuló választhat egy-egy karaktert (lehet például varázsló, harcos vagy gyógyító), a kalandmester pedig maga a tanár. A szerepek választásán és az adott történethez tartozó kihívásokon túl az értékelési rendszer is gamifikált, hiszen a program a hagyományos osztályzatokat az online játékokban ismert XP pontok (experience points, azaz tapasztalati pontok) rendszerével helyettesíti. A felület elérhetősége: www.classcraft.com

Minecraft, MinecraftEdu: A világ számos iskolájában felismerték már a *Minecraft* játékban rejlő kreatív és edukációs lehetőségeket, így rendszeresen használják azt játékosítható oktatási célok megvalósítására például a művészetek, a földrajz és a számítástechnika területén. Különösen azóta, hogy 2011-ben megjelent a program kifejezetten ilyen célra szánt változata, a *MinecraftEdu*. A megújított alkalmazásban a felhasználók már olyan avatárokat kaphatnak, amelyekkel a saját képükre formálhatják játékbeli karakterüket. Ezen túl olyan új funkciókkal bővült a *MinecraftEdu*, mint

a koordináta-rendszer, amelynek segítségével a diákok és a tanárok tájékozódhatnak, és megtalálhatják egymást a programbeli „világokban”. Lehetőség nyílt a pályák (világok) exportálására és importálására is, valamint az új verzióban a gyerekek fotókkal és szelfikkel dokumentálhatják kalandjaikat.

A felület elérhetősége: education.minecraft.net és mincraftedu.com

Kidblog olyan kommunikációs felületet biztosít az osztály számára, melyen keresztül gyorsan, hatékonyan és biztonságosan oszthatnak meg tartalmat egymással a regisztrált tagok. A tanárok által fejlesztett program jellemzően pedagógiai koncepciókra épül, és hatékony eszközt biztosít az íráshoz (de nem csak ahhoz) kapcsolódó képességek és készségek fejlesztésére. A felület elérhetősége: kidblog.org/home/blog

Classtools egyfelől azon játékok gyűjtőhelye, melyeket az osztályteremben tudunk használni. A programok sokfélék, köztük olyan megoldások is vannak, mint például a Facebook, melynek segítségével kedvenc történelmi karakterünknek, tudásunknak – vagy bármilyen személyiségnek – tudunk a Facebookon megszokotthoz hasonló profilt kialakítani. A gyakorlat egyszerűvé, korszerűvé és élvezhetővé teszi a híres személyekhez tartozó adatok megtanulását és felelevenítését. Másrészről az oldal egy digitális segédanyag- és játékkészítő felület, vagyis lehetőséget biztosít arra, hogy bizonyos problémakörre vagy tematikára saját játékot vagy játékosított megoldást hozzunk létre. A felület elérhetősége: www.classtools.net

Okosdoboz a Classtools-hoz hasonlóan többféle műveltségi területre kiterjedő játékos feladatokat tartalmaz. A magyar kezdeményezésből született alkalmazás ingyenes felületén a látogatók megismerkedhetnek a program lényegével és a feladatok struktúrájával. A megjelenő kérdésekre a válaszokat a meglévő variánsok közül kell kiválasztani. A válaszadás helyessége azonnal ellenőrizhető. Az oldal játékos feladványai öt különböző műveltségi területhez, hat tantárgyhoz, illetve különböző korosztályokhoz kapcsolódnak.

A felület elérhetősége: www.okosdoboz.hu

OpenBadges: A konkrét játékokon kívül a játékos folyamatok integrálására is felhasználhatunk különböző segítő oldalakat. Az egyik ilyen a Mozilla által fejlesztett rendszer, az *OpenBadges*, ahol változatos érdemrend- és jelvényrendszert alakíthatunk ki az általunk felvázolt cél- és kihívás-konstrukciók köré. A program segít abban, hogy visszajelzést adjunk és a fejlődés érzetét biztosítsuk azoknak a felhasználóknak, akik elvégezték egy-egy adott feladatot.

A rendszer elérhetősége: openbadges.org/

ClassBadges érdemrend- és jelvénykészítő rendszer kifejezetten az osztálytermi környezetre fókuszál. A program lehetőséget biztosít a különböző jelvények és elismerések készítésére és kiosztására. Az oktatási rendszerekhez optimalizált ingyenes oldal egyaránt segítséget nyújthat a folyamatos nyomon követésben és a jutalmazásban.

A rendszer elérhetősége: www.classbadges.com

Több olyan kezdeményezés is van, amely kifejezetten az oktatáshoz kapcsolódó játékosításra szervezett közösséget jelent. Ilyen például a [Coursera oldalán induló játékosítást tanító kurzus](#), valamint a magyar közösségek közül a „[Gamification a magyar oktatásban](#)” elnevezésű Facebook-csoport, ahol nagyrészt pedagógusok osztják meg egymással kérdéseiket és a játékosítással kapcsolatos tapasztalataikat.

A gamifikált (játékosított) tanulási folyamat során a tanulók öt olyan képessége fejlődik, mely a 21. században elengedhetetlenek (*Prievara, 2015*):

- Tudásépítés: A tanuló legyen képes új tudást létrehozni a meglévő ismereteire támaszkodva.
- Együttműködés: A tanuló legyen képes együttműködni másokkal és közösen felelős döntéseket hozni.
- IKT használat: A tanuló használja az IKT eszközöket olyan feladatok megoldására, ami lehetetlen lenne ezen eszközök nélkül.
- Problémamegoldás: A tanuló legyen képes valós problémák megoldására, a megoldások implementálására.
- Önszabályozás: A tanuló legyen képes értékelni és módosítani saját munkáját.

Az ének-zene órákon mind az ismeretek tanításakor, mind pedig a zenei képesség-, és készségfejlesztés során alkalmazható a gamification minden korosztályban. A fent említett szabályok mentén az ének-zene tanár kreatívan megtervezhet egy-egy témakört játékosítva, melyhez felhasználhat már meglévő digitális, online eszközöket, tanulást támogató, gamifikációs rendszereket és felületeket, de saját maga is kitalálhat hozzá online / offline eszközöket.

19. ZENEI KÉPESSÉG-, ÉS KÉSZSÉGFEJLESZTÉS ONLINE, DIGITÁLIS ESZKÖZÖKKEL

A 21. században megváltozott a tanár iskolai szerepe, melynek hatására ma már a tanár nem a tudás és az ismeret egyedüli birtokosa és átadója, hanem a diákokat motiváló, a tanulási folyamatot facilitáló, támogató személyként van jelen a tanítási-tanulási folyamatban. A pedagógiai hit, nézet az egyik legfontosabb tényező az egyes tanárok szakmai gyakorlatának alakulásában. A sok éve többé-kevésbé jól működő, napi szakmai rutin berögzüléseit nem mindig egyszerű újabb impulzusokkal megváltoztatni. Ez az egyik oka annak, hogy a pedagógiai innováció, illetve a digitális pedagógia kihívásai nem feltétlenül találhatnak lelkes, tetterre kész tantestületekre.

Dr. Ruben Puentedura SAMR modellje szerint a digitális eszközök felhasználásának négy szintje van, attól függően, hogy milyen szerepet játszik a technológia a pedagógiai gyakorlatban: 1. Helyettesítés (Substitution), 2. Kiterjesztés (Augmentation), 3. Módosítás (Modification), 4. Újraértelmezés (Redefinition). Az 1-2. szint a Bővítés (Enhancement), a 3-4. szint az Átalakítás (Transformation) része. A helyettesítés során a digitális technológia használatával végzi el a tanár ugyanazokat a feladatokat, amelyeket eddig anélkül végzett (pl. a táblára írt óravázlatot power point prezentációban vetíti ki a tanár). A kiterjesztés szintjén gyakorlati feladatokat kivitelez a tanár digitális technológiával. A módosítás során a tanórai feladatok célja és tartalma is alapvető változáson megy keresztül. A SAMR-modell legmagasabb szintjén olyan feladatokat, tevékenységeket tervez(het) a tanár, amelyek addig elképzelhetetlenek voltak (2017).

A digitális eszközök alkalmazását mindig a tanóra pedagógiai céljaihoz érdemes kötni. A tanórai felkészülés folyamatának továbbra is szerves részét képezik a már régóta használt eszközök (pl. szövegszerkesztő, nyomtató, prezentációkészítő alkalmazás), ugyanakkor amennyiben a digitális pedagógia (SAMR-modell) mélyebben járja át a készülést, akkor ez a gyakorlatban megjelenik pl. a virtuális osztályterem használata. A digitális alkalmazásoknak fontos szerepe lehet az órai visszajelzésben, amellyel lehetőséget biztosít a tanár a tanulók tanulás folyamatának átalakítására, újratervezésére továbbá a fejlesztő értékelés szempontjaira (2017). „Nem mindegy, hogy pusztán szemléltetésre, a tananyag vizuális kiegészítésére alkalmazunk-e digitális technológiát, vagy a tanulási folyamatokat alapjaiban gondoljuk át a technológiai dimenzió beemelésével! (2017, 48)

Haza és külföldi kutatások is alátámasztják azt, hogy az IKT (információs és kommunikációs technológián alapuló) eszközök ének-zene órai alkalmazásának motiváló és kreativitást fokozó hatása van (Condie és Mundro, 2007; Cachia, Ferrari és Punie,

2009; Jakobicz, Wamzer és Józsa, 2018; Szabó, 2018), melyek használata mai világunkban már elengedhetetlen.

A digitális eszközök osztálytermi alkalmazásának lehetőségeivel kapcsolatos kutatások az 1990-es években indultak el (Folkestad, Hargreaves és Lindström, 1998; Mills és Murray, 2000; Airy és Parr, 2001; Kwami, 2001; Szabó, 2018), ugyanakkor más tantárgyakkal összevetve az ének-zene digitalizációja lemaradásban van (Szabó, 2018).

A továbbiakban bemutatásra kerülnek mindazok a szofverek, applikációk, amelyek eredményesen alkalmazhatók az ének-zene oktatás során zenei képesség-, és készségfejlesztésre.

Manó Muzsika: 6-10 éves gyermekek számára készült multimédiás ének-zenei oktatóprogram. A következő témákat öleli fel: az éneklés, zenehallgatás megszerettetése, zenei hallás fejlesztése; a zenei írás-olvasás tanítása, gyakoroltatása; a hangok jellemzőinek tanítása (magasság, hangerő), tempó, ritmus fogalomköre, tulajdonságai; hangszerek bemutatása, felismerése, csoportosítása; zeneszerzők életrajzának, műveinek megismertetése. A Manó Muzsika interaktív, azonnal ellenőrizhető feladatokat, multimédiás ritmusgyakorlatokat és hangfelvételi lehetőségeket tartalmaz. A CD Microsoft Windows 98/NT/ME/2000/XP operációs rendszerekkel működött. Sajnos nem történt meg ennek a tovább fejlesztése.

Madárszó: zenei készségfejlesztő táblagépes alkalmazás kisiskolás gyermekek számára. Játékos formában ismerkedhetnek meg a gyerekek a kottaolvasással és -írással, a ritmusírással és a szolmizációval. A Madárszóban egy madár család tagjait kell egy ötsoros távvezetékekre ültetni (amik természetesen a kotta 5 vonalát és a hangjegyeket jelképezik) úgy, hogy egy előzőleg hallott-látott dallamot énekeljék vissza helyesen. A feladatok során nem csak a gyerekek memóriája dolgozik, egy idő után már képesek lesznek hallás után is elrendezni a madárkakat helyesen, miközben szinte észrevétlenül, lépésről lépésre elsajátítják a zene és a kottairás alapjait. Ennek az applikációnak egy demo változata érhető el.

Zeneziget: „A program céljai – a játékos időtöltés mellet – a zenei észlelés fejlesztése, a zenei ismeretek elsajátítása és mélyítése, a kottaolvasás-, éneklés fejlesztése, ritmikai fejlesztés a zenekíséretes előadás lehetőségével.” (Szabó, 2018) A Zeneziget tematikus egységei: 1. Hangerdő – a zenei és nem zenei hangok világa. Ismerkedés a hangszerek, az állatok, a természet és a járművek hangjaival. 2. Zenetár. Itt találhatóak az applikáción belül felhangzó

dalok és zeneművek ABC-rendben. 3. Játékkuckó. Ebben összesen négyféle feladattípus, 12 játéka található, mely a zenei készségek, képességek fejlesztését és a zeneelméleti ismeretek elsajátítását szolgálja. www.zenesziget.eu

Zenedoboz: zenei ismeretterjesztő sorozat. bdz.hu/media/videotar

Okosdoboz: egy tankönyvfüggetlen digitális taneszköz, mely grafikus feladatsorokkal, gondolkodási képességeket fejlesztő játékokkal és rövid oktató videókkal segíti a 6-18 éves diákokat az iskolai tantárgyakhoz kapcsolódó ismertek elsajátításában, gyakorlásában és a gondolkodási képességek fejlesztésében.

www.okosdoboz.hu/hu-hu/Exercises/Index?classes=1,2,3,4&topic=823

MuseScore: professzionális zene jelölési, zeneszerző és kottaszerkesztő szoftver, ami egyik alternatívája a Finale és a Sibelius kottaszerkesztő számítógépes zenei programoknak. A kottairó szoftver segítségével kottákat készíthetünk, aláírhatjuk a dalok szövegét. A különleges kották kezelését is ismeri, például a gitártabulatúrát, ütőhangszeres lejegyzéseket, a számozott basszust, valamint a gregorián írásmódokat is. A megszerkesztett kották nyomtathatók és elmenthetők PDF vagy MIDI fájlokban. musescore.org/hu

Bandimal: zenealkotó alkalmazás óvodás gyermekek számára. Apple mobil eszközön használható applikáció. www.commonsense.org/education/app/bandimal

Musical Me - by Duck Duck Moose: ez az alkalmazás az óvodás gyermekeket aktív tevékenységeken keresztül ismerteti meg a zenével, a ritmussal és a hangszerekkel. Számos lehetőséget kínál a gyermekek, hogy zenéljenek és élvezhessék a zenét, miközben fokozzák kritikus gondolkodási készségeiket. Apple mobil eszközökre telepíthető alkalmazás.

www.commonsense.org/education/app/musical-me-by-duck-duck-moose

Sesame Street: Elmo's Musical Monsterpiece: A muppetek szórakoztatóvá teszik a zene tanulását az óvodás gyerekek számára.

www.commonsense.org/education/game/sesame-street-elmos-musical-monsterpiece

Easy Music - Give kids an ear for music: ez a zenefeltáró alkalmazás remek egyensúlyt kínál a játék és az útmutatás között 3-10 év közötti gyermekek számára. Nagyszerű, könnyen hozzáférhető megközelítés a zenei műveltség alapjainak építéséhez.

www.commonsense.org/education/app/easy-music-give-kids-an-ear-for-music

Musical Paint for Kids: digitális rajzok készítésén keresztül fedezik fel az óvodás és a kisiskolás gyermekek a zenei hangokat. A rajzot és a zenealkotást ötvözi ez a program.
www.commonsense.org/education/app/musical-paint-for-kids

My First Classical Music App HD: ez az interaktív alkalmazás szórakoztatóvá teszi a klasszikus zene tanulását a 6-12 éves korosztályban.

Sound Rebound: a 10-14 éves gyermekek számára játékos lehetőséget biztosít zenés kompozíciók létrehozására. Fejleszti az improvizációs készséget és a kreativitást.
www.commonsense.org/education/app/sound-rebound

Sound Shapes: Ez a jazz zenés játék lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy kottákat tervezzenek és zenét készítsenek. Vizuálisan is lenyűgöző zenei játék, amely kreativitást fejleszt azáltal, hogy egyszerű, de hatékony eszközöket kínál a 10-18 éves diákoknak saját zenei játékaiknak elkészítéséhez, amelyeket megoszthat másokkal.
www.commonsense.org/education/game/sound-shapes

iTooch Music: ebben a programban látványos, kihívásokkal teli vetélkedők során zenei ismeretek megszilárdítására kerül sor. 12-16 éves korosztálynak ajánlott. Android és Apple mobil eszközökre egyaránt rátelepíthető.
www.commonsense.org/education/app/itooch-music

Noteflight Learn: biztonságos, együttműködésre alkalmas tér a zenealkotáshoz és -megosztáshoz. A felhasználók zenét hozhatnak létre és oszthatnak meg, hangot rögzíthetnek a teljesítménytesztekhez, vagy felméréseket, gyakorló számokat stb. játszhatnak le, a tanárok pedig visszajelzéseket rögzíthetnek. Ez a hasznos, jól felépített zeneszerző eszköz lehetővé teszi az osztálytermek együttműködését és megjegyzések fűzését a diákok által készített dalokhoz. A Noteflight-hoz tartalomkönyvtár is tartozik, amely skálákkal kapcsolatos feladatokat, korálokat, dallamokat, elméleti és zeneszerzési gyakorlatokat tartalmaz. 10-18 éves tanulóknak ajánlott program.
www.noteflight.com/learn

BandLab for Education: online zenealkotó, zeneszerző szoftver, amely lehetővé teszi a diákok és az oktatók számára, hogy zenét hozzanak létre és együttműködjenek. A tanárok saját osztályokat hozhatnak létre, és más osztályokat is meghívhatnak együttműködési projektekre. A szoftver Windows, Mac, Chromebook, Android táblagépeken és iPadeken működik.
www.edu.bandlab.com

Flat: kiváló eszköz zenei alkotások írásához és megosztásához. Használata a 12-18. éves korosztályban ajánlott. flat.io

The Orchestra: a klasszikus zene befogadást segítő applikáció. A csillagok interaktív funkciói életre keltik a klasszikus zenét. Úgy hívja a diákokat a klasszikus zene gyakran nem tetsző világába, hogy elmélyítse a művészeti forma összetettségének és szépségének megbecsülését és megértését. Ez az applikáció 10-18 éves tanulóknak ajánlott. www.commonsense.org/education/app/the-orchestra

ToneSavvy: az az alkalmazás hallásfejlesztésre és a zeneelméleti ismeretek tanítására-tanulására, gyakorlására használható a 10-18 éves korosztályban. tonesavvy.com

Yousician: ez a visszajelzésekben gazdag program segíti a gyermekeket az alapvető zenei készségek kialakításában. A 8-18 éves korosztály számára ajánlott. www.commonsense.org/education/app/yousician

Perfect Ear: a zenei hallás- és ritmikai készségfejlesztő applikáció, amely Android, illetve Apple mobil eszközökre telepíthető. Hangköz-, akkord-, skála-, ritmus-, éneklési-, kottaolvasási és zeneelméleti gyakorlatok tárházát kínálja. Alkalmazható a kezdő szinttől egészen a professzionális szintig. www.perfectear.app/

My Ear Training: komplett zenei hallásfejlesztő applikáció, mely több száz feladatot tartalmaz a kezdő szinttől egészen a felsőfokig Android és Apple eszközökre is telepíthető. www.myeartraining.net

Ear Master: hallásfejlesztő és a kottaolvasási készséget fejlesztő szoftver, mely 2500 gyakorlatot tartalmaz minden készségszinthez. Laptopra és mobil eszközökre egyaránt rátelepíthető. www.earmaster.com

Move mi Music (Megérint a Zene): hatékony módszert kínál a zenetanároknak, hogy fejlesszék a kisgyermekek zenei írás- olvasási, kottaolvasási készségeit azáltal, hogy hasznos eszközöket kínálnak a belső hallás, a zenei memória, a ritmikai és íráskészség játékos módon történő fejlesztéséhez. A program gyermekközpontú, és változatos élményalapú órák létrehozására szolgál. A rendkívül művészi képek, textúrák és animációk élményt nyújtanak a diákok számára. A zenetanárok játékos feladatokat és gyakorlatokat hozhatnak létre az órán vagy házi feladatként, beépített értékelési funkciókkal, amelyek lehetővé teszik a tanárok számára, hogy figyelemmel kísérjék az általános haladást, és személyre szabott gyakorlatokat végezzenek az osztály minden diákjának igényei szerint. A beépített zenei szerkesztő segítségével feladatokat és gyakorlatokat

hozhat létre a következő készségekhez és területekhez: ritmuskészség, dallamhallás, belső hallás, zenei írás-olvasás, tempóérzék, tempótartás, zenei memória, zenei koordináció, többszólamúság, relatív szolmizáció. A 20 különböző feladattípussal annyi gyakorlat készíthető, amennyit tanítási céljai megkövetelnek. A LFZE Kodály Intézet által fejlesztett zenei készségfejlesztő program. Android és Apple eszközökre egyaránt rátelepíthető.

play.google.com/store/apps/details?id=hu.zeneakademia.megerintazene

Solfeg.io: zeneoktatási alkalmazás 10-18 éves diákok számára, amely interaktív játékokat és népszerű, populáris dalokat tartalmaz. solfeg.io

Rhythm Teacher: ritmikai készségfejlesztő játékokat tartalmaz ez a program minden korosztály számára. play.google.com/store/apps/details?id=net.gamya.rhythm&hl=hu&gl=US

Musicio.io: egy olyan online platform, amelyen keresztül a tanár interaktív ének-zene órákat tud tartani, könnyen tudja adminisztrálni és követni a tanulók zenei fejlődését hibrid és online oktatás esetén is. academy.musicio.io

SmartMusic: egy interaktív zenetanuló szoftver diákoknak és tanároknak, amely számos gyakorló eszközt, zenei kíséretet és kiterjedt zenei könyvtárat tartalmaz. Ideális gyakorló környezetet biztosít zenekari, zenekari és kórusos hallgatók számára hatalmas háttérkönyvtárral. A tanárok nyomon követhetik a diákok előrehaladását (beleértve a gyakorlási időt), összegyűjthetik a feladatokat és visszajelzést adhatnak.

www.smartmusic.com

MusicFirst: egy felhőalapú tanulási szoftver az általános- és a középiskolai ének-zene oktatáshoz. A MusicFirst Classroom lehetővé teszi a tanárok számára, hogy nyomon kövessék a diákok zenei ismeretekben és teljesítménybeli jártasságban elért haladását, lecke-terveket és feladatokat készítsenek. A diákok rögzíthetik és beküldhetik a játékmintákat értékelésre közvetlenül számítógépről, telefonról vagy táblagépről. Miután a tanár elküldte a tárgyértékelést, a pontszám automatikusan létrejön, és rögzítésre kerül a Digitális Osztályfűzetben. A teljesítményértékeléseket manuálisan pontozzák, majd automatikusan rögzítik a jegyzetfűzetben. Csomagok állnak rendelkezésre zenekar, kórus és zenekar, ének-zene vagy zeneelmélet számára. A diákok és a tanárok számára elérhető bármely internethez csatlakoztatott eszközön, és kompatibilis a Windows, OS X, Chrome, Android és iOS eszközökkel.

www.musicfirst.com

Musicators: online interaktív tesztek és játékos feladatok készítésére alkalmas felület a kezdőtől a haladó szintig. musicators.com

Learning Apps: egy webkettes alkalmazás, mely kis, interaktív építőkövek segítségével támogatja a tanulási és tanítási folyamatokat. A már meglévő építőkövek közvetlenül is kapcsolódhatnak tananyagokhoz, illetve a felhasználók saját maguk is készíthetik vagy megváltoztathatják őket. Ezek az építőkövek - eredetileg „Apps”, magyarul tan-kövek, emiatt nem tartalmaznak semmilyen különleges keretet vagy konkrét tanulási helyzetet, hanem kizárólag az interaktivitásra utalnak. Az építőkövek tehát önmagukban nem jelentenek lezárt tanítási egységeket, hanem megfelelő tanulási környezetbe kell őket beágyazni. learningapps.org

Kahoot!: egy játék alapú tanulási platform, amely megkönnyíti a tanulási játékok vagy kvízek létrehozását, megosztását és lejátszását percek alatt, melyek az osztálytermi ének-zene órákon is kiválóan alkalmazhatók minden korosztály számára.

kahoot.com

További kvízkészítő online felületek: *Quizizz, Quizalize, Edubase, Mentimeter*

Wordwall: kvízek, párosítók, szójátékok készíthetők ezen a platformon. A tanítási források létrehozásának egyszerű módja. www.wordwall.net/hu

Walk Band - Multitracks Music: egy zenei stúdióalkalmazás - virtuális hangszerek eszköztára a zeneszerzők számára.

play.google.com/store/apps/details?id=com.gamestar.pianoperfect&hl=en_US&gl=US

Audacity: egy több platformos digitális audió-szerkesztő program. Importálni és exportálni lehet WAV, AIFF, MP3 formátumokat. A következőkre használható: hangfelvétel és lejátszás; szerkesztés: vágás, másolás, beillesztés; többsávú keverés; digitális effektek. Microsoft Windows, Linux és Mac operációs rendszereken is lehet vele dolgozni. www.audacityteam.org

Garage Band: egy komplett hangstúdió Apple eszközökön használható. Ez az audio munkaállomás fejleszti a 3-12. osztályos tanulók kreativitását. Kiválóan alkalmas bármikor és bárhol történő nagyon jó minőségű hangrögzítéshez és megosztáshoz. www.apple.com/hu/mac/garageband

Online együtt éneklésre, zenélésre alkalmas digitális platformok:

SonoBus: kiváló minőségű hálózati audio streaming. Digitális eszköz az online együtt énekléshez, együtt zenéléshez. Könnyen használható alkalmazás, amely kiváló minőségű, alacsony késleltetésű hangokat közvetít az eszközök között az interneten vagy a helyi hálózaton keresztül. Többfelhasználós, többplatformos, nyílt forráskódú, teljesen ingyenes program. sonobus.net

JamKazam: egy olyan platform, ahol a zenészek élőben és szinkronban játszhatnak az interneten keresztül különböző helyszínekről, kiváló minőségű hanggal és videóval. jamkazam.com

Jamulus: az online térben egyidőben való együtt játszásra, együtt éneklésre használható. Kiváló minőségű, alacsony késleltetésű hanggal, normál szélessávú kapcsolaton keresztül könnyen lehet játszani távolról egyidőben. jamulus.io

Soundjack: alacsony késleltetésű streaming alkalmazás. Valós idejű online kórus és zenekari próbák tartására alkalmas. www.soundjack.eu

Digital Stage: egy audiovizuális konferenciaeszköz művészeti, zenei, színházi együttesek számára. A zene, tánc, színház és performatív művészetek számára lett optimalizálva és alkalmas próbák, élő előadások és leckék online tartására. digital-stage.org/?lang=en

Végezetül azoknak az általános platformoknak a számbavétele következik, melyek zenei tartalmakkal is megtölthetők és alkalmazhatók az ének-zene órákon. Számonkérésre, tesztek készítésére használható platformok: *Redmenta*, *Google űrlapok*, *Microsoft űrlapok*, *Socrative*. Online prezentáció készítésére alkalmas felületek: *Power Point*, *Prezi*, *Google Diák*.

SZAKIRODALOMJEGYZÉK

- Abril, C. R. (2007): I have a voice but I just can't sing: A narrative investigation of singing and social anxiety. *Music Education Research*, 9 (1), 1–15.
- Adderley, C., Kennedy, M. és Berz, W. (2003): A home away from home: The world of the high school music classroom. *Journal of Research in Music Education*, 51 (3), 190–205.
- Asztalos Andrea (2012): A dallamírási készség fejlesztés. *Parlando*, 2012/3
- Asztalos Andrea (2013) Kottaolvasás – lapról éneklés. *Parlando*, 2013/3
- Asztalos Andrea (2014): A gyermekek és fiatalok hangképzése, hangképzési hibái. *Parlando*, 56 (2)
- Asztalos Andrea (2018a): [Vocal Production Problems in Hungarian Primary Schools](#). *Bulletin of the International Kodály Society*, 43 (1), 35–48.
- Asztalos Andrea (2018b): Beéneklés az ének-zene órákon és a gyermekkari próbákon. *Parlando*, 60 (6)
- Asztalos Andrea (2020): *A gyermekek énekhangképzésének elmélete és gyakorlata*. JATEPress, Szeged
- Asztalos Bence (2017): Kreatív zenei gyakorlatok az iskolai ének-zene oktatásban és tanárképzésben. *Musik Kreatív + (2.)*. *Parlando*, 2017/4.
- Asztalos Kata (2016): *A zenei észlelési képesség szerkezete és fejlődése 5-17 éves korban – online diagnosztikus mérések óvodai és iskolai környezetben*. Doktori Disszertáció. Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- Airy, S. és Parr, J. M. (2001): MIDI, music and me: students' perspectives on composing with MIDI. *Music Education Research*, 3. 1. sz. 41–49.
- Balogh Andrea (2017): Digitális játékok az oktatásban. *Anyanyelv-pedagógia* X. évf., 2017/1.
- Bauer, W. I. és Moehle, M. L. (2008): A Content Analysis of the MENC Discussion Forums. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 175, 71–84.
- Benedek Mónika (2018a): Improvizációs koncepciók az előadói gyakorlatban és a zenepedagógiában. *Parlando*, 2018/6.
- Benedek Mónika (2018b): Szabad improvizálni a szolfézs órán! - Segédtankönyv akkreditált pedagógus továbbképzéshez. Metronom Közhasznú Nonprofit Kft., Budapest
- Bentley, A. (1968): *Musikalische Begabung bei Kindern und ihre Messbarkeit*. Diesterweg, Frankfurt.
- Biasutti, M. (2015): Pedagogical applications of cognitive research on musical improvisation. *Front. Psychol.* 11/2015.
- Bishop, D. (2003): Warm up I: Potential mechanisms and the effects of passive warm up on exercise performance. *Sports Medicine*, 33 (6), 439–454.
- Bodnár, G., Erdős, Á., Kabdebó, S. (2015): *Ének-zenei ismeretek*. ELTE, Budapest
- Boone, D. R. és McFarlane, S. C. (1988): *The Voice and Voice Therapy*, 4th Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bruhn, H. és Oerter, R. (1993): Die ersten Lebensmonate. In: Bruhn, H., Oerter, R. és Rosing, H. (szerk.): *Musikpsychologie*. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg. 276–282.

- Burnard, P. (2003): "How musical are you?"- Examining the discourse of derision in music education. In S. Leong (szerk.), *Musicianship in the 21st century: Issues, trends & possibilities*. Australian Music Centre, Sydney, 28-38.
- Buzás Zsuzsa (2012): Információs és kommunikációs technológia alkalmazása a zeneoktatásban – a hagyományostól a modern módszerekig. *Parlando*, 2012/5.
- Campbell, P. S. (2010): *Songs in their heads: Music and its meaning in children's lives*. (2.kiadás), Oxford University Press, New York.
- Carter, K. G. (1986): *The status of vocal/general music programs in Oklahoma elementary schools*. Doctoral dissertation. The University of Oklahoma
- Clelland, P. (2006): Defining ability. *Music Teacher*, 85 (4), 37-39.
- Colace, F., De Santo, M. és Pietrosanto, A. (2006): Work in progress: Bayesian networks for edutainment, *36th ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference*.
- Collins, D. L. (1999): *Teaching Choral Music*, 2nd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Condie, R. és Munro, R. (2007): The impact of ICT in schools – a Landscape Review. *Becta Research 4*, University of Strathclyde.
- Connolly, K. (1972): Learning and the concept of critical periods in infancy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 14, 705–714.
- Csapó Benő (1999): A tudás minősége. *Educatio*. 3, 473-487.
- Csapó Benő (2001a): A kognitív képességek szerepe a tudás szervezésében. In: Báthory-Falus (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Osiris, Budapest, 270-293
- Csapó Benő (2003): *A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Csapó Benő (2002): Az iskolai tudás felszíni rétegei: mit tükröznek az osztályzatok? In: Csapó Benő (szerk.): *Az iskolai tudás*. Osiris, Budapest, 29-65.
- Csikszentmihályi Mihály (1997): *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Davidson, L. (1994): Songsinging by young and old: a development approach to music, in: Aiello, R. (szerk.) *Musical perceptions*. Oxford University Press, New York, 99-130.
- Davidson, L., Scripp, L. (1988): Young children's musical representations: Windows on music cognition. In J. A. Sloboda (szerk.), *Generative processes in music: The psychology of performance, improvisation, and composition*. Oxford, England: Clarendon Press, 195-230.
- Davidson, L. és Scripp, L. (1990): Education and development in music from a cognitive perspective. In: Hargreaves, D. J. (szerk.): *Children and the arts*. Open University Press, Philadelphia. 59-86.
- Debreczeni Dániel Géza (2014): A digitális játék-alapú tanulási eszközök tervezésének pedagógiai alapjai. *Iskolakultúra*, 24. évf. 10. sz.
- Deszpot Gabriella (2009): Zenei átváltozás. Kokas Klára komplex művészeti programja, mint pedagógia és terápia. *Parlando*, 51 (6), 5-11.
- Digital Rehearsal Tools: Best Practices for Collective Singing | ECA-EC Webinar youtu.be/bFCrJkLnajs
- Dobszay László (1966): *Útmutató A hangok világa I. szolfézstankönyv tanításához*. Editio Musica Budapest.

- Dobszay László (1991): *Kodály után. Tűnődések a zenepedagógiáról*. Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, Kecskemét
- Dohány Gabriella (2016): Zenei nevelésünk törvényi szabályozása és tantervi keretei. *Parlando*, 2016/3
- Dombiné Kemény Erzsébet (1992): A zenei képességeket vizsgáló standard tesztek bemutatása, összehasonlítása és hazai alkalmazásának tapasztalata. In: Czeizel Endre és Batta András (szerk.): *A zenei tehetség gyökerei*. Mahler Marcell Alapítvány – Arktisz Kiadó, Budapest. 207–244.
- Dowling, W. J. és Harwood, D. L. (1986): *Music Cognition*. Academic Press, Orlando.
- Durrant, C. (2017): *Coral conducting: Philosophy and practice*. Routledge
- Eckerman, C. O., és Didow, S. W. (1989): Toddlers' social coordinations: Changing responses to another's invitation to play. *Developmental Psychology*, 25, 794–804.
- Eckerman, C. O., és Stein, M. R. (1990): How imitation begets imitation and toddlers' generation of games. *Developmental Psychology*, 26, 370–378.
- Ehmann, W. és Haasemann, F. (1982): *Voice Building for Choirs*. Hinshaw Music, Chapel Hill, NC
- Erdős Ákos (2015): Gondolatok az iskolai és kórushangképzés „időszerű” kérdéseiről. *Parlando*, 57. (1)
- Erdős Ákos (2016): Ének az iskolában: az iskolai és amatőr kórusok hangképzési lehetőségeiről. In: Károly Krisztina és Homonnay Zoltán (szerk.): *Kutatások és jó gyakorlatok a tanárképzés tudós műhelyeiből*. ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 65–75.
- Eörös Istvánné (1992): A zenei alapképesség vizsgálata. In: Czeizel Endre és Batta András (szerk.): *A zenei tehetség gyökerei*. Mahler Marcell Alapítvány – Arktisz Kiadó, Budapest. 183–206.
- Eörös Istvánné (1993): *Zenei alapképesség*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Evans, R. J., Bickel, R., és Pendarvis, E. D. (2000): Musical talent: Innate or acquired? Perceptions of students parents, and teachers. *Gifted Child Quarterly*, 44 (2), 80–90.
- Ének-zene kerettantervek (2020) www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat
- Fáyné dr. Dombi Alice és Dr. Sztanáné dr. Babics Edit (2013): *Pedagógus mesterség*. www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogus_mestersgV2/92_lmnypedaggia.html Utolsó letöltés: 2021.07.20.
- Fekete Zsombor (2005): Első lépések az edutainment irányába. In: *In: Agria Media 2004: A digitális identitás az útleveleink Európába*. Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó. pp. 75-80. publikacio.uni-eszterhazy.hu/6535/1/75_80_Fekete.pdf
- Fivush, R. és Hamond, N. R. (1988): Time and again: Effects of repetition and retention interval on 2 year olds' event recall. *Journal of Experimental Child Psychology*, 47, 259–273.
- Flohr, J. W. és Persellin, D. C. (2011): Applying brain research to children's musical experiences. In: Burton, S. L. és Taggart, C. C. (szerk.): *Learning from young children: Research in early childhood music*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., USA. 3–23.
- Folkestad, G., Hargreaves, D. J. és Lindström, B. (1998): Compositional strategies in computerbased music-making. *British Journal of Music Education*, 15. 1. sz. 83–97.
- Fromann Richárd és Damsa Andrei (2016): A gamifikáció (játékosítás) motivációs eszköztára az oktatásban. *Új pedagógiai szemle*, 2016/3-4 folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-gamifikacio-jatekositas-motivacios-eszkoztara-az-oktatasban. Utolsó letöltés: 2021.08.25.

- Fromann Richárd (2017): *Játékoslét. A gamifikáció világa*. Typotex Kiadó, ISBN: 9789632799544
- Gackle (1991): The adolescent female voice. *Choral Journal*, 1991 (3), 1-15.
- Gembris, H. (2002): The development of musical ability. In: Colwell, R. és Richardson, C. (szerk.): *The New Handbook of Research on Music Teaching and Learning*. Oxford University Press, New York, 487–509.
- Gembris, H. (2006): The development of musical abilities. In: R. Colwell (szerk.): *MENC handbook of musical cognition*. Oxford University Press, New York
- Gonda János (1996): *A rögtönzés világa 1*. EMB, Budapest
- Gonda János (1997): *A rögtönzés világa 2*. EMB, Budapest
- Gooding, L., Standley, J. M. (2011): Musical development and learning characteristics of students: A compilation of key points from the research literature organized by age. *Research in Music Education*, 30 (1), 32–45.
- Gordon, E. E. (1965): *Musical Aptitude Profile Manual*. Houghton Mifflin, Boston
- Gordon, E. E. (2012): *Learning Sequences in Music: A Contemporary Music Learning Theory*. Chicago, GIA Publications
- Gönczy László (2009): Kodály-koncepció: A megértés és alkalmazás nehézségei Magyarországon. *Magyar Pedagógia*, 109 (2), 169-185. URL: magyarpedagogia.hu/document/Gonczy_MP1092.pdf
- Utolsó letöltés: 2017. november 20.
- Grady, M. L és Cook-Cunningham, S. L (2018): The effects of three physical and vocal warm-up procedures on acoustic and perceptual measures of choral sound. Study replication with younger populations. *Journal of Voice*
- Gyarmathy Éva (2002): A zenei tehetség. *Új Pedagógiai Szemle*, 7-8, 236-244.
- Gyarmathy Éva (2006): *A tehetség. Fogalma, összetevői, típusai és azonosítása*. ELTE Eötvös kiadó, Budapest
- Hallam, S. (2006): Musicality. In G. E. McPherson (szerk.): *The child as musician: A handbook of musical development*. Oxford University Press, New York, 99-110.
- Hallam, S. és Prince, V. (2003): Conceptions of musical ability. *Research Studies in Music Education*, 20, 2–22.
- Hallam, S. és Shaw, J. (2002): Construction of musical ability. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 153/154, 102–108.
- Hamann, D. L., Baker, D. S., és McAllister, P. A. és Bauer, W. I. (2000): Factors affecting university music students' perceptions of lesson quality and teaching effectiveness. *Journal of Research in Music Education*, 48 (2), 102-113.
- Hargreaves, D. J. (1986/2001): *The developmental psychology of music*. Cambridge University Press, New York.
- Hargreaves, D. J., Marshall, N. A., és North, A. C. (2003). Music education in the twenty-first century: A psychological perspective. *British Journal of Music Education*, 20, 147–163

- Hargreaves, D. J. és Zimmermann, M. P. (1992): Developmental theories of music learning. In R. Cowell (szerk.): *Handbook of research on music teaching and learning*. New York, NY: Schirmer Books, 377-391.
- Hirschberg, J., Hacki T. és Mészáros K. (2013): *Foniátria és társtudományok*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Hornbach, C. M. és C. C. Taggart (2005): The Relationship between Developmental Tonal Aptitude and Singing Achievement among Kindergarten, First-, Second-, and Third-Grade Students. *Journal of Research in Music Education*, 53 (4), 322–331.
- Howe, M. J. A., Davidson, J. W. és Sloboda, J. A. (1998): Innate talents: Reality or myth? *Behavioral and Brain Sciences*, 21, 399–442.
- Hylton, J. B. (1995): *Comprehensive Choral Music Education*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall
- Huang, C. F. (2007): The relationship between music excerpts and emotional responses of undergraduate students. *International Journal of Arts Education*, 5, 33–53.
- Hunyadi Zsuzsanna (2014): Kreativitás a zenetanításban. *Parlando*, 2014/3
- Ilari, B. és Sundara, M. (2009): Music listening preferences in early life. *Journal of Research in Music Education*, 56 (4), 357–369.
- Inhelder, B. és Piaget, J. (1967): *A gyermek logikájától az ifjú logikájáig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Jakobicz Dorottya, Wamzer Gabriella és Józsa Krisztián (2018): Motiválás az ének-zene órákon. *Gyermeknevelés*, 6. 2. sz. 18–31.
- Janurik Márta (2007): Áramlatélmény az iskolai ének-zeneórákon. *Magyar Pedagógia*, 107. évf. 4. szám. 295-320.
- Janurik Márta, Pethő Villó (2009): Flow élmény az énekórán: A többségi és a Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése. *Magyar Pedagógia*, 109. évf. 3. sz. 193-226.
- Janurik Márta (2010): *A zenei hallási képességek fejlődése és összefüggése néhány alapképességgel 4-8 éves kor között*. Doktori Disszertáció. Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- József Andrásné és Rác Ilona (1961): *Zenediktálás*. Zeneműkiadó, Budapest
- Juhász, J. és mtsai. (2006): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kelemen Judit (2019): *Ének-zene tantárgy-pedagógia*. Líceum Kiadó, Eger
- Kenney, S. H. (1997): Music in the developmentally appropriate integrated curriculum. In C. H. Hart, D. C. Burts, és R. Charlesworth (szerk): *Integrated curriculum and developmentally appropriate practice*. Albany: State University of New York Press, 103-144.
- Kenney, S. H. (2008): Birth to Six: Music behaviors and how to nurture them. *General Music Today*, 22 (1), 8-16.
- Kiehn, M. T. (2003): Development of music creativity among elementary school students. *Journal of Research in Music Education*, 51 (4), 278–288.
- Kim, J. (2000): Children's pitch matching, vocal range, and developmentally appropriate practice. *Journal of Research in Childhood Education*, 14 (2) 152–160.
- Kodály (1929): Gyermekkarok. In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán: Visszatekintés I*, 38-45.

- Kodály Zoltán (1941): Nyilatkozat a „fiatalok” című lapban. In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán: Visszatekintés I*, 90-91.
- Kodály Zoltán (1946): A komoly zene népszerűsítése. In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán Visszatekintés I*, 197-200.
- Kodály Zoltán (1947a): A magyar iskola mai feladatairól. In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán Visszatekintés I*, 201.
- Kodály Zoltán (1947b): Százéves terv. In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán Visszatekintés I*, 207- 209.
- Kodály Zoltán (1953): Ki a jó zenész? In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán: Visszatekintés I*, 271-285.
- Kodály Zoltán (1956): Tanügyi bácsik! Engedjétek énekelni a gyermekeket! In: *Kodály Zoltán: Visszatekintés I*, Zeneműkiadó, Budapest. 304–308.
- Kodály Zoltán (1961): Megjegyzések az új tantervhez. In: Bónis Ferenc (szerk): *Kodály Zoltán: Visszatekintés I*, 328-333.
- Koelsch, S. (2012): *Brain and Music*. Wiley-Blackwell, Oxford
- Körmeny Zsolt (2013): A koncertpedagógia és a közoktatás. *Neveléstudomány*, (4), 84-94. nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelstudomany_2013_4_84-94.pdf Utolsó letöltés: 2019.05.18.
- Körmeny Zsolt (2015): *Koncertpedagógia, a befogadóvá nevelés alternatív útja*. Doktori disszertáció, ELTE NDI, Budapest
- Kries, J. (1926): *Wer ist musikalisch?* Berlin, Springer, 1926, 32-37.
- Kwami, R. M. (2001): Music education in a new millennium. In: Loveless, A. és Ellis, V. (szerk.): *ICT, pedagogy and the curriculum*. Routledge-Falmer, Abingdon and New York. 216–228.
- Laczó Zoltán és Szabó Helga (1978): Az általános iskolai nevelés és oktatás terve: Tantervi útmutató: Ének-zene 1–4. osztály.
- Laczó Zoltán (2001): Zenei nevelés a közoktatásban. In: Báthory Zoltán és Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Osiris, Budapest. 437–451
- Laczó Zoltán (2009): *Zenehallgatás az általános iskola alsó tagozatán*. OFI, Budapest
- LeBlanc, A., Colman, J., McCrary, J., Sherrill, C., és Malin, S. (1988): Tempo preferences of different age music listeners. *Journal of Research in Music Education*, 36 (3), 156–168
- Legányné Hegyi Erzsébet (1977): *Énektanárképzés Kodály pedagógiai művei alapján*. Zeneműkiadó, Budapest
- Liddle M. D. (2008): *Tanítani a taníthatatlant. Élménypedagógiai kézikönyv*. Pressley Ridge Magyarország Alapítvány, Budapest
- Loong, C. Y. és Lineburgh, N. E. (2000): Research in early childhood music: 1929-1999. *The Kodaly Envoy*, 26 (4), 24–34.
- L. Nagy Katalin (2002): Az ének-zene tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai. *Új Pedagógiai Szemle* 2002. november. URL: epa.oszk.hu/00000/00035/00065/2002-11-hk-LNagy-Enek.html
- Utolsó letöltés: 2018. március 5.
- L. Nagy Katalin (2003): *Az ének-zene tantárgy helyzete egy kérdőíves felmérés tükrében*. ofi.hu/az-enek-zene-tantargy-helyzete-egy-kerdoives-felmeres-tukreben

- McPherson, G. E. (2006). *The child as musician: A handbook of musical development*. New York, NY: Oxford University Press.
- Meltzoff, A. N., és Moore, M. K. (1983): Newborn infants imitate adult facial gestures. *Child Development*, 54, 702–709.
- Mendes, A. P., Rothman, H. B., Sapienza, C. és Brown, W. S. Jr. (2003). Effects of vocal training on the acoustic parameters of the singing voice. *Journal of Voice*, 17(4), 529–543.
- Merrion (1989): *What Works: Instructional Strategies for Music Education*. Reston, VA
- Michel, P. (1960): *Zenei képesség, zenei készség*. Zeneműkiadó, Budapest
- Michel, P. (1974): *A zenei nevelés lélektani alapjai*. Zeneműkiadó, Budapest
- Mills, J. és Murray, A. (2000): Music technology inspected: Good teaching in Key Stage 3. *British Journal of Music Education*, 17. 2. sz. 129–156.
- Minkenber, H. (1991): *Das Musikerleben von Kindern im Alter von fünf bis zehn Jahren*. Eine Längsschnittuntersuchung als Basis für die Erforschung abweichender Musikrezeption. Lang, Frankfurt.
- Miyamoto, K. A. (2007): Musical characteristics of preschoolage students: A review of literature. *Update: Applications of Research in Music Education*, 26 (1), 26–40.
- Mizener C. P. (2008): Enhancing Language Skills Through Music. *General Music Today*, 21 (2), 11–17.
- Mohr, A (1997): *Handbuch der Kinderstimmgebung*; Schott, Mainz
- Moog, H. (1976a): *The musical experience of the preschool child*. Schott, London.
- Moog, H. (1976b). The development of musical experience in children of pre-school age. *Psychology of Music*, 4, 38–45.
- Motte-Haber, H. de la (1996, 2002): *Handbuch der Musikpsychologie*. 2. kiadás. Laaber Verlag, Laaber
- Nagy József (2002): *XXI. század és nevelés*. Osiris Kiadó, Budapest
- Nagy József (2003): Az eredményesebb képességfejlesztés feltételeiről és lehetőségeiről. *Iskolakultúra*, 8, 40–52.
- Nemzeti alaptanterv (2003): A Kormány 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelete.
- Nemzeti alaptanterv (2012): A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete. *Magyar Közlöny*, 66, 10635–10847.
- Nemzeti alaptanterv (2020): A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete. *Magyar Közlöny*, 17,
- Olesen, B. (2010): *The impact of musical background, choral conducting training and music teaching style on the choral warm-up philosophy and practices of successful high school choral directors*. Doctoral Dissertation, University of Miami
- Osvey Károlyné (2007): *Az ének-zene tanítás módszertana*. Krúdy Könyvkiadó, Nyíregyháza
- Pásztor Attila (2013): Digitális játékok az oktatásban. *Iskolakultúra*, 23. évf. 9.sz.
- Percellin, D. (2003): Teaching song to young children. What do music-teacher educators say? *General Music Today*, 17 (1), 18–27.
- Petzold, R. G. (1966): *Auditory perception of musical sounds by children in the first six grades*. Cooperative Research Project No. 1051, University of Wisconsin.

- Philpott, C. (2001): Musical learning. In C. Philpott (szerk.): *Learning to teach music in the secondary school*. New York, NY: Routledge Falmer, 19-37.
- Prievara Tibor (2015): *A 21. századi tanár*. Neteducatio Kft, Budapest
- Rainbow, E. L. (1977): A longitudinal study of the rhythmic ability of preschool children. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 50, 52–61.
- Reifinger, J. L. (2006): Skill development in rhythm perception and performance: A review of literature. *Update: Applications of Research in Music Education*, 25 (1), 15–27.
- Révész G. (1925): *The psychology of a musical prodigy*. New York, Hancourt Brace.
- Révész Géza (1946): *Einführung in die Musikpsychologie*. Francke, Bern
- Révész Géza (1952): *Talent und Genie. Grundzüge einer Begabungspsychologie*. Francke, Bern.
- Ringel, L., Daniloff, R. és Horii, Y. (1987): Voice frequency change in singers and non-singers. *Journal of Voice*, 1, 234-239.
- Sataloff, R. T. (1998): *Vocal Health and Pedagogy*. San Diego, CA: Singular.
- Sáry László (2010): *Kreatív zenei gyakorlatok*. Jelenkor Kiadó, Budapest
- Seashore, C. E. (1919): *Measures of Music Talent*. Academic Press, New York
- Serafine, M. L. (1983): Cognition in music. *Cognition*, 14, 119–183.
- Shuter-Dyson, R. (1985): Musical giftedness. In Freeman, J. (szerk.): *The Psychology of Gifted Children*. John Wiley & Sons Ltd.
- Shuter-Dyson, R. (1993): Tonalität und Harmoniegefühl. In: Bruhn, H., Oerter, R és Röing, H. (szerk.): *Musikpsychologie. Ein Handbuch*. Rohwohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 299-304
- Sims, W. L. (2005): Effects of free versus directed listening on duration of individual music listening by prekindergarten children. *Journal of Research in Music Education*, 53 (1), 78–86.
- Sloboda, J. (1990): Musical excellence – how does it develop? In (szerk.) Howe, M. J. A.: *Encouraging the Development of Exceptional Skills and Talent*. London, British Psychological Society, 165–178.
- Sloboda, J. A., Davidson, J. W., Howe, M. J. A. (1994): Is everyone musical? *The Psychologist*, 7, 349–354.
- Sloboda, J. A. (1996): The acquisition of musical performance expertise: Deconstructing the “talent” account of individual differences in musical expressivity. In K. A. Ericsson (szerk.): *The road to excellence*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, 107-126.
- Sloboda, J. (2005): *Exploring the musical mind*. Oxford University Press, New York
- Smith, J (2006): Every Child a Singer: Techniques for Assisting Developing Singers. *Music Educators Journal*, 93 (2), 28-34.
- Smith, B. és Sataloff, R. T. (2006): *Choral Pedagogy*. Plural Publishing, San Diego, CA
- Spearman, C. (1973/1923): *The nature of „intelligence” and the principles of cognition*. New York, Arno Press.
- Standley, J. M. (2003): *Music therapy with premature infants*. Silver Spring, MD: American Music Therapy Association

- Stegman, S. F. (2003): Choral warm-ups: preparation to sing, listen and learn. *Music Educators Journal*, 89 (3), 37-58.
- Stemple, J. C., Lee, L., D'Amico, B. és Pickup, B. (1994): Efficacy of vocal function \ exercises as a method of improving voice production. *Journal of Voice*, 8, 217-289.
- Sternberg, R. J., és Gardner, M. K. (1982): A componential interpretation of the general factor in human intelligence. In H. J. Eysenck (szerk.): *A model for intelligence*. Springer-Verlag, New York, 231–254.
- Surján L., Frint T. (1982): *A hangképzés zavarai, beszédzavarok*. Medicina Könyvkiadó, Budapest
- Swanick, K. és Tillman, J. (1986): The sequence of musical development: A study of children's composition. *British Journal of Music Education*, 3, 305–339.
- Szabó Gábor Élménypedagógiai tréner, KétTé Alapítvány www.kette.siteset.hu/index.php?m=2012/
- Szabó Helga (1993): *A magyar énektanítás kálváriája I*. MTA Sokszorosító, Budapest.
- Szabó Norbert (2018): Zenesziget. Játékosítás (gamifikáció) digitális eszközökkel az ének-zene oktatásban. *Gyermeknevelés*, 2018. aug.
- Szabó Norbert (2018): A cél szentesíti az (IKT-)eszközt a zeneoktatásban? *Gyermeknevelés*, 2018.
- Szőnyi Erzsébet (1984): *Kodály Zoltán nevelési eszméi*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Szőnyi Erzsébet (1956): *A zenei írás-olvasás módszertana I*. Editio Musica, Budapest
- Trainor, L. J., Clark, E. D., Huntley, A., Adams, B. A. (1997): The acoustic basis preferences for infant-directed singing. *Infant Behavior & Development*, 20 (3), 383–396.
- Trainor, L. J., Zacharias, C. A. (1998): Infants prefer higher-pitched singing. *Infant Behavior and Development*, 21. 4. sz. 799–806.
- Trehub, S. E. (2001): Musical predispositions in infancy. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 930, 1–16.
- Trehub, S. E. és Hannon, E. E. (2006): Infant music perception: Domain-general or domain-specific mechanisms? *Cognition*, 100, 73–99.
- Turmezeyné Heller Erika, Máth János és Balogh László (2005): Zenei képességek és iskolai fejlesztés. *Magyar Pedagógia*, 2, 207–236.
- Turmezeyné Heller Erika (2007): *A zenei ismeretek és képességek fejlődése az alsó tagozatos életkorban*. Doktori Disszertáció. Debreceni Tudományegyetem, Debrecen.
- Turmezeyné Heller Erika és Balogh László (2009): *Zenei tehetséggondozás és képességfejlesztés*. Kocka Kör, Debrecen.
- Turmezeyné Heller Erika (2009): A kooperatív tanulás alkalmazásának lehetőségei az ének-zene órákon. ofi.oh.gov.hu/tudastar/ptk-enek-zene-programok/kooperativ-tanulas Utolsó letöltés: 2020. 08.10.
- Turmezeyné Heller Erika (2015): A zenei képességek és fejlődésük. In: dr. habil. Vass Bence (szerk): *Zenepszichológia tankönyv*. PTE ZI
- Tyeplov, B. M. (1963): *A zenei képességek pszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Updegraff, R., Heileger, L. és Learned, J. (1938): *The effect of training upon the singing ability and musical interest of three-, four- and five-year-old children*. University of Iowa Studies in Child Welfare, 14. 83-121.

- Young, W. B. és Behm, D. G. (2002): Should static stretching be used during a warm-up for strength and power activities? *Strength and Conditioning Journal*, 24 (6), 33- 37.
- Váradi Judit (2010): *How to educate an audience to acquire a taste for classical music?* Doktori Disszertáció. University of Jyväskylä.
- Váradi Judit (2014): A zenei nevelés gyökerei. *Parlando* 2014 (2)
- Váradi Judit (2019): Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben. *Magyar Művészet*, 59-66.
- Verdolini, K. (1988): Practice good health and prevent those voice disorders. *Choristers Guild Letters*, XL, 40-44.
- Vitányi Iván (1969): *A zene lélektana*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Walworth, D. D. (2009): Effects of developmental music groups for parents and premature or typical infants under two years on parental responsiveness and infant social development. *Journal of Music Therapy*, 46, 32–52.
- Warrener, J. T. (1985): Learning theory to musical development: Piaget and beyond. *Music Educators Journal*, 72 (3), 22–27.
- Watson, P. J. és Hixon, T. J. (1985): Respiratory kinematics in classical (opera) singers. *Journal of Speech and Hearing Research*, 28, 104-122.
- Weinberger, N. M. (1998): The music in our minds. *Educational Leadership*, 56 (3), 36-40.
- Werner, L. (2007): What do children hear: How auditory maturation affects speech perception. *The ASHA Leader*, 12 (4), 6–7.
- Whidden, C. (2008): *The injustice of singer/non-singer labels by music educators*. GEMS-Gender, Education. Music & Society, 4. www.queensu.ca/music/links/gems/whidden5.pdf. Utolsó letöltés: 2017. december 10.
- Whidden, C. (2010): Hearing the voice of non-singers: Culture, context, and connection. In L. K. Thompson & M. R. Campbell (szerk.): *Issues of identity in music education: Narratives and practices*. Information Age Publishing, Charlotte, NC, 83-107.
- Wilson, P. (1981): The practice of teaching: What pupils think. *Educational Research*, 2, 110-118.
- Winkler, I., Háden, G., P., Ladinig, O., Sziller, I. és Honing, H. (2009): Newborn infants detect the beat in music. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*, 106. 2468–2471.
- Winner, E., Martino, G. (1993): Giftedness in the visual arts and music. In Heller–Mönks–Passow: *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. Oxford, Pergamon, 253–281.
- Zenatti, A. (1993): Children's musical cognition and taste. In T. T. Tighe & W. J. Dowling (szerk.): *Psychology and music*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

www.tanuljmaskepp.hu

www.mupa.hu

elearning.azemberibbeletert.hu/lecek/12,28,108#q=s,1

Kiadó:

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Felelős kiadó: *Forró Lajos*

Technikai szerkesztés és nyomás:
Innovariant Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: *Drágán György*
www.innovariant.hu
www.facebook.com/Innovariant